NUMĂR INCHINAT JUBILEULUI UNIRII

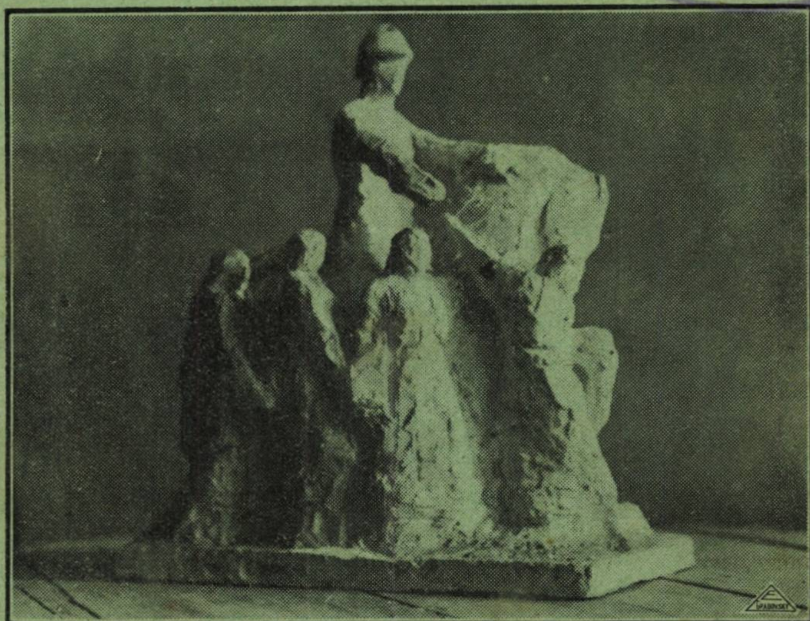
ANUL II. No. 4—5 APRILIE—MAI 1933

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARĂ

Editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc"

Director PAN. HALIPPA

Schiță pentru macheta monumentului Unirii.
(de Plămădeală)

SUMARUL:

Inchinare Unirii . . . . *Pan. Halippa*
Cum a fost votată Unirea . . . . *Ion Inculeț*
O pagină inedită din istoria Basarabiei . . . *V. Cristi*
Pagini din istoria Unirii Basarabiei . . . . . *Dr. P. Cazacu*
Fizionomia socială și politică a Sf. Țării . . . *Dr. E. Alistar*
„Hotarul lui Halil Pașa" și „cele două Ceasuri" *Gh. I. Nastase*
Un vechi iconostas . . . . *P. Constantinescu-Iași*
Laboratorul de Bacteriologie Veterinară . . . *Dr. C. Cernăianu*
Imnul Basarabiei Unite (versuri) . . . . . . *Sergiu-Victor Cujbă*
Moldova și Basarabia 1807—1817 . . . . . . *Const. Teodorescu*

CRONICA: INSEMNĂRI: Un poet basarabean necunoscut de Al. Terziman. — Presa și Unirea. — După unirea Basarabiei. — Unirea Basarabiei de X. — Streinii despre Basarabia. — Solidaritatea de P. H. — REVISTE ȘCOLARE: Unirea. — Frangurele. — Revista societății tinerimea Română de Al. D. — CRONICA IDEILOR: Influența psihologiei sociale rusești asupra Basarabiei de D. Remenco. — CĂRȚI STRĂINE: M. Tibal. Le Probleme de Minorites de A. Boldur. — Din actualitățile culturale sovietice de E. G.

Redacția și Administrația: Chișinău, str. Alexandru cel Bun No. 85.

Asociaţia Culturală „CUVÂNT MOLDOVENESC„

Recunoscută persoană juridică prin sentinţa Tribunalului Lăpuşna S. I.

Scopul Asociaţiei:

ART. 1. din statut: Se înfiinţează cu sediul în Chişinău şi pe timp nelimitat, o asociaţie pentru crearea, ajutorarea şi susţinerea faptelor de cultură naţională şi educaţie cetăţenească cu denumirea „Cuvânt Moldovenesc".

ART 2. Ea va ajuta populaţia din Basarabia în scop de-a progresa pe calea culturei naţionale, educaţiei cetăţeneşti şi în domeniul economic, încurajând-o şi sprijinind-o în toate începuturile bune.

Preşedinte, PAN HALIPPA

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi, lei 500

Colaboratorii revistei:

Alexandrescu C., — Ceslav Ambrajevici, — Antohi Panait, — Balan St., — Bogos D., — Boldur Alexandru, profesor universitar, — Bulat Toma, profesor universitar, — Bulat Ştefan, — Bărlădeanul A., — Cazacu Aurel, — Cernăianu Const. D-r., — Ciobanu Ştefan, membru al Acad. Române, — Al. David, — Constantinescu-Iaşi Petre, profesor universitar, — Crihan Anton, — Cujbă Sergiu, — Cuzminschi Pavel, — Cardaş Agricola, — Ciachir Mihail, — Dunăreanu N., — Dumitraşcu Ion, — Friptu Iulian, — Gala Galaction, — Ghenzul Vasile, — Gheorghian Petre, — Georgescu-Vrancea Const, — Halippa Pantelimon, — Haneş Petre, — Harea V., — Miron C. Holban, — Haneş V., — Iacobescu Th., — Iov D., — Ioncu T., — Ispir Mircea, — Luţcan Anton, — Macovei Ioan, — Madan Gh., — Mitchevici Iuliu, — Marian Liviu, — Munteanu Donar, — Marchetti H., — Negrescu Ioan, — Nastase Gheorghe, conferenţiar universitar, — Niculiţă N. I., — Obreja-Iaşi G., — Pelivan Ioan, — Popovschi N., — Porucic T., — Popescu C., — Raşcu Gh., prof., — Smochină Nichita, — Stoica Cezar, — Spătaru N., — P. V. Stefănucă, — Ştirbăţ L., — Terziman Al., — Tudor Iorgu, — Teodorescu Const., avocat, — Vitt. Popa, — Uşurelul Al., — Usinevici Şt. Dr., — Vasiliu Hasnaş Elena, — Vicol Teodor, D-r, — Vrabie Grigore, — Zaborovschi I., — Ştirbu T. A.

ANUL II. No. 4—5 APRILIE—MAI 1933.

Viața Basarabiei

REVISTA LUNARĂ

Editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc"

DIRECTOR: PAN. HALIPPA

Inchinare Unirii.

Pe ziua de 9 Aprilie s'au împlinit 15 ani dela Unirea Basarabiei cu Patria. Societatea românească a ţinut să sarbătorească data aceasta, corespunzătoare cu 27 Martie după stilul vechi, care a deschis într'un chip aşa de fericit acţiunea neamului nostru de a se întregi în hotarele sale etnice şi de a făuri statul său naţional — România Mare.

Cu câteva săptămâni înainte de data de mai sus, Asociaţia culturală „Astra Basarabiei" şi „Uniunea foştilor deputaţi ai Sfatului Ţării" au organizat o serie de conferinţe comemorative în legătură cu activitatea de acum 15 ani a organizaţiilor sociale, politice, militare, şi culturale — moldoveneşti basarabene, care au dus la făurirea Sfatului Ţării Basarabiei, la crearea Republicei Moldoveneşti între Prut şi Nistru şi, în cele din urmă, la Unirea provinciei noastre cu Patria.

Toate aceste conferinţe, împreună cu acele care s'au produs chiar în ziua de 9 Aprilie, la Bucureşti, Chişinău şi în alte centre, prezintă un deosebit interes pentru reconstituirea istorică a trecutului atât de glorios, de care s'a înpărtăşit ţara noastră acum 15 ani. Cei mai mulţi conferenţiari au fost ei înşişi participanţi la marile evenimente, care s'au înscris în istoria neamului nostru cu litere de aur. Aşa

fiind, conferenţiarii aceştia au adus în expunerea lor suflul vieţii însăşi de acum 15 ani, cu luptele şi frământările ei, cu măreţia de atâtea ori tragică, cu entusiazmul luptătorilor, cu credinţile şi aspiraţiile poporului şi cu acel fâlfâit de aripi al geniului neamului nostru, care a prezidat redeşteptarea naţională şi politică a moldovenilor basarabeni şi Unirea lor cu fraţii din Vechiul Regat, Bucovina şi Ardeal.

S'a spus şi se va mai spune că reconstituirea paginilor trecutului istoric, făcută de participanţii înşişi la acel trecut, poartă în sine şi ar putea să poarte multe elemente subiective şi personale. Lucrul acesta nu-l tăgăduim nici noi. Dar socotim că pentru zilele noastre este de ajuns şi faptul că se adună materialul memorialistic din care se va extrage mai apoi de către istoricii viitorului acele elemente ce vor forma conţinutul obiectiv al evenimentelor şi împrejurărilor.

Călăuziţi de aceste gânduri, am socotit de bine să adunăm în paginile revistei „Viaţa Basarabiei" tot ce s'a spus în legătură cu aniversare a XV-a a Unirii Basarabiei, şi facem apel la toţi acei cari au material privitor la jubileul Unirii să ni-l trimeată spre publicare. Pe calea aceasta ne vom face datoria faţă de cercetătorii de mai târziu ai evenimentelor din 1917—18 şi totodată şi faţa de generaţia tânără de astăzi, care are nevoe de a fi iniţiată asupra trecutului recent.

In numărul de faţă publicăm conferinţele: D-nei Elena Alistar şi a D-lor Vladimir Cristi, Ion Inculeţ şi D-r Petre Cazacu. Totodată la „Cronică" culegem date şi însămnări ce s'au produs în presă în legătură cu sărbătorirea Unirii Basarabiei.

Cu acest material documentar asupra evenimentelor de acum 15 ani, închinăm numărul de faţă al „Vieţii Basarabiei" — Actului istoric al Unirii Basarabiei şi ne propunem să stăruim asupra lui şi în alte numere, Unirea constituind piatra de temelie a viitorului provinciei noastre pentru totdeauna.

PAN. HALIPPA

Cum a fost votată Unirea.

— AMINTIRI DIN ZILELE MĂREȚE ALE RENAȘTERII BASARABIEI —

Au trecut 15 ani dela Unirea Basarabiei. O clipă în viața unui popor — o epocă în viața unei generații.

Să ne fie permis să facem în ziua aceasta o mică recapitulare a faptelor.

Noi, cei din Basarabia, urmăream cu atenție și înfrigurare calea pe care va apuca-o Vechiul Regat în răsboiul mondial.

Calea alături de Puterile Centrale însemna calea forței brutale; dar în acelaș timp ea era în contra Rusiei, și deci însemna desrobirea cu un ceas mai înainte a Basarabiei.

Calea alături de marii aliați însemna calea libertății și dreptății, dar ea fiind în acelaș timp și alături de Rusia, speranțețe românilor basarabeni de eliberare se amânau.

Să-și închipuie oricine tragedia sufletească a românilor dintre Prut și Nistru. Desrobirea lor, la care trebuia să contribue mica Românie, însemna pe vremea aceia întronarea în întreaga lume a grelei neacțiuni. Intronarea pe pământ a celor mai înalte idealuri omenești, la care trebuia să contribue și mica Românie — însemna pe vremea aceia, e drept, desrobirea Ardealului și a Bucovinei, însă și o mai apăsătoare robie a Basarabiei.

Ne întrebam noi cei din Basarabia, dacă era în vechiul regat un singur român care n'ar fi dorit și Ardealul și Basarabia.

Ne răspundeam: firește că nu:

Toată chestiunea consta nu în preferința dragostei față de una sau altă provincie, ci în serierea posibilităților de desrobire Prăbușirea Austro-Ungariei și desmembrarea acestui conglomerat, artificial de popoare — păreau mai verosimile și mai grabnice decât căderea colosului rus.

Cele ce au urmat marelui război au dovedit că au avut dreptate, au văzut bine acei români din România mică, cari în frunte cu Regele Ferdinand au înfăptuit-o în momentele hotărîtoare pe calea marilor aliaţi. Numai lupta alături de marii aliaţi a putut duce la Unirea Basarabiei în urma revoluţiei ruse, şi a Bucovinei şi Ardealului în urma înfrângerii definitive a Puterilor Centrale.

Se mai punea pentru noi cei din Basarabia, cari urmăream peripeţiile marelui război, dacă Vechiul Regat putea să rămână neutru şi pe urmă cu puteri proaspete să culeagă roadele eşite din luptele altora.

Mica Românie bogată şi fericită în felul ei — de ce trebuia să intre în război?

In dosul semnăturii tratatului de intrare în războiu nu se întrevedeau oare zeci şi sute de mii de tinere vieţi sacrificate şi bogăţii adunate în decenii şi veacuri distruse?

Nu, nu putea Mica Românie să stea deoparte cu mâinele ncrucişate în învălmăşeala aceia generală. Ea ar fi fost atrasă în răsboi şi fără voia ei. Dar mai erau şi strigătele de ajutor ale fraţilor de acelaş sânge, robiţi de jur împrejur. Pe urmă mai era şi o moralitate istorică. Dacă trebuia să se facă unirea tuturor Românilor cu mult sânge vărsat în răsboi, apoi la baza acestei uniri trebuia să fie în primul rând sângele vărsat de propriii lor fii, şi nu de fii altora străini.

Unirea Basarabiei s'a făcut în momentele poate cele mai grele prin cari a trecut vre-o dată neamul românesc.

Ziua Unirii Basarabiei dela 9 Aprilie 1918 a însemnat ziua renaşterii neamului, ziua începerii creării României Mari.

*
* *

Acuma să ne daţi voe să retrăim împreună acea zi măreaţă, ziua renaşterii neamului nostru.

Era Marţi 27 Martie (stil vechi) 9 Aprilie (stil nou) 1918.

Vasta clădire a Sfatului Ţării încă de dimineaţă gemea de enorma mulţime a cetăţenilor şi cetăţencelor ce venise nu numai din Chişinău, dar din întreaga Basarabie să asiste la istoricul act al Unirii.

Toată fruntea intelectuală a provinciei dintre Prut şi Nistru era de faţă.

Deasupra clădirii fâlfâia bătut de vântul primăverii falnicul tricolor românesc. Basarabia, declarată încă dela 24 Ianuarie Republică Moldovenească independentă, îşi adaptase ca drapel—drapelul neamului din România liberă—roşu, galben, albastru.

Grupările politice şi naţionale ale Parlamentului Basarabean discutau fiecare separat moţiunile de propus.

Intreaga atenţiune era îndreptată aaupra blocului moldovenesc—cea mai numeroasă grupare a Sfatului Ţării.

Fracţia ţărănească, care avea şi ea mulţi moldoveni, era cea mai frământată.

In gruparea blocului minorităţilor îşi făcea tot mai mult loc ideia abţinerii dela vot.

Discuţiunile la grupări a durat în încordarea generală până la ora 4 după masă.

In fine clopoţelul invită pe deputaţi în sala de şedinţă.

Redăm după procesul verbal mersul şedinţei:

„Domnul Ion Inculeţ ocupă fotoliul prezidenţial. Guvernul Republicei în frunte cu Dr. Daniil Ciugureanu este de faţă în întregime. Preşedintele deschide şedinţa cu cuvintele: Şedinţa de astăzi va fi istorică pentru neamul nostru. Să depunem toate silinţele ca să eşim cu cinste în acest moment istoric. Dumnezeu să ne lumineze conştiinţele".

Ordinea de zi propusă şi acceptată de Adunare a fost: Dintâi să se asculte declaraţiile tuturor grupărilor şi pe urmă moţiunile propuse să se pună la vot.

A urmat citirea declaraţiilor blocului moldovenesc, fracţiunii ţărăneşti, minorităţii germane, minorităţii bulgare—găgăuze, minorităţii ucrainene, minorităţii poloneze, minorităţii ruse.

A impresionat puternic pe toţi şi a mişcat adânc pe moldovenii prezenţi declaraţia reprezentantului polonez, deputatului Dutchevici, devenit pe urmă în Polonia reînviată Ministru de Justiţie, iar acuma dispărut dintre cei vii.

„Regret foarte mult, a spus D-sa, că în această zi solemnă pentru moldoveni eu trebuie să vorbesc în limba rusă, care a fost simbolul subjugării naţiunii moldovene, cât şi a celei poloneze. Limba moldovenească n'o cunosc, iar pe cea poloneză nu o vor putea înţelege moldovenii.

In această zi măreaţă eu salut călduros fericitul popor moldovenesc înfrăţit, care în sfârşit poate să se unească cu poporul român legat prin sânge.

In numele poporului polonez din Basarabia susţin în întregime Unirea Basarabiei cu România, cum aceasta o doresc moldovenii locuitori băştinaşi ai acestei ţări".

A sosit momentul votării. Prima trebuia pusă la vot declaraţia de unire a blocului moldovenesc ca cea dintâi propusă.

Clipe de emoţiune şi solemnitate.—Secretarul Sfatului Ţării Ion Buzdugan într'o linişte impresionantă a sălii dă citire moţiunii blocului moldovenesc.

„In numele poporului Basarabiei Sfatul Ţării declară: Republica democrată moldovenească independentă (Basarabia) în hotarele dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi Vechile graniţi cu Austria, ruptă de Rusia acum 100 şi mai bine de ani din trupul vechei Moldove—, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam pe baza principiului că noroadele singure să şi hotărască soarta lor,—de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cui Mama sa România.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România deapururea şi totdeauna".

In urma hotărârii Adunării votarea s'a făcut deschis şi nominal.

După terminarea votării D-l Preşedinte ajutat de Vice-Preşedintele Pantelimon Halippa şi întreg Biroul, în aceia impresionantă tăcere a sălii, numără voturile.

Rezultatul se aduce la cunoştinţa Adunării de către D-l Preşedinte cu cuvintele:

„Cu adâncă emoţiune vă aduc la cunoştinţă domnilor deputaţi rezultatul votării.—Pentru rezoluţia blocului moldovenesc au votat 86 deputaţi, contra 3, s'au obţinut 36, absenţi 13.

Cu majoritate de 86 voturi contra 3 rezoluţia blocului moldovenesc pentru Unirea Basarabiei cu România este primită.— Dreptatea istorică a fost restabilită.—In baza dreptului de autodeterminare poporul basarabean român a hotărât să trăiască împreună cu fraţii de dincolo de Prut.

„Trăiască Unirea cu România Mamă".

O clipă de tăcere şi pe urmă aplauze furtunoase, ovaţii, strigăte de: Trăiască România Mare, Trăiască Unirea.

Din public se aruncă flori deputaţilor. Incă o clipă şi publicul se amestecă cu deputaţii.—Bucurie pe feţele tuturor. Unii în destinderea după atâtea ore de încordare nu-şi pot reţine lacrămile

Mulţi se îmbrăţişează felicitându-se reciproc.—Mulţi îşi strâng mâinele ne mai putând pronunţa nici un cuvânt.

In atare împrejurări la Chişinău acum 15 ani în ziua de 9 Aprilie 1918 Românii basarabeni dintre Prut şi Nistru au hotărât să trăiască uniţi într'un stat naţional cu poporul rumân din România liberă. Au hotărât liber şi din propria iniţiativă.

In astfel de atmosferă s'a săvârşit primul act al unităţii noastre naţionale.

Majestatea Sa Regele Ferdinand ca răspuns la inştiinţarea noastră despre Unire a bunevoit să ne trimită următoarea telegramă:

„ Cu adâncă emoţiune şi cu inima plină de bucurie am primit ştirea despre spontanul act ce s'a săvârşit la Chişinău.— Sentimentul naţional ce s'a deşteptat atât de puternic în timpul din urmă în inimile moldovenilor de peste Prut, a primit prin votul înălţător al Sfatului Ţării o solemnă afirmare. Un vis frumos s'a înfăptuit. Din suflet mulţumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat în zile de restrişte ca o dulce mângâiere să văd după 100 de ani pe fraţii basarabeni reveniţi iarăşi la Patria Mamă.

Aduc prinosul meu de caldă mulţumire Domniei Voastre şi Sfatului Ţării, a cărui patriotice sforţări au fost încoronate cu succes.

In aceste momente solemne şi înălţătoare pentru Patrie, de aci înainte comună, vă trimit la toţi cetăţenii din noua România de peste Prut regescul Meu salut, înconjurându-vă cu aceiaşi inimă caldă şi iubire frăţească.

FERDINAND.

*
* *

Să ne mai fie îngăduit acuma după 15 ani să facem oarecare constatări.

Poporul basarabean român prin marea revoluţie rusească şi-a dobândit toate libertăţile. Dar după cum spunea Simion Barnuţiu în 1848 pe câmpia dela Blaj „libertatea fără naţionalitate însemnează moartea unui popor“.

Pentru a nu muri, poporul român basarabean a hotărât Unirea cu Patria Mamă, aplicând unul din primii marele principiu de autodeterminarea popoarelor ce răsărea pe firmamentul omenirii.

Pentru trăinicia Unirii, era necesar ca ea să fie nu consecinţa cuceririi, ci rezultatul unei sincere expresiuni a voinţei românilor de pretutindeni de a avea o viaţă comună în sânul neamului întregit.

Spre fericirea neamului românesc aşa s'a şi întâmplat.

Basarabia, Bucovina şi Ardealul n'au fost cucerite contra voinţei lor. Adunările naţionale din Chişinău, Cernăuţi şi Alba-Iulia au exprimat liber, din propria iniţiativă, voinţa Românilor din aceste provincii de a avea o Patrie comună, de a creia România Mare în jurul micului vechiului regat.

Unirea s'a făcut în condiţiuni atât de favorabile—aceasta nu trebuie s'o uităm niciodată, fiindcă a existat micul, vechiul regat ca stat liber şi independent, care în momentele hotăritoare n'a ezitat o clipă să aducă prin glorioasa lui armată pe altarul întregirii neamului toate jertfele şi tot ajutorul cerut de fraţii de prin prejur subjugaţi.

„Pământ şi drepturi“—era strigătul moldovenilor basarabeni sub dominaţia străină.

Tot pământul a trecut în întregime în mâinile moldovenilor muncitori ce vor fi deapururea zidul de nepătruns răsăritean al Statului nostru; toate drepturile, în frunte cu dreptul de a vorbi peste tot locul în limba neamului, — Românii din Basarabia le-au căpătat numai atunci când ei s'au unit cu Patria Mamă pentru a duce mai departe o viaţă comună — politică socială, economică şi culturală—în zile de fericire ca şi în zilele de restrişte.

La cultura neamului românesc au contribuit şi Românii din Basarabia, cu toate că Prutul era graniţa cea mai de nepătruns pentru influenţele din România liberă.

E destul să pomenim numele lui Constantin Stamate, Alecu Rusu, Alexandru Donici, Bogdan Petriceicu Hâjdău. Soarta a vroit ca noi cei mai despărţiţi şi mai ameninţaţi să ne pierdem limba, — să dăm prin poetul basarabean Mateevici cea mai frumoasă poezie despre limba română.

Vă aduceţi aminte:

„Limba noastră i-o comoară
In adâncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată"

şi apoi:

„Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng şi care-o cântă
Pe la vatra lor ţăranii"

Verigi puternice o leagă sufleteşte pe Basarabia de România Mare.

Este în primul rând acelaş sânge şi care s'a vărsat în abundenţă în luptele seculare pentru Unire şi care încă curge în vinele tuturor Românilor dela Nistru până la Tisa, hotărâţi să trăiască în unire.

Este aceiaşi limbă şi aceiaşi credinţă transmisă de sute de ani din generaţie în generaţie, care au plămădit sufletul românesc, atât de statornic în existenţa lui şi atât de dârz în apărarea drepturilor şi dreptăţii cauzelor româneşti.

Mai sunt amintirile ce nu se şterg despre origină comună, o aşezare comună pe pământul strămoşesc, o istorie comună, care ţin nestinse aspiraţiunile permanente ale unui neam.

Şi toate acestea verigi şi încă multe altele i-au făcut pe Românii din Ardeal după 1000 de ani, pe cei din Bucovina după 150 de ani, iar pe cei din Basarabia după 100 de ani de viaţă răsleaţă, — în momentul pregătit de istorie să se scoale toţi ca unul pentru a-şi clădi o viaţă în Unire. — Acesta este adevărul.

Unirea Basarabiei a fost recunoscută de toate popoarele — dintru întâi de Puterile Centrale şi pe urmă de marii aliaţi prin Tratatul dela Paris din Octombrie 1920, în care Tratat se spune

hotărât: „Inaltele părţi contractante — Imperiul Britanic, Franţa, Italia, Japonia, declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei".

Avem toată convingerea că va veni timpul când şi poporul rus va recunoaşte dreptul şi dreptatea noastră asupra acestui ţinut românesc.

Dar ţăria Basarabiei româneşti se bizue nu atât pe Tratatele Internaţionale, cât pe conştiinţa generală românească, cum că această provincie este şi a fost a noastră a României Mari. Iar solidaritatea Unirii se sprijină pe hotărârea celor 18.000.000 de Români de a o apăra cu sânge şi fier şi de a o păstra neamului cu ori ce sacrificii.

***

Au trecut 15 ani dela Unire.

O clipă în viaţa unui popor — o epocă în viaţa unei generaţii.

Noi n'avem încă perspectiva necesară istorică pentru a judeca măreţia faptelor petrecute. Vor urma însă veacuri fără sfârşit a vieţii neamului nostru întregit.

Şi se va vorbi despre generaţia noastră ca în poveşti: „A fost odată ca nici odată.....

A fost odată un Mare Rege Ferdinand, cu tovarăşea Lui de viaţă Regina Maria, sub Domnia căruia neamul românesc, despărţit prin vitregia vremurilor în mai multe trunchiuri, s'a întregit unindu-se din libera voinţă într'un singur popor.

Marelui Rege al Unirii i-a urmat alt Mare Rege Carol al II-lea, Regele Consolidării Unirii şi al măririi neamului românesc întregit printre celelalte popoare a lumii.

Aşa vor vorbi generaţiile viitoare despre generaţia Unirii. Ca în poveşti.

Iar noi cei din această generaţie să ne proslăvim neamul întregit. Să ne proslăvim Patria. Să ne proslăvim Regele Nostru, simbolul şi chezăşia unităţii noastre naţionale.

Ion Inculeţ.

O pagină inedită din istoria Basarabiei

După 15 ani dela Unirea scumpei noastre Basarabia cu Ţara mamă, am găsit nimerit să fac cunoscut un fapt istoric din viaţa naţională a Basarabiei, fapt cunoscut unora în trăsături generale, dar necunoscut marelui public, fapt care, aş putea zice, a format prima piatră, pe care s'a clădit mai pe urmă unirea Basarabiei la 1918.

Imprejurările au vroit ca să pot fi unul din factorii în desăvârşirea acestui eveniment istoric, ca cel care în 1917 ocupam postul de Guvernator al Basarabiei şi care apoi am avut onoarea de a prezida adunarea, care a decis raporturile noastre cu Ucraina, care îşi arătase pretenţiile asupra Basarabiei.

Ca să puteţi înţelege lupta, pe care a dat-o Basarabia pentru a ajunge la Unire în 1918, trebuie să ştiţi că ea a trebuit să treacă prin trei faze:

prima, a autodeterminării şi a autonomiei;

a doua, a independenţei depline; şi

a treia, a Unirii.

Faza a doua şi a treia sunt bine cunoscute.

Voi vorbi de faza autodeterminării şi dobândirii autonomiei, atunci când s'a întâmplat evenimentul decisiv al fixării raporturilor noastre cu Ucraina, care a trebuit să înţăleagă că Basarabia nu poate fi înglobată Ucrainei, reprezentând un pământ şi o naţiune românească care n'avea nimic comun cu Ucraina.

Voi istorisi cum s'au scurs faptele, pentru a vedea prin câte greutăţi a trecut Basarabia şi câte piedici a trebuit să învingem pentru a ajunge apoi la Unirea cu Ţara Mama.

E un moment istoric decisiv şi de capitală importanţă în soarta Basarabiei, care dacă nu s'ar fi produs nu ştiu cum s'ar fi desfăşurat evenimentele, pe care vi le voi expune D-stre.

I.

In primăvara anului 1917 s'a format la Kiev Rada Ucraineană. Eram pe atunci Guvernatorul Basarabiei şi începusem să primesc telegrame dela miniştrii Radei, scrise în limba ucraineană.

Inţelegând tendinţa Ucrainei de a îngloba Basarabia în graniţele sale, cari încă nu erau definitiv fixate de guvernul rusesc, am văzut că se impune o acţiune grabnică şi hotărâtă.

Sfătuindu-mă cu prietenii mei Vladimir de Herţa şi Paul Gore, am răspuns printr'o telegramă în limbă românească scrisă cu caractere chirilice la adresa ministrului de agricultură al Ucrainei Martos, care avea aerul prin telegrama ce mi-a trimis că tratează Basarabia ca provincie a Ucrainei.

Mişcarea naţională din Basarabia se desvolta mai încet decât cea ucraineană, fiind împiedicată de un mare număr de trupe ruseşti constituite deja în acest timp în soviete şi repartizate în toate centrele Basarabiei. Numai la Chişinău erau peste 10.000 de soldaţi ruşi şi ucraineni de diferite arme şi înarmaţi, având sediul sovietelor lor în locaiul ocupat actualmente de Corpul 3 Armată din Chişinău.

Toate congresele în Basarabia, a învăţătorilor, a preoţilor, a cooperaţiei şi a. m. departe, s'au pronunţat hotărît pentru autonomia Basarabiei. Reprezentanţii Sovietelor soldaţilor şi ofiţerilor ruşi din Basarabia, recunoscând în teorie principiile de autodeterminare a popoarelor, enunţate de Wilson şi recunoscute de revoluţia rusească, şi deţinând întreaga forţă reală în acel moment, de fapt puneau toate piedicile desvoltării mişcării noastre naţionale. Iar un grup de tineri ofiţeri moldoveni entuziaşti, cari au pornit organizarea unităţilor armatei naţionale române, compuse exclusiv din basarabeni, erau numai la începutul lucrului lor. Singura forţă reală de care dispuneau atunci erau aşa zise Cohortele moldoveneşti, câte o sută de soldaţi şi câţiva ofiţeri pe judeţ, condusă de inimosul sub-locotenent (porucic) Anton Crihan, actualul sub-secretar de Stat la Domenii.

La 12 Iulie 1917 primesc o telegramă din Chiev semnată de Ministrul de Interne al Ucrainei Vinicenco, prin care sunt invitat să mă prezint la data de 25 Iulie 1917 la Chiev la o *consfătuire a Guvernatorilor provinciilor făcând parte din Ucraina autonomă.* In acelaş timp partidul naţional-moldovenesc condus de d-l Pan.

Halippa şi preşedintele tuturor organizaţiilor naţionale basarabene unite, d-l Vladimir de Herţa, primesc dela Chiev o ştire confidenţială, că Rada trimite la Petrograd o delegaţie specială pentru a căpăta aprobarea decisivă a Guvernului Rusesc şi a fixa definitiv hotarele Ucrainei autonome, compusă din 10 provincii (gubernii), în care urma să între şi Basarabia.

Inţelegând gravitatea momentului istoric şi văzând că înfiinţarea organului local basarabean „Sfatul Ţării" era numai în proect, m'am decis să iau personal iniţiativa unei acţiuni hotărâte în contra dorinţei vădite a Ucrainei de a îngloba Basarabia în hotarele sale. Pe de o altă parte, fiind Gubernatorul Basarabiei numit de Guvernul Central din Petrograd, acţiunea mea avea şanse de izbândă numai dacă se baza pe o voinţa clar exprimată a masselor largi basarabene. Am hotărât să convoc o mare întrunire a reprezentanţilor partidelor politice, organizaţiilor obşteşti, ca zemstvele şi primăriile, şi organizaţiilor naţionale aflate în Basarabia.

Ne fiind însă sigur de sprijinul tuturor partidelor politice din care multe erau compuse din elemente ostile ideilor noastre şi ca să ajung sigur scopul dorit, am făcut o consfătuire secretă în timpul nopţii cu prietenii mei cei mai intimi în casa d-lui Paul Gore.

La această consfătuire am împărţit rolurile, încredinţând d-lui V. L. Herţa misiunea să ia contact cu toate organizaţiile naţionale civile şi militare. El s'a angajat să ceară la marea consfătuire viitoare *autonomia Basarabiei.*

Ca să avem majoritatea sigură am împărţit organizaţiile naţionale în câteva fracţiuni, cari trebuiau să fie invitate fiecare separat.

Pentru ziua de 20 Iulie 1917 am invitat pe reprezentanţii a 20 organizaţiuni politice, naţionale şi obşteşti, care aproape toţi au răspuns la chemarea mea:

I. Partidul constituţional - democrat (cadeţi) a lui Miliucov, cu delegatul Vasilie Ianovschi.

II. Partidul naţional-moldovenesc cu delegaţii Pan. Halippa şi Vladimir Cazacliu.

III. Partidul social-democrat cu delegatul Spivac.

IV. Partidul ucrainean cu delegaţii I. Mitchevici şi S. Sevcenco.

V. Organizaţia poloneză-basarabeană cu delegaţii Felix Dudchevici, care mai târziu a ajuns ministru de justiţie în Polonia şi C. Pomorschi.

VI. Partidul evreesc „Bund“ cu delegaţii A. Grinştein şi S. Covarschi.

VII. Partidul ţărănesc-basaraben — cu Panteleimon Erhan.

VIII. Comunitatea evrească — cu doctor M. Sluţchi.

IX. Zemstvele guberniale — cu delegatul Cecan.

X. Invăţământul obştesc — cu delegatul profesor Ştefan Ciobanu

XI. Asociaţia culturală moldovenească — cu delegaţii N. Alexandri şi S. Murafa.

XII. Organizarea preoţimei basarabene — cu delegaţii preoţi Partenie şi Bogos.

XIII. Primăria Municipiului Chişinău cu delegatul Todorovschi.

XIV. Preşedintele organizaţiilor naţionale unite din Basarabia — cu D-l Vladimir de Herţa.

XV. Partidul moldovenesc militar — cu delegaţii d. sublocotenent Anton Crihan şi Varzar.

XVI. Reprezentanţii partidului ţărănesc, aleşi anume de congresele judeţene câte unul dela fiecare judeţ, cu d-nii: P. Bujniţa, V. Bogos, Oleinic, Ursu, Bocsan, Eţcul, Codreanu, Sobor şi Croitor.

XVII. Partidul german cu delegaţii d-nii Leşi şi Almendingher.

XVIII. Reprezentantul tuturor zemstvelor judeţene D-l Leopold Siţinschi.

XIX. Sovietul soldaţilor din Chişinău cu delegatul doctor militar Arzumanianţ.

XX. Partidul socialist-poporan e singurul care n'a trimis reprezentantul lui.

Am păstrat procesul verbal autentic al acestei consfătuiri, pe care-l vom depune la Academia Română. Nu-l vom citi în întregime, fiind-că este prea lung, dar vom face numai un scurt extras.

Am expus adunării, care m'a ales preşedintele ei, că Basarabia prin compunerea sa etnică şi istorică are aceleaşi drepturi de autodeterminare ca şi Ucraina. De aceia, dacă întrunirea de faţă, reprezentând toate curentele cele mai principale ale Basarabiei, nu împărtăşeşte punctul meu de vedere, nu pot continua a rămâne în postul meu.

Intre altele, reprezentantul Uniunei ţăranilor Erhan declară că este necesar a înfiinţa cât mai repede un organ, care să reprezinte întreaga Basarabie. Spre regretul nostru, până atunci acest organ nu era format, din care cauză nu se prea aude glasul Basarabiei.

Reprezentanţii partidului constituţional-democrat protestează în contra necesităţii organizării unui organ local.

Reprezentanţii partidului moldovenesc militar declară că 80.000 de ostaşi basarabeni de pe frontul român i-au însărcinat cu grabnica organizare a organului central basarabean.

D-l S. Ciobanu declară că această consfătuire oglindeşte părerea întregei Basarabii şi de aceia trebuie să rezolve chestiunea organului central şi al mandatului Gubernatorului la Chiev.

Preşedintele D-l Cristi spune că înţelege să declare la Chiev în şedinţa Radei, că în Basarabia nimeni şi nici odată nu s'a pronunţat pentru alipirea Basarabiei la Ucraina. In adevăr Basarabia are dreptul său la autonomie prin trecutul său istoric şi prin caracterul său naţional moldovenesc de astăzi, care s'a păstrat mai bine de o sută de ani. Adunarea primeşte următoarea moţiune:

„Adunarea, reprezentând marele masse populare ale Basarabiei, găseşte necesar a exprima părerea sa asupra tendinţei Radei Ucrainene de a încorpora Basarabia".

După primirea acestei rezoluţiuni numai reprezentanţii partidului constituţional-democrat (cadeţ) părăsesc sala în semn de protest.

In continuare d-l Pan. Halippa discutând în fond zice că soarta Basarabiei şi viitorul ei vor fi soluţionate în mod definitiv de către un organ competinte, compus pe baza principiilor de reprezentanţă justă, proporţională şi naţională, cu glasul dominant al naţiunii moldovene, care ocupă primul loc ca massă numerică în Basarabia. Basarabia democratică organizată s'a pronunţat prin reprezentanţii săi la multiplele congrese în mod precis: Basarabia să fie autonomă în sensul autonomiei teritoriale şi politice. Asupra acestui punct nu poate să fie nici o îndoială şi trebuie să-l rugăm pe Guvernatorul d. Cristi, care pleacă la Chiev, să aducă la cunoştinţa Radei că Basarabia autonomă ca teritoriu, legată cu Ucraina cu legături de amiciţie şi de tendinţe comune spre autonomie, trebuie să clarifice raporturile sale cu Rada şi în momentul de faţă, când se determină hotarele teritoriale ale Ucrainei, şi pe viitor.

D-l de Herţa invită adunarea să-şi dea seamă cât de importante sunt drepturile juridice, istorice şi naţionale ale Basarabiei de a fi autonomă şi cât de serioase sunt temerile de manifestaţiunile Ucrainei. Pasul făcut de Rada Centrală, incontestabil, este o amară lovitură morală dată Basarabiei. Până acum am crezut că Ucrainenii

ca fraţi mai mari democraţi ne vor ajuta. In cadrul imperialismului prăbuşit ne-am aflat în condiţiuni mai puţin favorabile. Poporul nostru nu putea nici chiar să se adreseze lui Dumnezeu în limba maternă. Dacă moldoveanul n'a uitat până acum pe Dumnezeu este datorit cauzei că rassa noastră iubeşte şi simte pe Dumnezeu. După ce guvernul imperial a lui Alexandru I a recunoscut provizoriu drepturi de autonomie pentru Basarabia, au venit zile amare, am fost prigoniţi... nu este de mirat că moldoveanul a rămas nedesvoltat... In 1812 la anexarea Basarabiei de către Rusia s'a decretat un statut al Basarabiei în limbile rusă şi moldovenească. In aceste statute se vorbeşte de popoarele cari populează Basarabia, de moldoveni, evrei şi ţigani, dar nu se menţionează Ucrainenii. Apoi în unele judeţe — Hotin şi Acherman (Cetatea Albă) - apar Ucrainenii. Pe baza datelor istorice oratorul dă următoarele explicaţiuni asupra apariţiei în Basarabia a altor naţionalităţi.

Când în 1812 Basarabia a fost anexată la Rusia, această din urmă gemea sub jugul iobagiei, iar noi am venit liberi şi am preţuit atât de mult libertatea noastră şi ne-am temut pentru ea, încât mulţi dintre ai noştri au fugit dela libertatea noastră pravoslavnică în Turcia păgână. Odată cu autonomia, Alexandru I a recunoscut Basarabiei o oarecare exteritorialitate în sensul, că robul fugit în Basarabia devenea liber de urmărirea proprietarului. De aceia în Basarabia liberă se trăgeau cete de refugiaţi din Polonia şi Rusia şi aicea întâmpinau primire ospitalieră. *Dorind a fi concis, oratorul în numele organizaţiunilor moldoveneşti unite declară că, atunci când vorbim despre autonomia Basarabiei, nu ascundem nici un moment ideia de alipire la România.* Dorim ca în Basarabia autonomă drepturile tuturor naţionalităţilor să fie garantate şi ca toţi să se bucure de o potrivă de darurile minunatei noastre ţări. Dacă Guvernul Imperial recunoştea Basarabiei drepturile ei autonome, oare Rusia democratică şi Ucraina, care n'a reuşit încă să-şi dobândească libertatea, vor căuta să le ştirbească? Dacă noi nu suntem atât de tari ca Ucraina, dacă nu suntem 35.000.000 de oameni, totuşi drepturile noastre nu sunt mai puţin sfinte şi dacă n'a murit încă Ucraina, apoi n'a murit în ea nici dreptatea. Oratorul propune de a ruga pe Guvernator să declare Radei că cercurile de răspundere largi, grupările naţionale şi politice l-au însărcinat să declare că Basarabia doreşte a fi autonomă teritorial şi a întreţine rapor-

turile bune de vecinătate cu Ucraina. Totodată oratorul se asociază la ideia oratorilor precedenţi despre necesitatea formării cât mai curând a unui organ regional pe bazele reprezentanţei juste, proporţionale şi naţionale. Oratorul prezintă adunării o hartă a Basarabiei din sec. XVII în graniţele ei istorice unite cu Moldova.

Sublocotenentul A. Crihan spune că el dela începutul revoluţiei lucrează în cea mai mare organizare moldovenească militară, care totdeauna a stat la punctul de vedere al contactului cu Rada, cu singurul scop de a ajunge la autonomie. S'a discutat şi chestiunea graniţelor teritoriale şi ele au fost determinate prin apele Prutului şi Nistrului. In această privinţă a şi fost publicată o declaraţiune purtând semnătura profesorului Gruşevschi. Primirea telegramei îl miră pe orator. Acest pas al Radei este periculos pentru ea însăşi, deoarece a rupe cu noi înseamnă de a rupe cu Polonia, Gruzia şi alte naţionalităţi, cari luptă împreună pentru autonomie.

Delegatul Comitetului executiv eparhial părintele Partenie constată unanimitatea de păreri a tuturor oratorilor în chestiunea privitoare la planul Ucrainei şi din partea sa declară că la Congresul panrus al clerului şi mirenilor din Moscova, unde d-sa a reprezentat Basarabia, delegaţii Ucrainei au declarat dorinţa de a primi cu iubire în inimă Basarabia în sânul mumei Ucrainei, dar delegaţii Basarabiei au declarat în mod categoric că în Basarabia nici nu s'a ridicat ideia de unire a Basarabiei cu Ucraina; că Basarabia, ca şi Ucraina, pe baze naţionale, istorice şi juridice, pretinde la cea mai largă autonomie teritorială şi au rugat pe delegaţii Ucrainei de a transmite aceasta declaraţiune Radei Centrale. Dacă ei n'au făcut aceasta, trebuie să rugăm pe Guvernator să transmită Radei voinţa nestrămutată a Basarabiei.

Reprezentantul grupării Poloniei Felix Dudchevici, care mai târziu a fost membru „Sfatului Ţării" şi ministru de justiţie al Poloniei, zice că dreptul de autodeterminare este o achiziţie mare a războiului şi a revoluţiei, valoros pentru toate naţionalităţile ce populează ţara. Trebuie să ţinem minte că în Rusia sunt multe partide politice chiar din stânga cu tendinţe incontestabile imperialiste. Acestora li este protivnică posibilitatea blocului între autonomişti. De aci rezultă telegrama. Oratorul propune de a ruga pe Gubernator să protesteze în mod categoric contra acestui act.

D-l Şt. Ciobanu crede că adunarea în mod eronat este pe punct de a atribui iniţiativa eşirii Radei Ucrainei Centrale.

Fără nici-o îndoială această iniţiativă emană dela Guvernul provizoriu probabil în virtutea principiului : divide et impera. In ori ce caz, eşirea independentă a Ucrainei, dacă ar fi avut loc, nu se poate pune în acord cu declaraţiunea profesorului Gruşevschi şi cu hotărîrile congreselor ucrainene, cu acordurile grupărilor ucrainene, cu organizarea militară din Odessa. De aceia oratorul crede că trebuie să însărcinăm pe Guvernator ca, în caz când la Chiev s'ar confirma istoricul originei telegramei, să se facă protest pe lângă Guvernul Provizoriu la Petrograd.

Doctor Sluţchi crede că plecarea Gubernatorului la consfătuirea dela Chiev este necesară. Continuând discursul său, dr. Sluţchi din partea naţiunei evreeşti, care a fost cea mai asuprită sub regimul vechi, mulţumeşte oratorilor şi în special lui V. G. Cristi, prin a căror glas Basarabia autonomă a declarat că va sta la paza păstrării nestrămutate a drepturilor minorităţilor. După schimbul de păreri se pune la vot şi se primeşte *în mod unanim* următoarea rezoluţiune propusă de d-l Cristi :

„Este inadmisibilă alipirea Basarabiei la Ucraina fără a consulta voinţa ei. Consfătuirea socoteşte necesară plecarea delegaţilor săi la Chiev. In cazul când s'ar stabili că iniţiativa ieşirii Ucrainei emană dela Guvernul din Petrograd, adunarea roagă pe Gubernator a face un protest pe lângă Guvernnl Provizoriu de la Petrograd“.

Apoi Preşedintele, d-l Cristi, pune în desbaterile adunării chestiunea înfiinţării organului regional basarabean. V de Herţa crede că la baza alcătuirii organului regional trebuie să fie pus principiul reprezentării proporţionale, juste a tuturor naţionalităţilor, care locuesc în Basarabia, întrucât numai acest principiu dă garanţie pentru reprezentarea intereselor întregei populaţiuni.

Pan. Halippa insistă ca să se înfiinţeze cât mai curând un organ regional şi din considerentul că inamicul stă la porţile Basarabiei şi în caz de complicaţiuni ulterioare a situaţiei şi ocupării teritoriului ţării de armatele inamice, inamicul va fi nevoit să ţină seamă de organul local ales prin încrederea populaţiunii şi care s'ar bucura de autoritate.

Preşedintele, d-l Cristi, rezumând desbaterile, pune la vot şi adunarea primeşte următoarea moţiune:

„D-l de Herţa este rugat să ia asupra sa sarcina de a alcătui o comisiune compusă din reprezentanţii organizaţiunilor, cari au fost reprezentate în această adunare. Comisiunea va fi însărcinată cu elaborarea constituţiei organului plenipotent regional, alcătuit pe baza principiilor de reprezentanţă proporţională a naţionalităţilor, spre a fi ele supuse apoi aprobării acestei adunări.

II.

La 25 Iulie 1917 am sosit la Chiev însoţit de delegatul partidului ţărănesc P. Erhan şi un delegat al comitetului ostăşesc.

In această seară a avut loc prima şedinţă a delegaţilor Radei Ucrainene şi anume: Ministrul de agricultură Martos, Ministrul de aprovizionare publică N. Stasiuc şi Ministrul afacerilor naţionale A. Sulghin, cu Gubernatorii celor 10 provincii (gubernii). Păstrez procesul-verbal autentic al acestei şedinţe şi citesc după dânsul: „La începutul şedinţei Gubernatorul Basarabiei d-l V. Cristi comunică adunării că telegrama Ministerului de Interne Vinicenco cu invitaţia de a participa la o *consfătuire a Gubernatorilor proviinciilor făcând parte din Ucraina autonomă*" a provocat prin cercurile naţionale şi obşteşti din Basarabia o nedumerire, de nu cumva faptul invitării gubernatorului din Basarabia la congresul din Ucraina prezintă dovada că secretariatul general intenţionează a încorpora Basarabia la Ucraina, sau în cazul acesta există vre-o neînţelegere. In numele celor 20 organizaţiuni unite politice, obşteşti şi naţionale din Basarabia, adunate la congresul din 20 Iulie a. c. la Chişinău, Cristi declară că, în cazul când el va fi considerat ca un Gubernator al Ucrainei, el va fi nevoit împreună cu delegaţii comitetului ţărănesc din Basarabia să părăsească consfătuirea, deoarece toate aceste organizaţiuni şi congresele generale guberniale s'au pronunţat în sensul că Basarabia acceptă principiul autodeterminării naţiunilor enunţat de Guvernul Provizoriu şi nu poate fi înglobată în Ucraina, dar trebuie să formeze o unitate autonomă deosebită. Relevând raporturile amicale ale organizaţiunilor moldoveneşti şi ucrainene până la conflictul ce s'a ivit după primirea te-

legramei lui Venicenco, D-l Cristi consideră că aplanarea neînţelegerii de către reprezentanţii secretariatului general poate să ducă la restabilirea raporturilor de prietenie din trecut, şi dacă chiar stăpânirea ţaristă sub Alexandru I a recunoscut Basarabiei dreptul la autonomie, atunci este greu de presupus că tocmai Ucraina liberă va atinge acest drept. Ucraina va merge mâna în mână cu Basarabia, care a suferit şi mai mult de pe urma jugului sfărmat al ţarismului. Ca răspuns la declaraţia delegatului din Basarabia, Ministrul afacerilor naţionale Sulghin comunică că neînţelegerea ce s'a ivit cu ocazia acestei consfătuiri d-sa a clarificat-o definitiv cu reprezentanţii cercurilor moldoveneşti politice din Chiev. Venind la această consfătuire d-sa a rugat să fie pusă în discuţia Radei chestiunea lichidării conflictului ivit. In timpul cel mat scurt va fi publicat un comunicat al ministerului, că Rada Ucraineană centrală şi ministerul ei stau ferm pe principiul autodeterminării popoarelor şi n'au tendinţa de a-l viola prin încorporarea Basarabiei la Ucraina.

Loialitatea faţă de Basarabia o mai subliniază şi Ministrul Martos. Ministrul Stasiuc declară că, convocând un congres regional pentru aprovizionare la Chiev, el a invitat pe reprezentanţii Basarabiei, nu ca reprezentanţii unei Gubernii făcând parte din Ucraina, ci pentru motivul că a crezut de cuviinţă de a discuta în comun chestiunile generale, privind aprovizionarea. In urma declaraţiunilor făcute, reprezentanţii Basarabiei declară că sunt satisfăcuţi pe deplin de explicaţiunile date de Miniştrii ucraineni şi acceptă popunerea de a participa la consfătuire, abţinându-se de a lua parte la desbaterea chestiunilor referitoare la Rada Ucraineană.

A doua zi Moldovenii Basarabeni aflaţi la Chiev ne comunică în mod confidenţial că delegaţia Radei, în frunte cu Ministrul Vinicenco dela Interne, a plecat la Petrograd de trei zile, pentru a obţine de la Guvernul Central deciziunea definitivă în privinţa hotarelor Ucrainei, înglobând şi Basarabia în acest hotar.

Am părăsit consfătuirea cu delegaţii care mă însoţeau şi am plecat imediat la Petrograd.

Sosind acolo la 27 Iulie 1917 şi văzând ziarele Capitalei, primul lucru pe care l-am aflat era informaţiunea că în Consiliul de Miniştri al Guvernului Central, cu o zi înainte, în urma raportului Ministrului Ucrainei Vinicenco, Guvernul Rusesc a stabilit definitiv graniţele Ucrainei 10 provincii în care a intrat şi Basarabia.

Se părea că am întârziat cu o zi şi că misiunea noastră a eşuat în urma politicii de duplicitate a Radei Ucrainene.

Insă nu ne-am descurajat. In primul rând am început o acţiune în presă, am dat un interview, care a apărut a doua zi în toate ziarele din capitală, şi unde povesteam scopul sosirii noastre, drepturile istorice şi etnografice ale Basarabiei pentru autodeterminare, şi că o sută de mii ostaşi moldoveni vor părăsi frontul dacă Guvernul Central nu o să recunoască acest drept.

A doua zi m'am prezentat la Ministerul de Interne Rus Avxentiev, căruia i-am expus scopul sosirii mele cu delegaţii şi l-am rugat să-mi aranjeze o audienţă la primul ministru Kerenschi, pentru a-i aduce la cunoştinţă situaţia şi a obţine revizuirea hotărîrii anterioare în privinţa Basarabiei de către Consiliul de Miniştri. Mi-a răspuns enervat că chestiunea este definitiv tranşată şi nu poate fi revizuită nici într'un caz şi că să mă întorc imediat la postul meu, contrar voi fi înlocuit.

Insă Rusia trăia atunci în plină anarhie şi descompunere. I-am răspuns că n'am venit la Petrograd ca un funcţionar al Guvernului Central, ci ca exponentul celor 20 organizaţiuni, cari reprezintă majoritatea absolută a Basarabiei. Şi că peste o sută de mii de ostaşi moldoveni vor părăsi frontul, dacă nu mă întorc cu un rezultat pozitiv în Basarabia. N'am cedat, însă nici n'a luat măsuri represive în contra mea, temându-se de complicaţiuni în Basarabia. Dar mi-a spus că nu-mi dă voie să mă duc la Kerenschi.

In aceste momente critice sprijin preţios mi-au dat mulţi basarabeni, pe cari i-am găsit la Petrograd, şi în special organizaţia soldaţilor şi ofiţerilor moldoveni, din regimentele de Gardă aflaţi la Petrograd.

După o şedinţă a lor entuziastă mi-au declarat că mă vor introduce singuri în grandiosul Palat de iarnă al Ţarilor, unde locuise Kerenschi şi unde pe atunci se ţineau consiliile de miniştri.

Era foarte bine păzit, fiind că comunismul creştea şi Petrogradul trăia în mare nelinişte. Nu ştiu cum acei prieteni, soldaţi moldoveni, au învârtit lucrurile, însă peste două zile au reuşit să ia dânşii paza Palatului de iarnă, şi atunci m'au întrodus în Palat, împreună cu Erhan, tocmai în ziua când seara la ora 6 urma să fie consiliul de miniştri. M'au instalat în marea şi somptuoasa sală de marmoră

a Ţarilor, la uşa căreia stătea un moldovean înalt din Garda cu arme la picior. Un aspect extraordinar prezinta acest enorm Palat al Ţarilor Ruşi, încă plin de obiecte de artă, tablouri, bronzuri etc. Lackei în uniforme de aur, cu nasturi înveliţi în roşu. Portretele Ţarilor acoperite cu cearceafuri cu marca imperială. Şi în acest local somptuos circulau diferiţi secretari şi delegaţi în cămăşile naţionale ruseşti, cu ciubotele şi cu insignele roşii revoluţionare la butoniere.

Ca să-l prindem pe Kerenschi înainte de consiliul de miniştri, am stat în sală de dimineaţă până la ora 6 după masă, ştiind că trebuie să treacă neapărat pe acolo, mergând la consiliu. In sfârşit la ora 6 fără un sfert apare Kerenschi, înalt, subţire, nervos, îmbrăcat în haina lui specială, un french fără nici o insignă militară. Amândouă mâinile îmbrăcate în mănuşi negre de piele, fiind că cu o zi înainte la un meeting socialist câteva mii de tovarăşi i-au strâns mâna care i se umflase.

Il acostasem împreună cu delegaţii mei şi îi explicam scopul venirii noastre; îmi răspundea necăjit că chestiunea nu poate fi revizuită. Atunci i-am declarat că toţi ostaşii moldoveni vor părăsi frontul şi i-am spus că nu pot să mă întorc în Basarabia fără rezolvarea acestei chestiuni. Kerenschi prin firea sa era un poltron cu toate cuvântările lui de Napoleon ; stă puţin pe gânduri şi îmi spune : „aşteaptă aici, te vom chema peste câteva minute în consiliul de miniştri, unde vei face expunerea".

Şi în adevăr sunt chemat în consiliu, unde citesc memoriul pregătit de mine, împreună cu V. de Herţa şi Paul Gore, arăt harta cu statistica etnografică a Basarabiei a lui Nour, şi o hartă din veacul XVII, după care Basarabia făcea pe atunci parte din Moldova.

După o scurtă deliberare Kerenski îmi declară că Guvernul a revenit şi a recunoscut dreptul de autodeterminare şi autonomie federală a Basarabiei la fel ca şi a Ucrainei.

A doua zi în toate ziarele Petrogradului apare interviewul lui Vinicenco, care declara că a sosit în Petrograd având 10 provincii în portofoliu şi că pleacă înapoi numai cu nouă. Toate faptele sus arătate, afară de documentele autentice, pe care le am, au fost pe scurt redate în carte „La Răspântie" a lui D. Bogos şi în cartea „Le problème de la Bessarabie" a lui I. Pelivan, precum şi prin declaraţiile scrise a delegaţilor cari m'au însoţit.

Intorcându-mă la Chişinău, ne-am pus cu toţi pe treabă, şi V. de Herţa cu comisiunea lui, şi organizaţiile militare, în special faimosul congres dela 15 Octombrie 1917 al ostaşilor moldoveni de pe front, şi toate celelalte forţe naţionale, care le descrie pe larg în cartea sa d-l doctor Cazacu „Moldova între Prut şi Nistru".

Insă evenimentele politice şi anarhia din Rusia se precipitau şi la 26 Octombrie comuniştii răstoarnă Guvernul Kerenski.

In ziua aceasta primesc trei telegrame: prima dela Ministrul de Interne din Petrograd, prin care se comunică că au fost răsturnaţi pentru un scurt timp, comuniştii neputându-se menţine cu ideile lor extremiste decât câteva zile; că să păstrez atribuţiunile mele şi să nu recunosc Sovietele. A doua telegramă o primesc dela Rada, care îmi comunică că Guvernul Kerenski fiind căzut, Basarabia trebue să între în sfera influenţei ucrainene. Şi a treia dela Rumcerod din Odessa, că Sovietele luând puterea, vom primi directivele dela dânşii.

Cu toale sforţările noastre „Sfatul Ţării" nu luase încă fiinţă. De la Petrograd, unde domnea haosul, ne despărţea Ucraina, de fapt independentă. Inţelegeam că trebuie să mă menţin cu orice preţ până la deschiderea „Sfatului Ţării", păstrând continuitatea autorităţii de Stat şi împiedicând întronarea complectei anarhii în Basarabia. Am făcut din nou apel la aceleaşi 20 organizaţiuni, care mi-au votat cu unanimitate încrederea, rugându-mă să păstrez ultima putere în Basarabia. Nemulţumindu-mă cu asta, am făcut prin prefecţii mei nouă întruniri, în care toţi mi-au recunoscut autoritatea. Armata moldovenească mi-a instituit o pază specială înarmată, zi şi noapte, acasă şi la Minister, iar când mergeam pe stradă în automobil eram însoţit de doi ofiţeri, cari aveau revolvere în mână, iar în urmă venea a doua maşină cu patru ostaşi moldoveni naţionalişti cu armele încărcate.

Timp de o lună de zile am condus singur Basarabia, dând circulări şi ordonanţe, păstrând întreaga administraţie în toate ramurile de activitate, justiţie, miliţie, ş. a. m. d., punând pază la Banca Naţională şi plătind lefurile funcţionarilor, fiind recunoscut de toţi. La 21 Noembrie 1917, când s'a deschis „Sfatul Ţării", am venit la prima şedinţă şi am recunoscut în mod solemn „Sfatul Ţării", ca ultima putere a Basarabiei, depunând în mâinile lui atribuţiunile

mele şi întregul aparat administrativ pe care-l păstrasem până atunci.

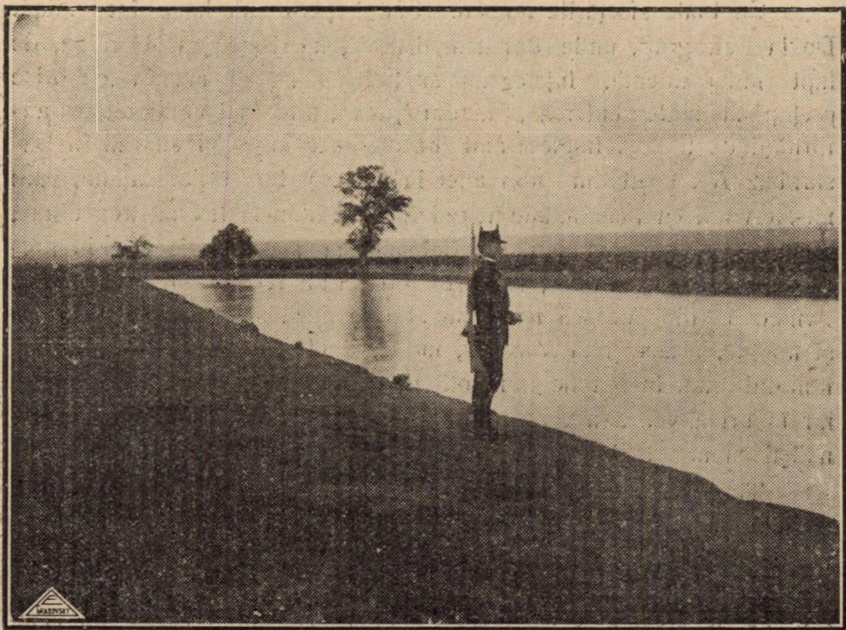
Acest fapt este trecut în procesul verbal Nr. 1 al „Sfatului Ţării“, păstrat actualimente în arhivele Academiei Române.

„Sfatul Ţării“ m'a proclamat atunci Ministru de Interne al Republicei moldoveneşti.

Am ţinut acum cu ocazia aniversării a 15 ani dela Unirea Basarabiei cu Ţara Mamă, să expun înaintea D-stră o pagină din istoria naţională a Basarabiei, pe care o închin tovarăşilor noştri, cari astăzi nu mai există şi cari şi-au dat atunci viaţa pentru realizarea idealului nostru naţional.

V. Cristi

CÂND PRUTUL ERA HOTAR..

Santinelă română.

Pagini din istoria Unirii Basarabiei.

Sărbătorim a XV aniversare a zilei de 27 Martie 1918: ziua unirii Moldovei dintre Prut și Nistru, a reîntregirii ei în neamul și statul românesc.

Evident, este unul din cele mai mari evenimente istorice fericite în viața țării și neamului nostru.

Vor trece generații după generații, unele vor lăsa, altele nu vor lăsa urme pe paginile istoriei; poate că acelea, care nu vor lăsa urme, vor fi fost cele fericite, căci se zice că cei fericiți n'au istorie; ziua de 27 Martie 1918 însă va rămâne ca o zi mare, ca o culme înaltă, ca un hotar definitiv.

Inaintea acestei zile a fost în Moldova dintre Prut și Nistru o anumită întocmire, cu anumite scopuri și un anumit fel de viață; dela 27 Martie 1918 începe o altă întocmire, cu alte scopuri și cu altfel de viață pentru neamul românesc de aici.

Privilegiați de soartă de a face parte din generația, care a trăit în mod conștient, atât viața de înainte de 1918, cât și acești 15 ani și s'au preocupat de unire mai înainte de a se fi produs și când s'a produs și de consolidarea ei, suntem în măsură de a compara, de a vedea deosebirile, pentru a scoate învățăminte pentru viitor. Căci, sărbătorind cu toată bucuria una din puținele zile mari și fericite din istoria neamului, suntem datori să veghem asupra comorii, ce ne-a fost încredințată în acea zi, pentru a o păstra și a o preda integrală, curată și sporită generațiilor viitoare.

Inainte de 27 Martie 1918, Românii din Basarabia, sau Moldovenii, cum le plăcea și încă le place să-și zică, sub regimul rusesc, erau priviți ca alogeni — (inorodți, de alte neamuri), alături de Poloni, Ucraineni, Lituani, Letoni, Armeni, Tătari, Finlandeji, Ovrei, etc.

Toate aceste popoare erau supuse ale Rusiei, deci considerate ca popoare de a doua, a treia, a patra categorie de către Ruşi, cari singuri erau de categoria întâia. Polonii erau trataţi ca trădători şi perfizi, Ovreii ca paraziţi şi vătămători societăţii şi neamului rusesc, iar noi Moldovenii eram numiţi de a dreptul capete de bou. Şi dacă nu ni se spunea întodeauna de a dreptul acest epitet, aşa gândeau, aşa credeau şi aşa ne tratau: neam bun de jug, neam să muncească, să plătească dări pentru mărirea şi cultura rusească a împărăţiei, neam să dea soldaţi pentru apărarea ei de vrăşmaşii din afară şi din năuntru, neam de robi, care n'au limbă, cărora nu le trebue nici şcoală în limba lor, nici biserică în limba lor, neam de robi în ţara lor, în care stăpâni erau Ruşii, sau acei cări vorbeau ruseşte şi spuneau că sunt Ruşi.

Intr'un cuvânt — în Basarabia, ca şi în toate marginile (Ocraini) Rusiei, autohtonii alogeni erau desconsideraţi şi socotiţi oameni de interioară calitate: învinşi, robi, supuşi. Faţă de toate aceste popoare alogene-inorodţi, Imperiul Rus avea o singură politică: rusificarea. Toţi aceşti alogeni trebuiau transformaţi în Ruşi — ortodoxi, făcând să dispară complect religia şi naţionalitatea lor. Evident imperiul rusesc mare, vechi şi de drept divin, sconta timpul în aplicarea principiului de transformare a alogenilor în ortodoxi şi Ruşi. Procesul de rusificare se făcea încet şi varia în intensitate. Erau epoci de rusificare violente şi epoci de oarecare toleranţă. Sub Neculai I şi sub Alexandru al III în Polonia au fost timpuri de persecuţie crudă, când o mulţime de sate au fost trecute la religia unită, (o varietate de amestec şi tranziţie dela catolicism la ortodoxie), iar toate manifestaţiile naţionale poloneze erau reprimate violent şi toate instituţiile de limbă poloneză desfiinţate.

Aceste măsuri erau mai aspre în Polonia, pentru că acolo rezistenţa şi opunerea erau mai viguroase. La noi în Basarabia şi în alte părţi, unde religia era identică şi rezistenţa mai mică, măsurile de rusificare, deşi puternice, nu erau aşa de aspre şi stăruitoare. Faţă de diferite clase sociale şi diferite naţionalităţi metodele se deosebiau. Clasele bogate, conştiente, cu tradiţii naţionale şi patriotice — conducătorii şi reprezentanţii naţionali, — în unele părţi, ca în Polonia pentru diferite manifestaţiuni naţionale, erau expropiate, surghiunite sau silite să emigreze, în alte

părţi şi alte grupuri cu rezistenţă mai mică, mai pasivă, erau ademenite în pătura conducătoare rusească prin titluri de nobleţă, avantagii, privilegii, decoraţii, credite. La noi în Basarabia din pătura conducătoare puţini au fost siliţi să emigreze (grupul Başotă, Alecu Rusu, Hajdeu şi alţii); cea mai mare parte a lor, dacă nu s'au rusifcat repede şi complect, au căpătat destulă înfăţişare de rusificare, pentru a fi socotiţi între nobilimea rusă, ca susţinători şi apărători ai dinastiei şi imperiului. O parte a intrat în acel complex amestecat din oameni de diferite naţionalităţi: Nemţi, Poloni, Finlandeji, Ucraineni, Armeni, Caucazieni, cari constituiau funcţionărimea şi intelectualitatea imperială; — rusească — de limbă, nu de rasă, sânge şi tradiţii, care nu reprezenta atât Rusia naţională, cât pe cea imperială, în care ca într'un fel de nobleţă intrau şi acei ce se numeau rasnocinţi, adică din diferite straturi sociale ale diferitelor popoare de imperiu. Negustorimea şi meseriaşii urmau să se distrugă uşor ca naţionalitate prin încurajarea coloniştilor şi veneticilor, chemaţi a-i înlocui pe cei naţionali şi în acest scop încurajaţi şi susţinuţi de întreg aparatul de Stat. Preoţii şi cei mai viguroşi şi inteligenţi dintre basarabenii eşiţi din popor erau trecuţi prin şcoli ruseşti pentru ca să-şi uite origina şi neamul.

Astfel, prin rusificarea şi privilegierea păturii conducătoare, massele mari naţionale autohtone erau lipsite de un isvor de cultură naţională. Prin stricta supraveghere a graniţei, era ruptă legătură cu isvoarele de cultură naţională ale popoarelor, care îşi aveau acolo un isvor de cultură naţională. Intreg aparatul de stat imperial, cu toate instrumentele şi mijloacele imense: şcoala, biserica, armata, funcţionărimea, justiţia, legăturile bancare şi economice, presă era îndreptat spre a stinge şi opri orice cultură şi conştiinţă naţională pe de o parte, iar pe de alta de a absorbi şi asimila cât mai multe elemente etnice.

Cei care din diferite motive nu vroiau sau nu puteau să se asimileze — rămâneau izolaţi ca şi massele mari, lăsate fără nici o cultură, stfel că încetul cu încetul prin izolare ne reînoire, uitare şi întroducere de noţiuni falşe, inventate adhoc, să se stingă orice conştiinţă naţională. Pentru Basarabia s'a inventat şi răspândit teoria, că Moldovenii de origină şi limbă romanică incontestată sunt o rasă, un popor, a parte de origină slavă, chiar rusă

şi fără nici o legătură cu toţi Românii din tot teritoriul ocupat de acest popor.

Pentru a-i fărămiţa ca să nu fie nici o forţă naţională completă pe teritoriul ocupat de ei, prin încurajări se aduceau străini: Bulgari, Ruşi, Ucraineni, Germani. Românii din Basarabia erau îndemnaţi să emigreze în Caucaz, Siberia şi alte părţi.

Statul imperial rusesc era împărţit în tagme: nobilimea, preoţime, orăşenime (mesciane, burghezime) răznocinţi, adică din diferite tagme şi ţărănime.

Toate clasele suprapuse aveau anumite drepturi şi privilegii. Ţărănimea, chiar cea rusească, nu le avea, era în inferioritate. Cu atât mai mare era inferioritatea ţărănimei naţionale autohtone româneşti în Basarabia, polone, în Polonia — cu cât pe lângă inferioritatea lor de clasă li se adăuga inferioritatea de drept, naţională, şi inferioritatea prin izolare şi lăsare fără cultură naţională.

De cum erau consideraţi în fond Moldovenii din Basarabia, chiar în Duma imperială rusească, să vede din următorul fapt. La 1911 se discuta proectul de lege asupra învăţământului primar. Articolul 16 din acel proect admitea ca în localităţile cu populaţie alogenă: polonă, lituană, armeană, gruzină, etc., să se permită a se preda limba maternă, dacă populaţia îşi va exprima dorinţa fermă de a avea şcoli în limba maternă, fie prin hotărâri ale obştiilor, fie prin cererile părinţilor. Gulikin, deputat de Orhei, a cerut ca între popoarele care vor beneficia de acest drept la şcoli în limba maternă, să fie trecuţi şi Moldovenii. D-nii Ghepeţki, Purişchevici şi Şolţuz, deputaţi guvernamentali pe atunci din Basarabia, au protestat şi au spus că, dacă se dau drepturi la şcoli în limba maternă moldovenească, să se dea şi Iacuţilor, Ceremişilor, Bureaţilor şi Osteacelor. Cu numai trei voturi de majoritate amendamentul a fost respins şi Moldovenii, alături de micile popoare mongolice din Azia, au fost respinşi dela dreptul de a avea şcoli în limba lor de către Duma, adică în epoca de slăbire a imperialismului rusesc.

Evident că sforţările unui aparat de stat a tot puternic, cu mijloacele lui mari şi vaste, timp de o sută şase ani de aplicare, au adus oare care rezultate. — Populaţia Basarabiei, omogen naţională, a fost împestriţată cu elemente străine, mai cu seamă în

oraşe.—Un număr însemnat de Români din Basarabia, mai cu seamă dintre nobilime, negustorime, meseriaşi şi orăşeni, cu încetul s'au rusificat, mai mult sau mai puţin. — Massa mare fără ştiinţă de carte, fără şcoli şi biserici în limba naţională, era lăsată pradă ignoranţei şi neculturii. — Portul ei naţional alb şi colorat era înlocuit cu produsele standard ale industriei ruseşti— cenuşii şi incolore. Cântecul naţional şi dansurile naţionale sufereau deformări prin influenţa cântecelor şi dansurilor străine importate din mahalalele târgurilor. Dacă înstrăinarea şi sălbătăcirea masselor moldoveneşti prin rusificare şi necultură nu se făceau în măsura, în care se căuta să se producă, — aceasta se datoreşte rezistenţei pasive a masselor şi izolării lor atât de aparatul de stat rusesc, cât şi de cultura rusească. Dealtfel această cultură de înaltă esenţă şi calitate—produs al sforţărilor a milioane de oameni de diferite neamuri—în realitate era numai o cultură de elită—mai mult imperială decât rusească — nu era accesibilă imenselor masse ruseşti agramate; cu atât mai puţin era ea accesibilă popoarelor alogene, de altă limbă şi fără ştiinţă de orice carte, împrăştiată pe teritorii imense, îndepărtate de ori şi ce centru de cultură. Ne putem da seama despre pătrunderea culturii ruseşti între Moldovenii din Basarabia după faptul, că, după o sută de ani de stăpânire rusească, ştiutori de carte erau—zece la sută între bărbaţi şi unul la sută între femei.

Nu este uşor să deznaţionalizezi o massă compactă a unui popor autohton pe teritoriul lui; chiar un popor mic şi primitiv ca Ostiacii, Vogulii şi Ceremişii au rezistat. Cu atât mai puţin s'a putut reuşi asupra Românilor din Basarabia, popor de rasă arică cu tradiţii occidentale şi cu limbă romanică.

Cu toate sforţările: şcolii, bisericii, armatei, instituţiilor şi organizaţiilor locale, cu toate forţele economice, financiare, industriale, cu tot timpul îndelungat de o sută de ani, cu toată lipsirea Moldovenilor de mijloace materiale, intelectuale şi artistice, pentru a-şi desvolta cultura lor naţională aici, cu toată schilodirea până la o măsură a limbii, prin introducere de cuvinte ruseşti, cu toată sărăcia lor, retraşi la sate, izolaţi, resistând pasiv, ţinând la pământul, via, codrul, păpuşoiul, boii şi oile lor, au trăit şi şi-au păstrat graiul lor din comorile vechi sufleteşti, din tradiţii şi obiceiuri transmise verbal din generaţie în generaţie, fără să

se reuşească, prin tratamentul care li s'a aplicat, să fie degeneraţi, imbecilizaţi, sălbătăciţi. Desigur că erau în urmă cu ştiinţa de carte şi cultura; s'au ivit între ei şi manifestaţii sociale patologice, ca inochentizmul, izvorâte din ignoranţă şi bună credinţă înşelată. Dar aceste fenomene au fost locale şi reduse.

Aşa dar, înainte de 27 Martie 1918, imperiul rus a dus aci în Basarabia, ca şi în toate regiunile de periferie ale imperiului, în Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Ucraina, etc., o politică de cuceritori, care dispreţuesc pe autohtonii alogeni şi tindea cu toate puterile să-i distrugă, fie rusificându-i, fie anihilându-i prin opresiune şi oprirea oricărei culturi naţionale. Politica aceasta era îndreptată în special contra demnităţii naţionale şi contra sufletului naţional—care trebuiau cu orice preţ micşorate şi apoi nimicite, dacă nu se supuneau.

In ziua de 27 Martie 1918, această întocmire s'a prăbuşit.

Din Martie 1918, în toate aşezămintele din Basarabia a început să se vorbească în limba noastră, în limba înţeleasă de toţi. Toate actele şi hârtiile se fac pe limba noastră—şi la administraţie şi la poliţie şi la justiţie şi la poştă şi la telegraf şi la drumul de fier şi la armată şi la biserică şi la şcoală. Acea limbă izgonită, acea limbă oprită, limba socotită a prostimei, limba mamelor noastre, de care unora le-a fost ruşine sub Ruşi, a devenit deodată limbă stăpânitoare. Aşa deodată, dela o zi la alta, din senin, spontan, toţi nacialnicii, toţi învăţătorii, preoţii şi judecătorii, poliţaii şi alţii au început să vorbească româneşte, dovedind cât de fără folos a fost toată întocmirea şi toată sforţarea împărăţiei ruseşti de a ne rusifica sau de a ne distruge cai naţie. S'a dovedit din potrivă că noi Moldovenii am fost ma tari, nu numai prin faptul că am rezistat la rusificare, dar prin faptul că acei, care au fost puşi să ne rusifice, au fost siliţi să înveţe şi să ne slujească în limba noastră. Sute de învăţători, preoţi şi funcţionari ruşi de neam, trimişi aici şi plătiţi să ne înveţe, să ne impună limba lor, au fost siliţi să înveţe limba noastră şi a doua zi după unire au rămas la locurile lor şi şi au continuat funcţia, făcând-o în româneşte.

Şi lucrul acesta s'a petrecut nu numai la noi, ci la fel s'a petrecut în Polonia, Estonia, Letonia, Lituania, toate marginile supuse la rusificare şi care tot în anul 1918 s'au despărţit de

Rusia. Este adevărat însă că mulţi funcţionari ruşi s'au dus la ei acasă.

Dar revenirea la limba noastră moldovenească, în toate aşezămintele ţării, a arătat şi arată şi astăzi, că ele sunt făcute acum dela 1918, pentru a fi înţelese, să slujească şi să lumineze poporul nostru românesc din Basarabia. Nu aşa cum a fost până la 1918—când nu slujeau popoporul, ci împărăţia rusească. Limba noastră românească, repusă în toate aşezămintele ţării noastre, a dovedit că, dela 27 Martie 1918, noi Românii din Basarabia, stăpânii din vechi, suntem stăpânii de azi şi de viitor ai acesteì ţări şi nu străinul, Rusul, altul, ne va porunci în ţara noastră în limba lui şi în legea lui

Ce importanţă are limba naţională în aşezămintele culturale ne putem da seama dacă socotim că limba nu este numai instrument de legătură între oameni, dar şi instrument de cugetare; gândim în cuvinte şi cuvintele toate, pe care le ştim, formează limba noastră, cu cât ştim mai multe cuvinte, cu cât îmbogăţim limba noastră, cu atât cugetarea noastră este mai bogată, mai luminată, mai bună. A lua unui popor limba înseamnă a-i lua, a-i micşora instrumentul de cugetare; a restrânge întrebuinţarea limbii unui popor — înseamnă a restrânge şi cugetarea lui şi în adâncime şi în suprafaţă. A reda limba unui popor, a o repune în toate drepturile ei, a mări cercul, suprafaţă şi obiectele limbii — înseamnă a mări, a lărgi, a adânci cugetarea unui popor.

Iată dece sărbătorim ziua de 27 Martie 1918. Pentru noi ea înseamnă:

1) Izbăvirea de stăpânirea silnică a ţarismului, care ne socotea şi ne trata ca robi fără limbă.

2) Repunerea noastră a Românilor din Basarabia în drepturi naţionale cetăţeneşti şi în stăpânirea acestei ţări.

3) Putinţa desvoltării sufleteşti a gândirii şi simţirii acestui popor—-oropsit de secole de stăpâniri străine.

* * *

Cum s'a produs această schimbare, aşa de radicală şi aşa de subită în întocmirile şi îndrumările vieţii din Basarabia?

Sub straturi de rusificare, mai mult de poleială rusească, sub buruenile străine, aduse aici de vânturile stepei şi de poruncile împărăţiei, de caii Cazacilor şi de oştirile atâtor popoare,

care au fost mânate pe la noi de poftele de stăpânire şi îmbogăţire, — era aici un popor românesc, cuminte şi aşezat, care îşi ducea viaţa lui tihnită în adâncă răbdare şi aşteptare, păsstrându-şi cum putea comorile naţionale : limba, tradiţiile şi sufletul; erau aici femei şi mame, care, când copiii şi soţii lor, după rătăcire silită prin depărtările mari ale împărăţiei ruseşti şi prin târgurile rusificate, se întorceau acasă, îi spălau şi îi curăţeau, pe cât puteau, de toate deformările, de toate obiceiurile străine şi rele, îi primineau şi fiziceşte şi sufleteşte, îi întorceau la limba, tradiţia şi obiceiurile strămoşeşti. Ele, ca anticele vestale, ţineau nestins focul sacru al căminului şi al comoarei naţionale şi în jurul lui s'au crescut copii şi şi au ţinut bărbaţii.

Acest foc sacru naţional nu s'a stins nici odată.—Sub multă cenuşă, mult gunoi şi buruene, sufletul naţional se menţinea. — Aportul forţelor şi sufletului Românilor din Basarabia la cultura naţională n'a lipsit nici o dată. — Au fost stele mari, au fost stele mici, au fost şi mici luminiţe.—Nu voi cita decât câteva nume de Români d n Basarabia, recunoscute de toată lumea românească ; pe Alecu Ruso din prima jumătate a secolului trecut şi pe marele Bogdan Petriceicu Hajdeu din a doua jumătate a secolului trecut.—Voi aminti în treacăt de Stamate, de Sârbu, de Donici.—Nu voi vorbi, pentru a nu le atinge modestia, de cei care trăesc.

Izvorâţi şi crescuţi pe pământul Basarabiei, ei dovedeau că este aici o mare forţă naţională, care, în împrejurări favorabile, va isbucni şi va da o viaţă naţională activă, reală şi rodnică.

Şi după spusa evangheliei „când s'au împlinit timpurile", adică, când împărăţia rusească s'a prăbuşit, lanţurile, care legau atâtea popoare cu sila, s'au rupt şi au căzut la pământ, când s'a muiat gerul, s'a topit zăpada şi a răsărit soarele de primăvară — şi din toate părţile au început să curgă isvoarele — atunci din toate părţile au răsărit Românii basarabeni, cerând drepturi pentru neamul lor din Basarabia. — Unii la Chişinău, alţii la Odesa, unii la Soroca, alţii la Bălţi, unii la Bolgrad, alţii la Kiev. — Viaţa şi răsboiul îi împrăştiase prin toată Rusia şi Moldova. — La Cherson şi la Roman, la Iaşi, în Crimeia, la Petrograd şi în alte părţi răsună glasurile Moldovenilor, spontan, activ şi dârz, cerând drepturi naţionale. — Incet, încet ei se a-

O fotografie interesantă.

Dela stânga la dreapta: Regele Carol II (pe atunci Principe moştenitor), Marele Duce Mihail al Rusiei şi Ion Brătianu (pe atunci prim ministru al României). Intâlnirea a avut loc în gara Moscova-Vindava-Râbinsc, în Ianuarie 1917, în drum spre Petrograd.

(Din „Albumul Basarabiei")

PRIMUL ACT SPRE UNIRE

MINISTERUL DE RESBOIU
CABINETUL MINISTRULUI
INTRAT № 135/24 Decemb.

24/XII/917

Marele Stat Major
Consiliul de Miniştri a aprobat cererea de faţă. Se va da ordin ca 1000 Ardeleni cu arme şi mitraliere ce vin din Kiev să se oprească la gara cea mai apropiată de Chişinău, de unde se vor trimite pentru paza depositelor de subsistenţă.
Ministru
general Iancovescu

Domnule Ministru de Răsboi al Romaniei

Conform hotărîre consiliului Directorilor Generali ai Republicei Moldoveneşti, Vă rugăm să binevoiţi a dispune trimiterea în Kişinău a unui regiment Ardelenesc cu posibilă urgenţă.

Tot odată Vă rugăm să ordonaţi: ca acest regiment să stee la dispoziţia Directorialului Republicei Moldoveneşti.

Kişinău la 22 Decembrie 1917

Preşedintele Consiliului P. Erhan.

Directorul general de externe I. Pelivan

Directorul general de interne V. Chiorescu

Primul pas spre unire.

(Din „Albumul Basarabiei")

dună ca pârâiașele de primăvară în râușoare mici, care adunate împreună, murmurul lor devine voce clară ; în râu mare se adună la Chișinău în Sfat al țării și, cu glas bărbătesc puternic, proclamă drepturile naționale ale Românilor din Basarabia la stăpânirea țării lor și a pământului națiunii românești și se constitue în republică Moldovenească autonomă. — Sfatul țării vrea să păstreze ordinea și liniștea, vrea să apere pe locuitori de jafurile și prădăciunile armatelor rusești, care, descompuse în hoarde, părăsind frontul, în drum spre casă își băteau joc de oameni și de lucruri, prădând și dând foc averii locuitorilor.

Dar acțiunea Sfatului țării pentru drepturile naționale și pentru ordine — nu convine nici bandelor descompuse, nici vechilor stăpâni, care văd că le scapă prada. — Comuniștii fac complot și organizează armata lor pentru a jefui țara și a pune stăpânire din nou pe ea.

Eram amenințați de o nouă robie. — Ce ar fi fost cu Moldova dintre Prut și Nistru, dacă ar fi învins ei. — In primul rând ar fi trecut prin perioada acută a răscoalelor, focului și prădăciunilor întinse și mari, apoi ar fi urmat răsboiul civil cu recrutarea și formarea din populația noastră a armatelor albe și roșii, cu rechiziții, cu lupte între albi și roșii și distrugeri, focuri și omoruri, cu morți, răniți, bolnavi, cu epidemii și foame.

Apoi, prin sleirea forțelor, încetineala luptei militare și constituirea dictaturii cu Ceka și G. P. U., cu distrugerea păturii intelectuale, a negustorimei, a tuturor celor înstăriți. — Am mai fi fost atrași în răsboi la Moscova, Harcov, Don, Caucaz și cu Polonii. — Sărăcia și epidemiile ar fi crescut — ca și foamea. — Apoi ar fi venit impozitele și rechizițiile pentru hrana centrului rusesc, pentru restabilirea industriei rusești dela Moscova, Ural, Petrograd, Harcov, Caucaz, apoi „peatiletca" (quinqueniu) pentru a mări această industrie și a le da de lucru lor ; apoi ar fi venit luarea pământurilor de la țărani — savhozurile și colhozurile — pentru a da de mâncare lucrătorilor industriali ruși, trimiterea la Arhanghelsc Solovky și Siberia în massă a acelora ce nu s'ar fi supus la deplina robie sufletească și trupească, care îi înlănțuește pe toți cei de peste Nistru. — Ne-ar fi lovit pe noi Românii din Basarabia toată această gamă de nenorociri, pe care le-am văzut peste Nistru, de unde mii de

Moldoveni fug flămânzi şi goi, ca să nu fie trimişi în Siberia să lucreze în frig şi ger în păduri şi mine pentru Ruşi şi să fie înlocuiţi pe pământurile lor de Ruşi aduşi din alte părţi.

Intr'un cuvânt ne-ar fi umilit, batjocorit, sărăcit, degradat, robit şi distrus.

Am scăpat de toate acestea prin cuminţenia Sfatului Ţării, care a chemat armata română, cu ajutorul acestei armate bolşevicii, în Ianuarie 1918, au fost goniţi din ţară şi s'a stabilit la noi ordinea şi liniştea, — s'a putut astfel la 24 Ianuarie 1918, să se proclame de către Sfatul Ţării Republica Moldovenească independentă, iar la 27 Martie 1918 unirea.

Astfel ziua de 27 Martie, este o zi mare şi o sărbăloare mare: 1) nu numai prin faptul că am scăpat de stăpânirea silnică a imperialismului rusesc, care ne-a robit o sută de ani, 2) nu numai pentrucă noi românii din Basarabia ne-am repus în drepturile noastre naţionale şi cetăţeneşti de stăpâni ai acestei ţări, 3) nu numai pentrucă am căpătat putinţa desvoltării libere sufleteşti a gândirii şi simţirii acestui popor — oropsit de secole de invaziuni şi stăpâniri străine, 4) nu numai pentrucă am scăpat de primejdia stăpânirii roşii, robiei roşii, care ne ameninţa cu distrugerea, cum a făcut cu Moldovenii de peste Nistru, 5) dar mai cu seamă pentrucă toată această mişcare, toată această chibzuinţă politică, toată această reînviere a izvorât şi a fost făcută de noi Românii basarabeni, — modeşti, mici, umili, anonimi, veniţi din diferite părţi, unde ne aşezase soarta vieţei, în Sfatul Ţării, pentru a face ceia ce vroia poporul acestei ţări. Sărbătărim spontanietatea, curajul, energia, priceperea, simţul şi tactul politic al Basarabenilor în rezolvirea problemelor lor naţionale, agrare, culturale şi politice. — Ei au dat dovadă, în împrejurări foarte grave, cari se întâmplă rar în cursul generaţiilor, de însuşirile prevăzute aşa de plastic în evanghelie: „iată că vă trimit în mijlocul lupilor: fiţi dar înţelepţi ca şerpii şi fără răutate ca porumbeii". — Sărbătorim toate aceste mari lucruri: dar mai presus de toate sărbătorim eliberarea sufletului unui popor de robie şi îndrumarea lui pe căile naturale de desvoltare, făcute toate prin el însuşi, prin fiii săi.

Mai mult, toată întocmirea şi îndrumarea vieţii din Moldova dintre Prut şi Nistru după 27 Martie 1918 în linii generale s'a făcut după programul elaborat de Sfatul Ţării.

După cum ştiţi, imediat după unire s'a constituit pentru administrarea Basarabiei un Consiliu de directori aleşi în unanimitate de Sfatul Ţării. — Acest consiliu prezintă în ziua de 10 Aprilie programul său de activitate. Este foarte interesant acest program, aprobat de Sfatul Ţării, pentrucă în mod inconştient sau conştient el a fost urmat în linii generale pe deasupra micimilor şi păcatelor omeneşti în aceşti din urmă 15 ani — prin firea lucrurilor.

Iată acel program :

„Prin voinţa istoriei timpurile de furtună au trecut. Cu intrarea armatei române s'a stabilit în ţară ordinea relativă.

Acum, după unire, care ne garantează libertatea şi putinţa de a rezolva chestia agrară în atmosferă liniştită, avem speranţa că în mod dreptat, dar repede să introducem ordinea deplină şi drepturile cetăţeneşti.

Scopul nostru principal, în împrejurările de faţă, este, pe lângă garantarea drepturilor tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate, la viaţa civilă şi politică liberă şi cetăţenească, de a da putinţa acestei ţări din vechiu şi cu adevărat româneşti, numai cu sila ruptă de patrie, să ia parte la munca culturală a întregii omeniri, care pentru nici un popor nu este cu putinţă, decât pe baza culturii naţionale. — *După adânca noastră convingere ajungerea acestui scop nu este cu putinţă decât în deplină unire cu patria noastră comună, „România".*

Au trecut cincisprezece ani de atunci. — Să vedem în ziua aceasta de sărbătoare, în care trebuie să scoatem din noi şi dintre noi toate răutăţile şi minciunile, toate amărăciunile şi durerile, cum am mers şi cum trebuie să mergem înainte.

In aceşti XV ani două chestiuni au predominat întreaga viaţă pe care am trăit-o : 1) naţionalizarea tuturor instituţiunilor şi mai cu seamă a şcoalei şi bisericii, pentru ca ele toate să slujească la creşterea demnităţii şi conştiinţei naţionale şi cetăţeneşti a tuturor locuitorilor acestei ţări, dar mai cu seamă a Moldovenilor de aci ; 2) rezolvarea chestiunii agrare pentru a asigura putinţa de îndestulare a populaţiei săteşti.

Cu multe greutăţi, amărăciuni, scăderi, greşeli şi neajunsuri — s'a dus lupta şi munca pentru împlinirea cât mai bună a acestor mari şi fundamentale idei.

Trecutul şi nepregătirea apasă asupra noastră, slăbiciuni omeneşti, timpuri grele, neîncredere în noi şi în puterile noastre, pe de o parte şi vrăjmăşii pe de altă parte.

O sută de ani de viață subjugată, de lipsă de ştiință de carte, de absolutism, de lipsă de educație politică, apăsarea asupra sufletelor a diferitelor frânturi de doctrine, aduse de diferite vânturi, otrăvirile elaborate de descompunerea unui imperiu, ale unui răsboiu cum n'a mai fost în omenire, ale unei revoluții mult întârziate şi degenerate în măcel şi tiranie, — toate acestea nu constituiau elemente prielnice pentru desvoltarea unei vieți perfect normală, pentru o acțiune, coordonată şi fecundă. Această grea moştenire nu este încă epuizată, nu este încă distrusă.

Iar vrăjmaşii — cu vechea speranță de intrigă şi acțiune, din primul moment ne-au pus toate piedicile şi au întrebuințat tot ce au putut pentru a ne opri, a ne răsturna depe calea hotărîtă de cultura națională şi de împroprietărire. — Intriga şi minciuna, sămănare de neîncredere în noi şi între noi, linguşirea şi atacul, acuzări pentru păcate reale, dar şi mai au seamă pentru păcate imaginare. — Eram declarați trădători fie a doctrinelor albe fie roşii, eram declarați că urmărim numai scopuri materialiste şi meschine, eram declarați ca netoleranți şi răi — noi Românii în Basarabia — cei mai toleranți dintre neamurile omeneşti.

Şi totuşi s'a mers pe calea noastră. — Până la 27 Noembrie 1919, întreg aparatul de Stat a fost naționalizat: administrația, poliția, poşta, telegramele, telefoanele, vămile, administrația financiară, căile ferate, biserica, şcolile, organizațiile sanitare, comerciale şi instituțiile bancare, cooperativele, organizațiile muncitoreşti, creditul, etc. De atunci ele au suferit multe, dese, poate prea multe şi prea dese, schimbări şi îmbunătățiri — dar în esență principiul a rămas acelaş: renaționalizarea în serviciul populației locale româneşti şi unificarea.

Tot de atunci a început organizarea vieții politice, care a evoluat treptat şi s'a încadrat în viața politică unitară a țării întregi, fiecare partid având organizățiile sale locale în Basarabia. — Cu toate scăderile inerente vieții politice din lumea întreagă şi mai cu seamă a celei de după răsboiu, cu toate scăde-

rile speciale ale vieţii noastre politice, organizaţiile de partide în Basarabia au avut o imensă importanţă pentru desvoltarea conştiinţei naţionale şi cetăţeneşti, pentru educaţia politică a masselor, pentru solidarizarea, acordarea şi unificarea intereselor locale de orice natură — cu interesele generale ale ţării întregi — din care face parte integrantă Basarabia.

Chestia agrară s'a rezolvat mai încet şi mai greu.

Impărţirea pământurilor pe teren, liquidarea tuturor litigiilor, încadrarea intereselor agricultorilor în cadre normale şi instituţiuni corespunzătoare — au cerut mult timp.

Evident, naţionalizarea tuturor instituţiilor din Basarabia, punerea lor la dispoziţia populaţiei româneşti, naţionalizarea şcoalei, bisericii şi a vieţii politice obşteşti, n'a dat încă în 15 ani tot randamentul; ele n'au fost şi nu sunt încă folosite de populaţie în măsura în care ar fi trebuit şi vor trebui să fie folosite pentru binele ei. — Reforma agrară, foarte grea şi foarte delicată problemă, n'a dat şi nu putea da în 15 ani — toate rezultatele dorite.

Trebue să ştim însă, că aceia ce s'a făcut şi bine s'a făcut în viaţa naţională, politică şi socială în Basarabia, n'a fost făcut pentru o perioadă scurtă — ci pentru vecinicie ; iar 15 ani în viaţa unui om este o perioadă scurtă, iar pentru un popor excesiv de mică pentru a da judecăţi definitive asupra rezultatelor.

Evident, viaţa Basarabiei este acum mai strâns legată de viaţa întregii ţări şi ca a ţării întregi este în adâncă suferinţă în ultimii ani. Toată lumea suferă, toată lumea acuză. — Toată lumea îşi aminteşte de timpurile patriarhale de altă dată. Toată lumea dă vina pe criza mondială, pe criza materială şi morală de după răsboi.

Pe lângă aceasta nu putem să uităm nici un moment că avem graniţa la Nistru. Cine se uită pe hartă şi vede rămăşiţele vechilor cetăţi dela Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea-Albă, trebue să-şi dea seama că nu din senin au fost ele aşezate de strămoşii noştri acolo. Le-au pus ca hotare de apărare împotriva invaziilor sălbatice şi prădalnice dela răsărit. — De acolo ne-au venit marile năvăliri, ale Ostrogoţilor, Vizigoţilor, Hunilor, Gepizilor, Pecenegilor, Cumanilor, Tătarilor şi Turcilor. — Acum un

secol de acolo a venit invazia imperialismului rusesc, de care am scăpat acum 15 ani.

Invazia dela 1812 s'a făcut ascunzându-se sub forma creştinismului ortodox şi pentru apărarea Sf. Cruci şi a Sf. Mormânt. — Acum spionii şi curierii de peste Nistru vin cu steagul roşu pentru distrugerea creştinismului, religiei şi Sf. Cruci, în realitate pentru a ne face din nou robi ai dictaturii ruseşti.

Inainte vroiau să ne mănânce cu sos ortodox creştin, acum cu sos roşu marxist. — Inainte ne puneau să ne închinăm Impăratului alb şi moaştelor dela Kiev şi Moscova, acum vor să ne pue să ne închinăm Impăratului roş şi moaştelor lui Lenin.

Unde este ieşirea, unde este scăparea? — Care este drumul de urmat?

V'am arătat mai sus, cum umiliţi şi răzleţiţi, modeşti şi uitaţi prin diferitele colţuri, moldovenii din Basarabia, în timpul celui mai mare răsboiu şi a celei mai mari revoluţii, — deodată au apărut la suprafaţă, de odată unanim au proclamat drepturile lor naţionale şi drepturile ţărănimii la pământ; toţi din diferite părţi, toţi s'au unit, s'au organizat, s'au constituit; au proclamat ruperea de Rusia, Unirea. — N'aveau forţe materiale, aveau însă încrederea în dreptatea lor şi în puterea dreptăţii lor şi-au isbutit numai prin credinţă şi unire.

Vă aduceţi aminte cei care aţi fost în Ianuarie 1918, în Chişinău, de soldaţii aceia din divizia XI-a a Generalului Broşteanu, care intrau în oraş. — N'aveau cine ştie ce îmbrăcăminte, cine ştie ce armament, cine ştie ce echipament; aveau însă şi ei o adâncă credinţă în dreptatea neamului românesc, o adâncă încredere în isbânda finală a idealulai lor — şi au reuşit.

Drumul nostru de urmat în viitor este arătat de aceste exemple: credinţa, ridicarea conştiinţii culturii şi încrederii în sine a întregii românimi. Prin unire cât mai strânsă, cât mai frăţească şi cât mai tare vom învinge şi stafiile din trecut şi criza economică şi morală şi pericolele din afară.

Trăiască unirea tuturor Românilor.

Dr. P. Cazacu

Fizionomia socială şi politică a Sf. Ţării.

Unii afirmă şi astăzi că Sf. Ţării n'a avut rolul, pe care i-l atribue membrii lui. Ba se mai găsesc şi de acei, cari spun că nici de actul Unirii n'a fost nevoie, căci armata română ocupa Basarabia şi altfel atunci mergeau lucrurile aci în Basarabia.

Având toată admiraţia şi recunoştinţa faţă de armata noastră care şi-a făcut cu prisosinţă datoria, vom încerca să analizăm sufletul şi fizionomia politică a Sf. Ţării şi să dovedim că, readucerea Basarabiei la patria mumă a făcut-o Sf. Ţării, acel organ viu, creat din nevoia poporului din Basarabia de a-şi croi singur soarta cu voia lui Dumnezeu.

Poporul din Basarabia în anul 1917, fiind eliberat de cătuşe s'a trezit într'o situaţie nouă, a simţit nevoia de a fi condus şi natural era ca să-şi creeze un organ nou pentru conducere. Aşa s'a născut Sf. Ţării.

După cum am mai spus-o şi altă dată, ideia organizării Sf. Ţării s'a născut în redacţia „Cuvântul Moldovenesc" — singura candelă de lumină a culturii moldoveneşti pentru popor pe acele vremuri. Acolo s'a născut şi partidul naţional moldovenesc, care a fost reprezentat în Sf. Ţării şi care a lucrat mult pentru organizarea lui şi pentru Unire.

Din cuvântarea D-lui Halippa la deschiderea Sf. Ţării reesă acest adevăr.

D-l Halippa vede în partidul naţional moldovenesc întrupate toate aspiraţiunile naţionale ale Neamului moldovenesc, prin partidul naţional înfăţişam pe atunci Naţiunea moldovenească.

Deasemeni în cuvântarea sa afirmă că partidul moldovenesc a contribuit prin propoganda făcută între Prut şi Nistru la pilirea lanţurilor de robie a moldovenilor, că partidul naţional a tăiat obloanele de fer ale temniţei, în care gemea Neamul nostru şi deci

are o mare parte de merit la eliberarea Basarabiei. Mai departe spune „numai prin naţionalizarea vieţii singuraticelor popoare şi prin federalizarea ţărilor se va putea menţine şi marea republică rusească“.

Vreau să vă dovedesc şi faptul că ideia organizării Sf. Ţării s'a născut în redacţia „Cuvântul Moldovenesc“ şi voi cita un pasaj din cuvântarea D-lui Harea, reprezentantul acestei gazete, care zice: „dacă „Cuvântul Moldovenesc“ a spus până azi că ne trebue un sfat al ţării, care să ne cărmuiască, apoi de azi înainte vom cere muncă dela deputaţi“.

Din cuvântarea inimosului Halippa reese că partidul naţional moldovenesc a întâmpinat multe greutăţi în organizarea Sf. Ţării şi ca să ne dăm seama de toate greutăţile şi mai cu seamă de cauzele lor, să facem întăi o analiză asupra stării de spirit în întreaga Basarabie înainte de revoluţia rusă.

Ţărănimea toată cu cei 70% moldoveni zăceau într'o ignoranţă de neadmis în veacul nostru: peste 90% anafalbeţi, iar cei vre'o 10 la sută ştiau numai a se iscăli şi prin aceasta a întra în felurite încurcături, iscălind poliţe şi denunţuri, etc. Excepţii făceau numai coloniile germane şi franceze de prin sudul Basarabiei, unde, fiind şcoli naţionale, lucrurile stăteau mult mai bine. Toată ţărănimea Basarabiei, fără conştiinţă naţională bine determinată, era pătrunsă de sete nebună de pământ. Lipsa cantităţii suficiente de pământ o credeau cauza tuturor nenorocirilor. Cu toate aceastea foarte mulţi din ei nu prea stăteau mult la gânduri de a-şi vinde chiar răzăşiile, părticică cu particică, sub diferite motive, mai deseori pentru a-şi înmormânta părinţii, sau rudele, după toată datinile strămoşeşti. Pământul vândut se cumpăra de către cei mai harnici şi astfel s'au format prin toate satele două categorii de ţărani: gospodari mai cuprinşi cu dare de mână şi alt grup, cel mai mare, fără pământ sau cu foarte puţin pământ, cu totul insuficient pentru gospodăria lor. Aceştia munceau la boeri: iarna luau bani pentru munca ce trebuiau s'o facă vara şi cum psihologia omului aşa este că bine îi pare când împrumută şi foarte rău îi pare când trebue să plătească, s'a ajuns la rezultatul trist: raporturile dintre boeri şi ţărani erau ca dela creditori la debitori, deci nu prea prieteneşti.

Aparatul funciar administrativ fiind pe la sate mult mai simplu ca astăzi, se alegeau *sborcici* dintre ei, care adunau dările, primarul

ales tot dintre ei cu atribuţii foarte mărginite, învăţători fiind numai în rare sate câte unul sau cel mult doi, aproape toată conducerea satului rămânea preotului, care, cu drept cuvânt, era cel mai mare în sat şi conducea de fapt, afară de cazurile excepţionale, când preotul prin pasivitate sau prin incapacitate nu putea conduce.

Insă sistemul de a se lua dela ţărani plată pentru servicii religioase (pe atunci numai parohiile cele mai sărace aveau leafă dela Sinod ca un ajutor) împedica bunele raporturi între păstori şi păstoriţi. Dacă mai adăugăm că toate bisericile aveau cel puţin 33 desetini de pământ bisericesc (unele aveau şi peste o sută) spre folosinţa clerului, la care pământ râvneau ţăranii însetaţi de pământ, apoi vom înţălege foarte bine raporturile încordate, ce deseori existau între ţărani şi preoţi.

Afară de aceasta toată pătura mai cultă dela sate, aşa numită „intelighenţia", se recruta din absolvenţii şcoalelor secundare ruseşti, care aveau un talent deosebit de a îndepărta sufletele elevilor de sufletul ţăranului, care era numit „mujic" şi considerat ca neghiob, prost, sălbatic. Cuvintele „mujic" şi „moldovan" erau sinonime şi se întrebuinţau deseori între elevi, ba şi de profesori chiar, drept cuvinte de ocară.

Cine din elevii acestor şcoli mirosea măcar o clasă sau două a şcoalelor secundare, venind la ţară, se ţinea departe de popor.

Astfel se formau cele două pături la ţară: ţăranii şi un mic număr de aşa zisa „inteleghenţia", înclusiv şi preoţi, în majoritate străină cu totul de popor, fără a fi destul de cultă, ca să poată pricepe sufletul poporului, din care cauză între aceste două pături a existat întotdeauna o prăpastie.

Oraşele, în cel mai mare număr cu totul înstrăinate, afară de suburbii, cari şi azi sunt locuite în majoritate de moldoveni, erau locuite de negustori, în mare parte străini, din boerii, cari trăiau în oraşe numai iarna — toţi străini: Greci, Armeni, Ruşi, şi rusificaţi şi foarte puţini moldoveni. Mai locuiau sigur şi funcţionari, din care cei superiori totdeauna ruşi, iar din cei inferiori ruşi şi rusificaţi. Toate oraşele aveau şi un număr mare de militari, poliţie orăşenească, poliţia statului — jandarmi şi poliţia secretă — toţi dacă nu ruşi, numai decât rusificaţi.

Jandarmii şi poliţia purtau fişa tuturor, în care numai decât se semna — *blagonadejdnâi* (credincios ţarului) sau *neblagonadejdnâi*

(necredincios). Era suficient să primeşti scrisori din străinătate (care toate se cenzurau), sau reviste şi jurnale mai democratice, ca să fii pus la îndoială. Prin trenuri, prin restaurante, întotdeauna vedeai agenţi ai siguranţei, cari raportau şi te urmăreau pretutindeni, dacă aveai nenorocirea să fii notat ca *neblagonadejdnâi*. Aşa stau lucrurile până la 1905, anul trezirii naţionalităţilor din Rusia, când s'a trezit o pleiadă de tineri moldoveni, studenţi de prin univesităţile ruseşti, cari şi-au dat seamă că au o datorie faţă de poporul din care au eşit şi au început destul de timid, căci puţini erau, dar cu tot riscul au început a se organiza, a scrie..... au urmat arestări, surghiuniri, ca de ex. Pelivan, Arhimandritul Gurie şi alţii.

Poporul dela ţară nici atunci n'au înţăles şi nu s'a trezit din somnul lui de moarte, în care îl adânciră barbarii lui tirani, rămânând numai cu acelaş dor de a vorbi dulcea vorbă strămoşească în casă, a o asculta în biserică cu multă plăcere şi a căsca, auzind rugăciunile cântate şi citite în limba slavă, pe care n'o înţălegeau nici ruşii, iar nici decum moldovenii. Clerului i se plătea mult mai bine pentru serviciile religioase făcute în limba moldovenească. Deseori am auzit fraze „apoi mai bine vând ceva şi plătesc numai să-l prohodească moldoveneşte".

In pătura ţărănească dragostea pentru limba moldovenească nici odată n'a fost stinsă, conştiinţa naţională însă, din cauza lipsei de cultură, nu s'a putut forma. Cu totul altfel se prezentau lucrurile la pătura cultă moldovenească. Aceştia formau două categorii din punct de vedere naţional — o pătură naţionalistă, ridicată din tineretul de prin şcoli şi universităţi, ca: Pelivan, Halippa, Murafa, Hodorogea şi alţii, împreună cu mai mulţi boeri moldoveni ca: Stroescu, Gore, Herţa, Gavriliţa, Dicescu, Alexandri şi alţii, cari alcătuesc mai târziu un partid naţional moldovenesc şi o altă grupă, cari cuprindea elementele naţionaliste mai înstrăinate.

Această grupă se subîmpărţea în alte două: democratică şi conservatoare. Democraţii erau încadraţi în partide politice democratice ruse (social-revoluţionar, soc. democrat, soc. poporan, etc.), cum erau de ex. Inculeţ, Erhan, Cotoros, Buzdugan şi alţii. Conservatorii, sau, mai bine zis, indeferenţii până la revoluţie sigur că erau mulţi. După revoluţie ei au rămas în majoritate tot indeferenţi, necrezând în trăinicia revoluţiei, susţinând cu totul platonic ţarismul,

fără însă a risca nimic pe sprijinul acestui regim. Unii se scăldau în două ape, aşteptând cine va învinge.

Când ne întâlneam cu ei şi ne luam de vorbă, invitându-i să se alăture de noi, numeau mişcarea noastră păpuşărie. „Mai bine“, ziceau ei, „aţi sprijini voi, moldovenii, regimul vechi şi v'aţi lupta cu ticăloşia aceasta de revoluţie, care totuşi la urmă va fi stinsă şi veţi vedea voi atunci ce-ţi păţi.“

Câteva cuvinte despre evrei. Dânşii aveau partidul proletariatului evreu „Bund“ şi mulţi din ei formau majoritatea partidelor democratice, de care am vorbit mai sus. Mi-a făcut impresia că evreii democraţi erau mult mai bine cunoscători ai programelor, contrar de cum se prezentau moldovenii din acele partide. Pe ai noştrii îi mâna altceva să se înscrie în acele partide, şi anume dorinţa de a elibera prin revoluţie pe moldoveni. Aceştia, fiind contra regimului vechi, ne-au dat mare ajutor în organizarea congreselor, în propaganda la ţară, chiar în organizarea Sf. Ţării. Lozinca „Pământ şi voie“ o susţineau de minune, ca şi şcoala moldovenească pentru moldoveni. Starea de spirit a democraţilor o vedem f. bine caracterizată în cuvântarea D-lui Halippa, unde spune: „acum 8 luni, când la noi toţi şovăiau, când toţi se scăldau în apele unui internaţionalizm bolnăvicios provocat de revoluţia rusă, noi, adică partidul naţional moldovenesc, am fost aceia care am ridicat mai întâi steagul naţional, călăuziţi de ideia de patrie“.

Aproape toţi tinerii, de care vorbeşte dl. Halippa, rând pe rând „s'au găsit pe sine“, cum f. bine a zis dl. Pelivan, vechi luptător şi mare naţionalist, în cuvântarea sa din ziua deschiderii Sf. Ţării şi mulţi din ei ne-au dat tot concursul în organizarea şi lucrările Sf. Ţării.

Aşa erau spiritele din punct de vedere politic la pătura cultă în momentul descihiderii Sf. Ţării, iar în ce priveşte spiritele dela ţară, după cum am spus mai sus, ţăranii dornici de pământ, au îmbrăţişat lozinca „Pământ şi voe“ şi împinşi de soldaţii ruşi, ce fugeau de pe front, se dădeau devastărilor, repetau şi ei: „apoi toate acareturile şi averile boereşti sunt făcute cu sudoarea noastră, să le luăm“. La întrebarea dece dau foc caselor, răspundeau: „apoi să ardem cuibul şobolanilor de boeri, ca să nu mai vie înapoi. Ducă-se de unde au venit, că pământul e al nostru celor ce-l mun-

cim". Preoţii, învăţătorii şi gospodarii mai buni erau ameninţaţi de ţărani că, după ce vor termina cu boerii, vor începe cu dânşii".

Acest spirit anarhic domnea când s'a deschis Sf. Ţării alcătuit din reprezentanţii tuturor naţionalităţilor şi organizaţiilor. Ca să ne dăm seama şi mai bine de fizionomia Sf. Ţării, dau mai jos tabloul cu numărul reprezentanţilor pe naţionalităţi şi organizaţii. Militarii 36, aleşi de 900 militari în congresul din 20 Oct. de pe toate fronturile. In aceste lucrări s'au distins mulţi ofiţeri şi soldaţi: Crihan, Cazacliu Gr., Cazacliu Vlad, Pântea, Pascaluţa şi alţii. Acest congres a votat şi autonomia teritorială şi naţională a Basarabiei şi a hotărât organizarea Sf. Ţării, alegând din rândul lor pe V. Ţanţu, învăţător, ca preşedinte al biroului de organizaţie.

Sf. gubernial al ţăranilor a fost reprezentat de 31 delegaţi. Partidul naţional moldovenesc — 4. Societatea culturală moldovenească — 1, asociaţ. profes. învăţ. — 2, preoţimea — 1, uniunea cooperativilor — 3, liga culturală a femeilor — 1, soc. renaşterea studenţ. moldoveni din Odessa — 1, Ucrainenii — 8, Invăţ. Ucraineni — 1, Nemţi — 2, Poloneji — 1, Greci — 1, Bulgaro-Găgăuţi — 4, Zemstva Gubernială — 1, Zemstva ţinutului — 1, Duma oraş. — 1, Duma din Orheiu — 1, căile ferate — 3, Bundul israilit — 7, Societ. poporană — 1, social democrat — 1, societ. revol. — 1, transnistrieni — 2.

După cum vedem s'a avut grijă să fie reprezentate toate naţionalităţile, toate clasele sociale, toate organele politice profesionale şi culturale, deci este un organ eminamente democratic, născut în Basarabia, în majoritate democratică, deputaţii fiind aleşi de congresele respective, cari toate au scos şi hotărârea „autonomia naţională şi teritorială a Basarabiei şi organizarea Sf. Ţării".

Deasemeni s'a ţinut să fie moldoveni 70% după statistica oficială rusă.

Dela 21 Noembrie şi până în ziua de 6 Decembrie s'a făcut validarea mandatelor deputaţilor şi s'au format 3 grupuri politice: Blocul moldovenesc în majoritate, part. ţăr. mai puţin numeros şi minoritarii, cari în unele chestiuni votau cu blocul moldovenesc, în altele cu ţărăniştii, după împrejurări şi chestii, — dar toţi erau pentru reforma agrară şi vot universal, cu deosebiri aproape fundamentale în chestia agrară. Pe când blocul moldovenesc susţinea că

pământul să fie expropriat cu plată, lăsând şi proprietarilor o cotă de 100 ha., ţărăniştii cereau expropriere totală şi fără plată.

In ziua de 6 Decembrie s'a proclamat Basarabia republică moldovenească în federaţie cu republ. rusă, după cum cereau toate organizaţiile de atunci (aproape toţi mai sperau încă că republica rusă federativă se va întemeia şi bolşevizmul va fi învins. Vranghel, Denichin au încercat a readuce la monarhie, dar, lucrând tot cu ură şi răsbunare şi fără sentiment natural, n'a avut succesul aşteptat, din contra, a contribuit mai mult la succesul lui Lenin, care, tot adâncind revoluţia, a progresat bolşevizmul cu paşi gigantici, tot odată întinzându-se şi anarhia în Rusia). Deşi la noi s'au format regimente moldoveneşti şi cohorte, în frunte cu inimosul A. Crihan, totuşi acestea erau insuficiente în comparaţie cu puhoiul de soldaţi, ce fugeau de pe front, devastând fără milă pe proprietari. In fiecare ceas soseau veşti din întreaga Basarabie tot mai triste. Astfel rând pe rând elementele cele mai democratice, ce sperau într'o Rusie democratică federativă, pierdeau această încredere, pătrunzându-i ideia că numai o armată bine organizată şi disciplinată ne va scăpa de dezastru. Unii, mai cu seamă minorităţile, se gândeau la Poloneji, la Ucraineni, din cari însă şi unii şi alţii aveau de lucru în statele lor tinere, unde aveau de furcă cu aceiaşi soldaţi ruşi.

Numai blocul moldovenesc s'a gândit deodată la armata română şi la voluntarii transilvăneni din Kiev, despre care ar trebui de vorbit altă dată, precum şi despre toţi fraţii nebasarabeni, cari ne-au ajutat mult: ca Ghibu, Tofan, Cioflec şi alţii. Mare rezistenţă s'a întâmpinat din partea evreilor şi minoritarilor bulgaro-găgăuţi. In persoana lui Misircov s'a lansat de către aceşti din urmă ideia deslipirii lor de republica moldovenească, formând republ. bulgaro-găgăuză. N'a fost susţinut D-l Misircov nici de toţi ceilalţi delegaţi ai bulgaro-găgăuzilor, nu mai vorbim de restul deputaţilor. Drept culme soldaţii bolşevici, întorcându-se depe front, s'au organizat în Basarabia în „front otdel", un adevărat sovet bolşevic, sub conducerea lui Perper.

In fiecare dimineaţă pe pereţii caselor şi gardurilor din oraşul nostru se găseau ordonanţele „front otdelului".

Cred că din cele spuse până în prezent nu ne îndoim că fizionomia Sf. Ţării să caracterizează printr'un spirit democratic cu lozincile: vot universal, reforma agrară, autonomia naţională şi te-

ritorială a Basarabiei. Sunt caracteristice în această privinţă cuvintele din cuvântările reprezentanţilor în Sf. ţării cu ocazia deschiderii lui. Păr. Andronic în biserică zice că se începe alcătuirea vieţii noastre după aşezământul nou cu cârmuirea de sine şi pe limba norodului moldovenesc ; mai departe spune, că se cuvine a pune toată silinţa ca numai decât să dobândim drepturile noastre.

D-l preşedinte I. Inculeţ, ca fiind înscris în Partidul socialist-revoluţionar, apăra lozinca „pământ şi voie", egalitatea între naţiuni şi lupta în contra anarhiei. Cotoros, reprezentantul comitetului ostăşesc moldovenesc, îndemna Sf. Ţării a se lupta cu anarhia lui Lenin, păstrând lozincile „pământ şi voie".

Schmit, primarul oraşului, îndemna la lupta cu anarhia şi la fedelarizarea cu Rusia. V. Ţanţu, preşedintele biroului de organizare al Sf. ţării, exprima bucuria că vede înfăptuită dorinţa ostaşilor depe front, care a hotărât în Congresul din 20/X organizarea Sf. Ţării şi adaugă „vă dăm cârma Dv. deputaţilor să duceţi luntrea ţării noastre acolo, unde doresc şi aşteaptă adevăraţii ei fii". D-l Luţenco, împuternicitul Radei ucrainene soldăţeşti din Odessa, critică centralismul ţarist al lui Kerenschi, vorbeşte despre suferinţele ucrainenilor, despre legătura Ucrainei cu Moldova şi adaugă: trebue să ne organizăm, să ne întărim, să alcătuim armate naţionale, căci numai astfel vom fi luaţi în seamă. Rusia, care tot dă îndărăt, ca racul, poate fi scăpată numai prin federalizarea popoarelor naţionaliste". D-l Luzghin, în numele organizaţiilor judecătoreşti, vorbeşte despre importanţa Sf. ţării, îi sfătueşte să păşească pe calea legii şi-i îndeamnă să lucreze pentru trezirea sentimentului iubirii de Patrie, care astăzi nu este aproape de loc cunoscut spre nenorocire, în Rusia.

D-l Cogan, în numele socialiştilor, declară că partidul său a primit în al doilea congres al său rezoluţia despre autonomia naţională şi teritorială a Basarabiei.

D-na Grinfeld, din partea partidului soc. democr., spune că în Rusia ţaristă cele mai asuprite popoare au fost moldovenii şi evreii, dar, ca să rămâe roadele revoluţiei, trebuie luptat pentru Rusia democratică unită. Minoritarii : Bulgari, Găgăuţi, Poloni şi Ucraineni, salută Sf. Ţării, rugând să pătreze libertatea minoritarilor. Din partea presei din Basarabia vorbeşte D-l Gherman, îndemnând la lucru

în înţălegere cu toate popoarelc din Rusia pe principii democratice şi libertatea presei.

Deci, cum din toate cuvântările reprezentanţilor nimeni nu era pentru mişcarea lui Lenin, din contra toţi sperau ca prin Sfatul Ţării să scape de anarhia semănată şi condusă de Lenin, între deputaţii Sf. Ţării a existat în tot timpul desbaterilor o coordonare în lucru. Fiecare era liber să spună, dar sigur numai privitor la chestia ce se desbătea. Acei cari întrerupeau imediat erau puşi la loc de preşedintele, care prin calmu-i caracteristic se bucura de autorítate. Convingerile se respectau, toate chestiunile se desbăteau în prealabil la şedinţele grupărilor, având fiecare din ele cameră separată. Dacă îndrăznea să vină cineva din gruparea ţărănistă la şedinţa blocului, imediat era îndepărtat şi invers. Hotărîrile grupărilor le aduceau „leaderii" fiecărei grupări la desbaterea şedinţei, unde se vota toată chestiunea.

Nu se punea nici o chestie prin surprindere. Toţi duceau o viaţă modestă la şedinţa, chiar în timpurile „Front-Otdelului" lui Lenin, când viaţa fiecărui din noi era în pericol. Absentau numai acei, cari aveau vre-o delegaţie în afară de oraş sau în comisii cu sediul în aceiaşi clădire.

La vot se prezentau toţi membrii Comisiilor. Din prima zi a activităţii Sf. Ţării, acest organ de conducere, născut în timpul revoluţiei, mai mult chiar în timpul anarhiei, format din deputaţi fără multă experienţă în politică, a dat dovadă de solidaritate exemplară, cum a fost de ex. votarea Preşedintelui în unanimitate prin vot secret.

Majoritatea membrilor Sf. Ţării, fiind părtaşi ai ideilor din programele partidelor democratice, erau fireşte şi pentru libertatea naţională, şcoală şi biserică naţională.

Fiind reprezentate toate naţionalităţile din Basarabia în Sf. Ţării, implicit s'a admis şi libera desvoltare a tuturor naţionalităţilor, totuşi am întâmpinat greutăţi mai ales dela Ucraineni. Prin luna Iulie rada Ucraineană din Kiev a invitat telegrafic prin zemstva gubernială pe Comisarul gubernial al Basarabiei, D-l Vlad. Kristi, să ia parte la sfatul comisarilor Ucraineni, ceia ce însemna că rada socoteşte Basarabia ca o parte a Ucrainei.

D-l Kristi, împreună cu delegaţii tuturor organizaţiilor depe atunci a Basarabiei, au protestat contra înglobării Basarabiei în Ucraina.

D-l Kristi a ţinut în continuu puterea gubernială până în ziua desehiderii Sf. Ţării, când a predat puterea Sf. Ţării prin procesul verbal No. 1.

Telegrama Ucrainei ne-a pus pe toţi la lucru, s'au făcut mai multe Congrese, cari toate au votat autonomia Basarabiei, s'a grăbit şi congresul militar din 20 Octombrie, care, după cum am spus mai sus, a pus bază Sf. Ţării.

Ca să ne dăm mai bine seama de fizionomia Sf. Ţării trebue numai decât să citim cuvântarea D lui Pelivan, reprezentantul partidului naţional din Bolgrad, rostită în ziua deschiderii Sf. Ţării, a Mitropolitului Gurie pe atunci Arhimandrit, a D-lui Buzdugan, a D-lui Bogos actualmente primar al oraşului Chişinău, atunci delegatul Comisariatului militar moldovenesc.

Acestea sunt cuvântări în care să cristalizează sentimentul naţional al deputaţilor Sf. Ţării încă din ziua deschiderii acestui Sfat.

Aceşti oratori au fost ovaţionaţi de întregul public asistent. Deasemenea a fost ovaţionat şi corul părintelui Berezovschi, care a cântat „Pe al Nostru Steag e scris Unire" şi „Deşteaptă-te, Romane". (In ziua deschiderii Sfatului Ţării").

Deci vedem sentimentul naţional atât de pronunţat în cuvântările reprezentanţilor blocului moldovenesc, din care unii au preconizat chiar idealul tuturor Românilor, deci nu se mai poate spune că Unirea a fost făcută prin surprindere, çum susţin unii, deasemeni nici publicul, nici reprezentanţii minoritarilor, care au asistat la toate manifestaţiile naţionale ale Românilor din blocul moldovenesc, n'au făcut nici o obstrucţie, toţi au rămas să lucreze mai departe cu noi în „Sfatul Ţării, deci ne au înţeles sentimentele noastre şi ne-au respectat convingerile.

E drept că toţi membrii „Sfatului Ţării", conştienţi de importanţa timpului, au făcut totul pentru trezirea conştiinţei naţionale în ceilalţi, care încă nu ajunsese la aceasta. Inimosul I. Pelivan, care fiind un naţionalist adânc covins, cu o cultură naţională vastă, ce se vede foarte bine chiar din expunerea trecutului nostru politic, naţional şi cultural, în cuvântarea sa din deschiderea „Sfatului Ţării", a contribuit enorm la trezirea conştiinţei naţionale în tinerii moldoveni mai puţin cunoscători ai trecutului nostru. Toţi îi admiram conştiinţa şi sufletul lui pur românesc şi dacă n'a fost el ales ca preşedinte a fost cauza spiritului opoziţionist al minoritarilor, care

Clădirea istorică *„Dvoreț Svobodâ"* (Palatul Libertății) unde își avea reședința Comitetul Central Executiv Ostășesc Moldovenesc.

Кому Всемъ всемъ всемъ
Командирамъ и председателямъ комитетовъ армiи, корпус. дивиз.
1 бригадъ полковъ г. .... " час. " мин. у. д. в. н.

№ изъ ....

Получено ....

Податель ....

Съ разрешенiя Верховнаго Главнокомандующаго на 20 октября созывается въ Кишиневе воинско-молдовскiй конгресс —

Прошу ~~всехъ~~ командировъ и председателей ~~[illegible]~~ армейскихъ корпусныхъ, дивизiонныхъ, бригадныхъ и полковыхъ комитетовъ оказать содействiе солдатамъ Молдованамъ [illegible] [illegible]

содействие из роты и вообще въ Кишиневъ ~~на~~ къ вышеуказанному числу своихъ представителей по одному офицеру и двухъ солдатъ на каждыхъ 240 человекъ солдатъ молдованъ

Вышеуказ. ~~частяхъ~~ где не наберется 240 солдат молдован группировать ихъ по бригадамъ, дивизiям, корпусамъ вплоть до армiи, дабы иметь всемъ солдатамъ Молдованамъ иметь своихъ представителей на этомъ конгрессе

Делегатамъ избраннымъ ~~[illegible]~~ проездные въ [illegible] и суточные [illegible] на 5 дней

Уполномоченный молдован [illegible] Прокопiй?

Textul original al telegramei în rusește de convocare a Congresului Ostășesc la Chișinău.

(Din „Albumul Basarabiei")

nu-l prea mistuiau pe marele naţionalist I. Pelivan, temându-se că nu vor avea dorita şi aşteptata libertate.

S'a ales I. Inculeţ, care se bucura de mai multă încredere şi din partea minoritarilor şi mai cu seamă din partea partidelor din stânga.

In tot timpul lucrării *„Sfatului Ţării"* am admirat calmul, hotărârea şi tactul D lui Preşedinte, deasemeni am constatat la ţăranii-deputaţi mult bun simţ, logică sănătoasă, hotărâre neclintită în chestia exproprierii, cu condiţia însă ca ţăranul să rămână proprietar, nu în comun, cum se practica în Rusia chiar şi în trecut, deci iarăşi contra comunismului din Rusia.

Cât umor şi câtă vervă, cât spirit s'a văzut la deputatul Moş Ion Codreanu, ţăran din jud. Soroca.

Nu pot termina, fără a spune câteva cuvinte despre d-l Stere, om cu o cultură vastă, om cu o mare dragoste pentru neam, om care a iubit mult Basarabia. Domnia Sa a fost proclamat ca deputat al *„Sfatului Ţării"* şi preşedinte de onoare imediat după Unirea Basarabiei.

D-sa a avut mare rol în aducerea la bune sentimente pentru Unire a celora, cari se îndoieau că se vor păstra libertăţile după Unire.

D-sa a asigurat pe toţi că reforma agrară şi votul universal sunt hotărâte în principiu în Patria Mamă şi deci înfăptuirea lor e sigură.

Faptul acesta a contribuit mult la temperarea extremiştilor şi la faptul că cei ce se mai îndoiau încă să adereze la ideia Unirii.

Astfel din toate cele expuse cred că suntem îndreptăţiţi să afirmăm că *„Sfatul Ţării"* a fost un organ în spiritul democratic şi naţional, un organ născut din totalitatea poporului basarabean în timpul când acest popor trebuia să-şi autodetermine soarta şi-a expus prin *Sfatul Ţării* toate aspiraţiunile. Acest organ deci a avut tot dreptul să înfăptuiască Unirea, după cum a şi înfăptuit o.

Dr. **E. Alistar**
fost deputat al Sfatului Ţării

DELA EXP. SOC. DE BELLE-ARTE DIN BASARABIA

Portretul d-nei L. de Baillayre

NOAPTE PE MARE.

Sclipiri de raze, valuri de-argint,
Un drum de lumină -- doruri ce mint,
Noapte şi lună, — vraje şi vis
Născute c'an basme, în negrul abis.

Cerul s'aprinde — cade o stea,
O urmă de foc, — dispare şi ea.
Un vis ce se naşte, plin de avînt
S'atinge de viaţă... şi cade'n mormânt.

E. A.

„Hotarul lui Halil Paşa" şi „cele 2 Ceasuri"

SCHIŢAREA UNEI PROBLEME DE GEOGRAFIE ISTORICĂ ŞI POLITICĂ MOLDOVENEASCĂ.[1])

INTINDEREA TERITORIULUI TURCO-TATAR DIN BUGEAC PÂNĂ LA 1672.

Etapele formărei teritoriale a ţinutului politic care alcătuia stăpânirea turco-tataro dintre Nistru şi Prut şi purta denumirea de Bugeac, ne sânt cunoscute încă numai cu oarecare aproximaţie şi, de cele mai multe ori, nu din izvoare oficiale contimporane care să se refere direct la faptele de geografie politică ce s'au petrecut în acest ţinut. Intinderea şi hotarele raelelor turceşti şi ale teritoriului tătăresc din Bugeac le cunoaştem mai mult sau mai puţin exact din cronicele moldoveneşti şi alte izvoare târzii, cu ajutorul cărora putem trasa mai sigur geografia politică a acestor teritorii numai pentru ultima perioadă a existenţei lor, şi anume dela începutul sec. XVIII şi până la răpirea Basarabiei.

In special, numai în linii generale, deocamdată se pot trasa primele etape ale formărei teritoriale a ţinutului politic şi etnic turco-tatar dintre Nistru şi Prut.

Raelele Chiliei şi Cetăţii Albe desigur s'au format, de fapt, chiar îndată după 1484, deoarece foarte curând (1503) după cucerirea acestor cetăţi, posesiunile turceşti dela Nordul Dunărei cuprindeau „şi castelele Ak-Kirman, adică Cetatea Albă şi Chilia cu toate dependinţele lor." [2]) Aceste „dependinţe" nu puteau

---

[1]) Pentru bibliografia de care s'a servit autorul lucrării şi pentru hartă se poate consulta ediţia publicată în „Bul. Soc. de Geografie" tomul 50 pe 1931.

[2]) N. Iorga „*Chilia şi Cetatea Albă*", p. 176—7. Eu unul, contrar părerilor istoricilor, cred că *Cetatea Albă n'a avut o raia locuită de creştini*, ci numai un domeniu urban, probabil destul de întins.

fi decât raelele cetăţilor, evident; ce teritorii însă ocupau raelele la început şi cum au ajuns la întinderea lor de mai târziu, nu se ştie încă.

In 1538 se formează raiaua Benderului, a cărei întindere pare să fi fost întotdeauna aceiaşi — între Botna de jos, Nistru, Bâcu de jos şi Valea Calinderului.

Câmpiile din jurul Cetăţii Albe încă dela începutul sec. al XVI-lea atraseră de peste Nistru grupuri de Tătari cunoscuţi sub numele de „Bialogrodeni". Teritoriul restrâns ocupat la început de aceşti Tatari în preajma cetăţii sporeşte considerabil după 1568, când în Bugeac a fost strămutat un grup însemnat de Tatari Nohai din regiunile dintre Don şi Volga. Limitele teritoriului ocupat acum de Tatari nu se pot încă stabili cu preciziune. Se poate susţine totuşi, că în a doua jumătate a sec. XVI-lea stăpânirea moldovenească cuprinde încă anumite teritorii chiar la răsărit de Ialpuh până spre raiaua Chiliei, căci abia la 1595 Turcii transformă o porţiune de pământ moldovenesc în raiaua Ismailului.

Abia la sfârşitul sec, XVI-lea Tatarii s'au extins peste toată câmpia propriu zisă a Bugeacului, până spre basinul Ialpuhului,

Totodată în răsărit stăpânirea moldovenească, deşi ştirbită prin formarea raelei Benderului, se mai menţinea încă pe Nistru, între această raia şi aceia a Cetăţii Albe. In continuitate, evident, cu teritoriul moldovenesc dela Nord, o îngustă „enclavă" moldovenească se mai întindea, la Sud de cursul inferior al Botnei, dealungul Nistrului până la Nord de limanul acestui râu, — o peninsulă de sate vechi moldoveneşti, înghesuite dinspre apus de Nogaii care ocupase deja câmpia Bugeacului. Erau ultimele vestigii ale vechiului ţinut al Cetăţii Albe, devenit apoi ţinut al Ciubărciului, redus şi acesta în a doua jumătate a sec. XVI-lea la o dungă îngustă de pământ moldovenesc cu „sate de ţară" rămase stinghere în lumea tătărască, stăpână acum la apus şi răsărit de Nistru. La 1585 acest colţ era încă moldovenesc: în acest an François de Pavie trece dela Cetatea Albă spre Nord prin „satul zis *Porcaer*, care desparte ţara Turcului de ţara Moldovei".

In 1595 acest colţ de ţară moldovenească este cedat şi el hanului cu denumirea de „7 sate de ţară", "hăneşti", care, după

câteva reveniri la Moldova şi noi cedări hanului, rămân la sfârşit tot „hăneşti" păstrându-şi însă elementul moldovenesc neîntrerupt până în ziua de azi.

Astfel rezultă, că în partea nord-estică a Bugeacului Tatarii s'au extins abia spre sfârşitul sec. XVI; abia acum au atins ei linia Botnei inferioare, înlăturând orice stăpânire teritorială moldovenească dintre ei şi raiaua Benderului. Abia acum Căuşanii vor fi căpătat valoarea de tabără militară a hanilor de Crimeia.

In 1622 Turcii desprind dela ocolul Galaţilor „Renii cu câteva sate" şi le anexează la raiaua Ismailului, împreună cu toată regiunea ce se întinde între Dunăre, Prut, Troianul de jos şi limanul Ialpuhului.

Toate etapele acestea ale unui proces secular de invazie continue a Turcilor militari şi a Tatarilor nomazi şi prădalnici, dinspre Sud şi Est peste populaţiunile sedentare şi agricole moldoveneşti nu-şi găsesc decât o fixare foarte aproximativă în izvoarele istorice contimporane cunoscute până acum. E posibil ca această lipsă de informaţie precisă să se datorească faptului, că contactul dintre teritoriile ocupate de Moldoveni şi cele cedate Turco-Tătarilor sau solicitate de aceştia nu se făcea pe linii de fontiere riguroase, ci mai curând pe anumite „margine"; între teritoriile locuite de Moldoveni şi cele ocupate de Turco-Tatari existau adeseori făşii însemnate de teren ce nu aparţineau, propriu zis, nici unui grup, nici altuia, disputate şi folosite şi de un grup şi de altul, concomitent sau intermitent, după natura raporturilor politice, paşnice sau duşmănoase.

*
* *

Stăpânirea teritorială turcească, dintre Prut şi Nistru, sub forma de cetăţi cu raiele, a căutat să se fixeze mai cu seamă pe un anumit element geografic: la marile vaduri ale fluviilor şi la porturi, care formau adevărate porţi de intrare în Moldova şi din ea în ţările vecine. Raelele ca ţinuturi destinate să aprovizioneze cetăţile se fixau în orice regiune naturală, care era la îndemână, în apropierea cetăţilor.

In ce priveşte însă regiunile ocupate de Tatarii chemaţi de Turci ca auxiliari militari la Nord de gurile Dunărei, aşezarea lor primă şi expansiunea ulterioară vădeşte un anumit determi-

nism geografic destul de riguros. In cuprinsul Bugeacului, în decursul sec. XVI, Tatarii ocupă regiunea — perfect identică sub raportul geofizic cu stepele pontice, din cari ei veniseră aici, — de câmpie ierboasă fără pâlc de pădure, plană şi secetoasă, care se întinde între Nistru, Botna de jos, Lunga şi Ialpuhul de jos. Preferinţa lor, la începutul vieţei din Bugeac cel puţin, pentru regiunea de câmpie tipică a mers până acolo, încât Tararii abia mai târziu, după aproape un secol de şedere în acest ţinut (1595), devin stăpâni ai „satelor hăneşti", aşezate într'o făşie de „codru", care se prelungeşte şi la Sud de Botna pe malul drept al Nistrului ; şi chiar această stăpânire târzie a lor în această regiune, atât de deosebită de câmpia dela apus, n'a fost absolută şi definitivă: elementul moldovenesc a reuşit să se menţie aici neîntrerupt şi într'o situaţie de quasi — autonomie în tot timpul stăpânirei turco-tatare asupra Bugeacului.

Cu timpul Tatarii, înmulţindu-se pe loc şi sporind prin imigrări de peste Nistru, au manifestat tendinţe de expansiune şi în afară de câmpia propriu zisă a Bugeacului, în direcţia unor ţinuturi care, deşi cu alte caractere geografice, nu erau totuş defavorabile genului lor de viaţă pastorală. Spre apus, între Lunga şi Ialpuh, se află o regiune de stepă deluroasă uşor ondulată, prielnică păstoritului. Natura regiunilor dela Nord-Vest şi Nord de câmpia Bugeacului deasemeni prezenta o samă de elamente care puteau stimula expansiunea tătărască în aceste direcţiuni. O barieră limită naturală continue nu există între câmpia ierboasă a Bugeacului şi ţinutul de „codru mereu" din mijlocul teritoriului dintre Nistru şi Prut. Spre Sud codrul acesta trece treptat în formaţia de silvostepă, prezentând o serie de insule izolate sau peninsule păduroase relativ înguste ce coboară pe culmi din masivul central de pădure. Frontul etnografic — şi de apărare militară totodată — moldovenesc, nu se putea sprijini aici, în faţa frontului tătărăsc, pe o perdea continue de pădure, căci aceasta, chiar în acele timpuri îndepărtate, era întreruptă pe marginea ei sudică de făşii lungi şi largi de stepă ce pătrundeau dinspre Bugeac. Această stepă înaintează spre Nord printr'un mănunchi de văi largi, ce converg spre inima „Codrului" central : Sarata, Prutului, Ialpuhul, Cogâlnicul, Botna cu Botnişoara, Bâcul şi Işnovăţul. Pe valea Prutului stepa pontică se

leagă printr'o bandă largă cu stepa Prutului mijlociu. La Nord de valea inferioară a Botnei, dealungul Nistrului terasele largi ale acestui râu şi o platformă recentă pliocenă de o netezime perfectă, formează o regiune puţin accidentată, largă de zeci de kilometri; prin formaţia-i vegetală, în care stepa covârşeşte dumbrăvile de stejar, regiunea aceasta, care se întinde până pe Răutul de jos, oferea deasemeni un mediu plin de atracţie pentru elementul tătărăsc pastoral.

Dar în acelaş timp, aceste caractere ale regiunilor din jurul teritoriului tătăresc, în acele timpuri sbuciumate, ofereau tot atâtea desavantagii pentru posibilitatea menţinerei în aceste regiuni a elementului moldovenesc.

HOTARUL LUI HALIL PAŞA.

Lipsind astfel o frontieră naturală bine individualizată în zonele de atingere dintre elementul moldovenesc şi cel tătăresc atăt înspre Codrul Chiheciului la apus, cât şi înspre Codrul Lăpuşnei şi Orheiului la miazănoapte, o graniţă artificială, coven-ţională se impunea între Bugeac şi Moldova, pentru tranşarea necurmatelor litigii dintre cele două popoare. O astfel de graniţă a fost trasată, la un moment dat, între teritoriul tătăresc şi cel moldovenesc şi, după cum transpiră din cronicele moldoveneşti, spre quasi mulţumirea Moldovenilor, cari o acceptară: e *„Hotarul lui Halil Paşa“*, care în decursul întregului secol al XVIII-lea a fost continuu invocat de Moldoveni, în litigiile lor teritoriale cu Tătarii, ca frontieră legală bine determinată între Moldova şi Bugeac.

* * *

Când a fost trasat acest hotar? Nici un isvor contimporan sau de mai tarziu nu indică data trasărei. Pe cât cunoaştem, pentru întâia dată „Hotarul lui Halil Paşa“ este menţionat în „Cronica anonimă a ţărei Moldoveneşti despopulate“. Aceleaşi regiuni însă îi atrag şi pe Tătarii de peste Nistru de unde reapare vechiul Giaun Mârza, care abia de curând (1700) fusese scos de pe aceste meleaguri. „Când au venit Moscalii la Huşi să se bată cu Turcii — spune cronica — satele dela marginea Moldovei au fugit să nu-i calce oastea turcească şi moschicească, care sate sânt aproape de hotarul

lui Halil-Paşa ce au fost orânduit dela Împărăţie mai în vechile vremi pentru lăcaşul Tătarilor şi dacă au rămas Moscalii biruiţi de Turci şi s'au dus, până a nu veni oamenii iară la satele acele la urma lor, Tătarii ce lăcuesc în pământul ce se chiamă a lui Halil-Paşa", au reuşit „să se lăţească spre Moldova, zicând că nu le agiunge locul lui Halil-Paşa de hrană pentrucă s'au îmulţit". Cu sprijinul hanului şi al puternicului Giaun, pretextând că satele părăsite sânt „loc pustiu şi împărătesc, nearătând nici într'un chip că se ţinea de Moldova şi decât să şeadă pustiu, mai bine să le dea Împărăţia acestor două neamuri tătăreşti, ce se cheamă unul Oracoglu şi altul Orumbetoglu ca să lăcuiască şi să se lăţească, de vreme ce nu încăpiau pe locul unde şedeau". Tătarii obţin dela Poarta locul pe care îl arătară ei că-î fără oameni şi anume: „incepând dela hotarul lui Halil-Paşa şi până la Nistru în lungiş cale de 32 de ceasuri şi deacurmeziş în lat cale de două ceasuri în pământul Moldovei".

In acelaş timp Turcii din Bender, „*Benderliii*, ocupă şi ei un teritoriu moldovenesc cu 12 sate, desigur la Nord de raia, peste valea Bâcului.

Poarta încuviinţează Tătarilor să ocupe teritoriul despopulat de Moldoveni cu condiţia ca „zeciuiala pământului aceluia să o dee la Împărăţie. Eară boerii Moldovei neputând atunce ca să oprească lucrul acesta, pentru hainia lui Dumitraşcu Cantemir Vodă... au lăsat şi ei lucrul de a trecut aşa". Nicolae Mavrocordat a încercat „la Poartă ca să iee pământul iară inapoi dară n'au avut vreme să isprăvească", fiind după câteva luni de domnie mutat în Muntenia.

Astfel împrejurările politice au favorizat fixarea Tătarilor în regiunile moldoveneşti dela Nordul şi Vestul hotarului lui Halil-Paşa.

Abia Mihai Racoviţa „după izbânda ce făcuse asupra catanelor şi după prada ce făcuse aceşti Tătari în ţară, la Moldova au pus gând ca să-i scoaţă din pământul Moldovei şi să iee earăşi locul înapoi dela dânşii la stăpânirea sa". Formal, domnul cu multă trecere la poarta obţine să se recunoască ca hotar între Moldova şi Bugeac vechiul hotar al lui Halil-Paşa; deasemeni, formal, se recunoaşte şi vechiul hotar dintre Moldova şi raiaua Benderului, care răşluise cele 12 sate moldoveneşti; dar numai

formal, cu toată afirmaţia cronicei că „pământul acela ce-l împresurase Tătarii l-au luat înapoi, aşişderea şi satele acele ce le impresurase Benderliii cu multă gâlceavă şi cheluială le-au luat înapoi". In realitate, nici satele n'au putut fi alipite la Moldova, nici Tătarii n'au putut fi împinşi peste hotarul lui Halil-Paşa. Fixaţi aici într'o regiune cu bogate şi variate resurse de trai, care-i îndemna chiar la cultura pământului, cu toate că li s'a dat „ştire Tătarilor să se rădice de pe locul Moldovei, iară Tătarii fiind bucuroşi să şeadă în locul Moldovei pentru hrana lor", au persistat să rămâie în el, „apucându-se să dee zeciuiala din *roada pământului* şi câte un ort de casă pe un an, şi de stogul de fân un ort, şi de pe oi şi de pe alte bucate alăm, şi să-i lase să şeadă pe locul acela. Deci Mihai Vodă pentru folosul său au primit tocmeala şi i-au lăsat".

Dacă în genere este just ceeace spune N. Iorga, că Basarabia săvârşise minunea de a-i preface pe Tătari din vecinici drumeţi şi păstori exclusivi în locuitori de sate şi plugari, apoi şi mai exact se poate spune, că tocmai zona de antestepă în care ei pătrunseră şi se fixaseră acum îi iniţiă la genul de viaţă agricolă. Pe urmele satelor bejenite la 1711, Tătarii, rămaşi acuma stăpâni peste ele, continuară într'o măsură oarecare ocupaţiile populaţiei moldoveneşti — cultura cerealelor şi a „pometului", din care promiteau să dee „zeciuiala din roada pământului".

NOI IMPRESURĂRI TĂTĂREŞTI PESTE „CELE 2 CEASURI"

Dar odată obţinând teritoriul „celor 2 ceasuri" şi de fapt şi formal, Tătarii „luând voe ca aceea, au făcut şi mai multă îndrăzneală, că au cuprins locul până aproape de Prut pe de ceea parte". Această nouă împresurare privea atât crămpeiul îngust din stânga Prutului ce mai rămăsese Moldovei din ţinutul Chiheciului, cât şi banda dealungul râului ce lega acest ţinut cu ţinutul Lăpuşnei, precum şi părţi însemnate din ţinuturile Lăpuşnei şi Orheiului din vecinătatea „celor 2 ceasuri". Incalcarea aceasta era firească, oarecum, din partea Tătarilor, căci noul hotar dintre ei şi Moldova deasemeni nu prezenta nici un obstacol natural continuu şi nici măcar unul artificial cum era vechiul hotar sau hindichiul al lui Halil-Paşa, care era — cel

puţin în partea lui nordică — totuş o tranşee destul de adâncă însoţită de un val impozant, prezentând în total un obstacol oarecare.

Ca urmare, împietările tătăreşti asupra teritoriului moldovei tradusă şi în greceşte de Amiras, care cu prilejul răşluirei teritoriilor moldoveneşti de către Tatari după 1711, vorbeşte despre „Hotarul lui Halil-Paşa ce au fost orânduit de la Impărăţie *mai în vechile vremi* pentru lăcaşul Tătarilor". Evident, pe timpul lui Amiras (1729) hotarul acesta trebuia să aibă deja oarecare vechime, destul de respectabilă.

N. Iorga crede, că hotarul lui Halil Paşa este „probabil cel care fu fixat în 1700, după tractatul cu Polonii".

I. Nistor deasemeni e de părere că hotarul lui Halil Paşa a fost fixat îndată după pacea dela Carlovăţ, la 1700: „Se pare că atunci a trimis Poarta pe Halil-Paşa, ce jucase un rol însemnat în răsboaele Turcilor cu polonii şi Cazacii, ca să restabilească vechiul hotar dintre Moldova şi Bugeac, care de atunci încoace s'a şi numit hotarul sau hindichiul lui Halil-Paşa".

In realitate data fixării hotarului lui Halil-Paşa trebue căutată înainte de răsboaele ce au fost încheiate prin pacea dela Carlovăţ (1699). Deja în 1668 „Paşa de Silistria, autoritatea turcească supremă la nordul Dunării, scoase din ordin imperial, din Moldova, o hordă de 2000 de Nogai, cari se aşezase dincolo de hotarele Bugeacului". In răsboiul turco-polon care se sfârşi cu luarea Cameniţei de către Turci (1672), Tatarii Lipcani supuşi ai Poloniei trec de partea Turcilor. Aceştia îi aşează şi pe Lipcani în „Basarabia", unde hanul tătăresc *„le asigură un teritoriu în înţelegere cu Chalil paşa, guvernatorul Silistriei"*. Pe cât se pare acest „Chalil paşa" este acelaş paşă de Silistria, care-i scoate pe Nogaii din Moldova şi care avea şi căderea de-a hotărâ în litigiile dintre Moldoveni şi Tătari şi avea, oarecum, şi „experienţa" în tranşarea acestor litigii.

Nu se cunoaşte care-i anume teritoriul alocat de Halil Paşa Lipcanilor în „Basarabia". Aducerea însă a acestui nou grup de Tătari, desigur, a provocat o deplasare a masselor tătăreşti din Bugeac, pentru care vechile teritorii nu vor mai fi fost îndestulătoare. O nouă lărgire a teritoriului tătăresc în dauna Moldovei a trebuit, deci, să urmeze. Spre Nord-Est teritoriul tătă-

resc ajunsese deja, după cum ştim, linia Botnei inferioare, unde el se învecina cu raiaua Benderului; deci o expansiune tătărască în direcţia aceasta acum era imposibilă, o atare expansiune apărea cu putinţă numai spre Vest şi Nord Vest. Se pare dar, cu multă probabilitate, că acum abia s'au extins Tatarii din cuprinsul câmpiei de stepă a Bugeacului în regiunile de stepă şi antestepă deluroasă ce se întinde la Nord-Vest de o linie trasă dela apus de Căuşani prin cotul mic al Cogâlnicului şi pe cursul văii, Lunga; abia acum deci vor fi ocupat Tatarii regiunea dintre valea Lungăi şi valea Ialpuhului.

Noile raporturi teritoriale impuneau fixarea unui hotar nou între Moldoveni şi Tătari, hotar ce a luat numele lui Halil Paşa, care à avut rolul principal în aceste aranjamente teritoriale.

* * *

Cele mai vechi informaţii asupra hotarului lui Halil-Paşa nu dau indicaţii precise asupra poziţiei geografice a acestei frontiere; ele nu vorbesc nici măcar de întreaga întindere a acestui hotar, ci se referă numai la porţiunea lui nordică, care despărţia Bugeacul de ţinuturile Lăpuşnei şi Orheiului. Afară de aceasta, indicaţiile cronicelor sânt de aşa natură, încât lasă să se creadă că hotarul acesta se întindea numai la Nord de Bugeac, între Nistru şi Prut. Astfel cronica lui Amiras care identifică hotarul lui Halil Paşa cu „Troianul de sus" spune: „au mers de au scris hotarul Moldovei, care se începe dela hindichiul lui Traian Împăratul Râmului şi merge până la Nistru". Din cauza neprecisiunei cronicelor, şi în istoriografia modernă a pătruns prejudecata, că hotarul lui Halil Paşa despărţia Bugeacul de Moldova numai la Nord între Prut şi Nistru. In această parte hotarul lui Halil-Paşa într'adevăr urma „Troianul" sau „hindichiul", începând aproape din Prut, însă nu până la Nistru, ci numai până la punctul unde acest val ajunge în Botna [1]). Dar hotarul lui Halil-Paşa nu despărţia numai în aceste părţi Bugeacul de Moldova. Ceeace este foarte interesant, dar nelămurit încă până în prezent, e faptul că *Halil Paşa trăsase şi în apus hotarul său, între ţinutul Chiheciului şi Tatari*. Intr'adevăr în 1803 boerii moldoveni reclamă la Poartă restituirea teritoriului „Musait" de pe cursul in-

[1]) Vezi, *Anexa*.

ferior al Sălcei, „care căşlă este acum în lăuntrul locului, care din pământul Moldovei la anul 1123 [1]) au fost dat Tatarălor pentru arat şi pentru păşunatul vitelor lor, neîncăpându-i *locul hotarălor ce se numesc Halil paşa urdul*". De aici se vede că la anul 1123 Tatarii căpătaseră pământ *şi în apusul Bugeacului în afara hotarului lui Halil-Paşa.* Deci acest hotar de bună samă a fost trasat şi în această parte între Tatari şi Moldoveni; şi cum „Musaitul" se întindea până în Ialpuh, rezultă că în apus hotarul lui Halil-Paşa nu depăşea valea Ialpuhului.

Reiese astfel, că la data trasărei acestui hotar teritoriul întreg dintre valea Ialpuhului şi Prut până la „Troianul de jos" era încă pământ moldovenesc. Răşluirile operate de Tatari în Codrul Chiheciului au avut loc după 1672.

INCĂLCAREA HOTARULUI LUI HALIL PAŞA PÂNĂ LA 1699.

Foarte curând chiar după trasarea lui, valoarea militară, politică şi antropogeografică a hotarului lui Halil-Paşa s'a dovedit că-i foarte neînsemnată : el n'a fost în stare să oprească expansiunea mai departe a Tatarilor peste teritoriile moldoveneşti dela Nord şi Vest.

După 1672 urmară şi mai departe răsboaie turco-polone în care Moldova servea drept câmp de luptă adesea, iar Moldovenii în decursul lor se arătară mai mult partizani ai Polonilor, decât supuşi ai turcilor. In urma expediţiilor lui Sobieski din Bugeac, regiunile moldoveneşti din vecinătatea hotarului lui Halil-Paşa suferiră numeroase bejeniri ale populaţiei spre codru. O bandă largă dealungul acestui hotar rămase despopulată în urma acestor „mişcări de bejenire" şi Tatarii, după eşecurile militare suferite de Poloni în aceste părţi, rămaseră stăpâni peste ea. Porţiuni însemnate din ţinuturile Orheiului, Lăpuşnei şi Chiheciului [2]) fură ocupate de hanul tătăresc. Teritoriul dinspre Nistru, dela Nord de raiaua Benderului, până în spre Răut, deşi în parte îşi păstrase populaţia moldovenească, fu înglobat la aşa numita

[1]) După cronologia turcească. Exact, probabil, 1730.

[2]) Peste tot în această lucrare înţelegem *ţinutul natural al Chiheciului* dintre Prut şi Ialpuh.

„Ucraină a hanului". Pe o mare întindere de pământ moldovenesc, părăsit de populaţie, se aşează chiar mârzacii Tatari cu aulurele, câşlele şi numeroasele lor turme. „Deci se făcuse şi sate tătăreşti a lui Giaun Mârza şi altor Mârzaci, de cuprinsăse locul ţărei aproape din Chişinău până în Nistru", „pe de âmbe părţile de Bâc", spune cronicarul.

Din textul tratatului dela Carlovăţ se vede clar, că hotarul lui Halil-Paşa dela data fixărei sale şi până la 1699 n'a putut opri, în decursul răsboaelor, expansiunea Tătarilor pe teritoriul moldovenesc. In acest timp Bugecenii şi conaţionalii lor de peste Nistru ieşiseră din hotarul fixat de Halil Paşa, şi se întinseseră peste pământurile Moldovei, unde cuprinseseră statornic anumite teritorii, ocupaseră aşezări vechi moldoveneşti, întemeiaseră altele noi ale lor şi împănaseră marginea moldovenească dinspre Bugeac cu „iernatece" (câşle) pentru turmele lor.

RESTABILIREA HOTARULUI LUI HALIL-PAŞA LA 1700

Tratatul dela Carlovăţ impunea scoaterea Tatarilor din teritoriile moldoveneşti ocupate de ei în decursul răsboaelor dintre 1672—1699 şi împingerea lor „în locurele lor de origine", adecă peste Nistru şi peste hotarul lui Halil-Paşa: tratatul restabilea, de fapt, acest hotar, care fusese trasat mai înainte, după, cum am văzut. Tatarii — şi mai cu samă grupul Nogai care sporise considerabil prin imigraţiuni de peste Nistru în cursul ultimelor răsboaie — urmau să se retragă din teritoriile moldoveneşti recâştigate, „să se ducă la Don să trăiască acolo după cum s'au aşezat la pace". Şi într'adevăr „cum au venit primăvăra s'au şi ridicat de bună voia lor, de s'au dus la Don să trăească (1700).

Incă din toamna anului 1699 „s'au mutat şi Hanul de Crâm de pe locul ţerei în cea parte de Nistru, în olatul Tighinei; şi Tătarii cari s'au fost tins de şi-au fost făcut Giaun-Mărzea şi cu alţi Mărzaci sate, la ţinutul Lăpuşnii, din gios de Chişănău, pe de âmbe părţile de Bâc, încă au lăsat locul ţerei şi au lipsit de acea stăpânire; şi au fost hălăduit pământul Moldovei de sub cumpăna păgânilor puţină vreme, ca o iarbă ce este nădușită de iarnă grea".

Astfel Antioh Cantemir, care avusese sarcina grea de a-i sili — şi el — pe Tătari la 1700 să se retragă peste Nistru şi dincolo de hotarul lui Halil-Paşa, avu şi mulţumirea să treacă peste câţiva ani prin pământ moldovenesc dela Chişinău „în gios pe Bâc pe marginea ţării până în ţărmurile Nistrului la sat la Davida, la hotarul ţării“, dinspre raiaua Benderului, fără să mai vadă urmă de Tatar pe aceste meleaguri.

După 1700 a urmat o mişcare de reîntoarcere a populaţiei moldoveneşti spre „marginea“ redobândită dela Tatari. Deşi Moldovenii erau acum stăpâni de drept şi de fapt ai regiunilor dela Nordul şi Vestul hotarului lui Halil-Paşa, repopularea „marginei“ nu s'a mai putut totuş face complect, deoarece o parte din populaţie, din cauza luptelor polono-turce ce avuse loc în regiunea dintre Nistru şi Prut, se refugiase sau pierise. Harta aşezărilor moldoveneşti din vecinătatea hotarului lui Halil-Paşa, din a doua jumătate a sec. XVII şi începutul celui de-al XVIII-lea, încă nu se poate închipui decât cu foarte multă aproximaţie. Se pare însă, că în aceste regiuni atât de neliniştite de vecinătatea Tătarilor, după 1700 nu s'au mai putut restabili decât puţine aşezări, formate şi acestea în bună parte din elemente venite din alte ţinuturi, atrase de stăpânire ca „hotărniceni“, destinaţi pazei acestor „margine“ atât de râvnite de Tătari. Acum, desigur, la începutul sec. XVIII, s'a creat noţiunea şi termenul geografic de „Hotărniceni“, desemnând grupul de populaţie moldovenească aşezat între Tătarii din Bugeac şi „Codrenii“ bine fixaţi în „Codrul“ Lăpuşnei şi al Orheiului. Cu timpul numele de „Hotărniceni“ s'a extins asupra ţinutului însuşi, locuit de populaţia cu acest nume, dela Nord de hotarul lui Halil-Paşa.

INCĂLCAREA HOTARULUI LUI HALIL-PAŞA LA 1711 ŞI RĂŞLUIREA „CELOR 2 CEASURI“.

Dar stăpânirea moldovenească asupra teritoriilor redobândite la Nord şi Vest de hotarul lui Halil-Paşa şi repopularea lor au fost de scurtă durată: expansiunea elementului moldovenesc n'a avut decât un răgaz de 10 ani. Răsboiul ruso-turc din 1711, care a provocat „mişcări de bejenire“ foarte puternice în toată Moldova, a avut urmări antropogeografice defavorabile în

special pentru aşezările abia reînjghebate din vecinătatea Bugeacului.

La vestea apropierei Moscalilor un vid omenesc s'a format pe suprafeţe întinse de o parte şi de alta a hotarului lui Halil. Paşa. Tătarii din Nordul Bugeacului se retraseră cu turme, femei cu copii „tocma la Ghioluri, în coturi, după Cetatea-Albă, despre marea Neagră“, deoarece se ştia de intenţia Ruşilor de-a ataca mai întâi Bugeacul.

Pe de altă parte şi populaţia celei mai mari părţi din Moldova „cum au auzit (de venirea Ruşilor) au şi purces toată în răsipă la codri, în bejenii, cine încotro au socotit“, spune crocarul Neculce. „Mişcările de bejenire“ în special au fost puternice în Moldova de jos din care făceau parte ţinuturile limitrofe cu Bugeacul, al Lăpuşnei, Orheiului şi Fălciului cu Chiheciul: „când a venit Moscalii la Huşi să se bată cu Turcii... satele dela marginea Moldovei au fugit să nu-i calce oastea turcească şi moschicească, care sate sânt aproape de hotarul lui Halil Paşa“. Chihecenii se retraseră în „codrişorul lor“, închinându-se hanului tătăresc ca să nu fie robiţi şi prădaţi. Satele de pe dreapta Prutului de jos se bejeniră în codrii Fălciului. Populaţia mărginaşă dela Nord de hotarul lui Halil-Paşa se retrase spre obârşiile văilor Lăpuşnei, Cogâlnicului, Botnei, Bâcului şi Ichelului, în inima masivelor de codri „merei“, greu de pătruns.

Aceste „mişcări de bejenire“ creiaseră lângă hotarul lui Halil-Paşa un vid absolut de populaţie moldovenească. Contingentele omeneşti ale marginei, comprimate în punctele de refugiu, fără îndoială, la prima posibilitate de destindere ar fi putut reocupa vechile aşezări părăsite; dar însăşi aceste refugii fuseseră atacate de Tătarii cari, după primele insuccese ruseşti, reveniseră din regiunea limanelor şi „tot prădau ţara pe la bejenarii, pe unde aflau oamenii tăbărâţi din codri“. Iar spre sfârşitul campaniei şi după pace, toată Moldova de jos căzu pradă Tătarilor: „ţara de jos au căzut toată la robie:... căci oamenii înţălesăse de pace, şi fără de grijă eşisă la săcere, şi i-au lovit Tătarii fără veste, de i-au robit, şi au dat foc de au ars peste tot locul“.

In sfârşit, pe lângă bolile de care a mai suferit populaţia, numeroase elemente s'au retras împreună cu Ruşii peste Nistru.

Astfel răsboiul din 1711 prin bejenii, robiri, prăzi, boli şi alte plăgi pe care le-a deslănţuit a avut urmări nefaste pentru geografia omenească a Moldovei de jos. Şi dacă Lupul Costachi putea spune despre toată Moldova că după răsboi „nu este ţara bună de nimică, că au robit-o Tătarii mai de istov“, apoi despre regiunile din imediata vecinătate a hotarului lui Halil-Paşa se poate susţine, că pe o bandă considerabilă la Nord şi Vest de acest hotar, ţinuturile Lăpuşnei, Orheiului şi Chiheciului, fuseseră complect despopulate. Căci dacă efectul antropogeografic al „bejenirilor“, pe deoparte, era o îndesire a populaţiei în regiunea Codrului orheian, lăpuşnean şi chihecean, pe de altă parte ele însemnau o dispariţie totală a populaţiei moldoveneşti din zona dintre codri şi Bugeac.

***

Tătarii Bugeceni reveniţi din regiunea limanelor nu se mai mulţumesc acum cu reocuparea teritoriului lor legal până în hotarul lui Halil Paşa, ci trec şi peste acesta, în regiunile moldoveneşti ţin şir şi după obţinerea „celor 2 ceasuri“, ele fiind oarecum un element normal al genului de viaţă nomadă şi răsboinică pe care încă îl duc Tătarii şi în secolul al XVIII-lea, cu toate că în izvoarele epocei se întrezăreşte un început de iniţiare a lor la viaţa agricolă şi sedentară, după cum am văzut. Starea aceasta de lucruri şi raporturile dintre Moldoveni şi Tătari cronica contimporană le caracterizează astfel: Grigore Ghica I „numai cu megieşii Nohai avea rău, fiindcă erau răi; şi ales cum avea Moldova pe Tătari megieşi, mai răi nu poate să mai aibă altă ţară, fiindcă ei de felul lor sânt răi şi jacaşi, şi ei deapururea poftesc ne pace, că pacea îndelungată lor li-i sărăcie“. Răscoala Nohailor din 1729 într'adevăr aduce o nouă pradă şi despopulare a „marginei despre Lăpuşna“ ceeace le permite să se lăţească şi mai mult şi să se fixeze şi mai bine în afara „celor 2 ceasuri“.

Grigore Ghica I reuşeşte şi el să obţie restituire formală a tuturor regiunilor până la hotarul lui Halil-Paşa; de fapt însă ele nu-s câştigate nici acum. Deşi cronica afirmă că „au desbătut şi locul acela şi l-au lipit la hotarul Moldovei, hotărându-l cu semne pe hotarul vechiu a lui Halil-Paşa“, însă scoaterea de

fapt a Tătarilor şi împingerea lor la Sud şi Est de acel hotar a fost şi acum imposibilă. Tătarii au fost strămutaţi numai din teritoriile ce ocupase dincolo, la Nord şi Vest, de „cele 2 ceasuri“, dându-le loc de şedere mai gios de unde întrase ei, mai gios cale de două ceasuri în curmeziş şi 32 ceasuri în lung“. Se menţine şi acum dreptul domnului moldovean de-a „lua dăjdi dela dânşii de pe case şi de pe bucate, şi din fânaţe în toţi anii“ pentru teritoriul „celor 2 ceasuri“.

Abia acum, Grigorie Ghica a reuşit să realipească la Moldova ţinutul cu cele 12 sate pe care le ocupase Benderliii la Nord de raiaua Tighinei.

(Sfârşitul în numărul viitor)

Gh. I. Nastase.

CÂND PRUTUL ERA HOTAR...

Grănicer rus.

Un vechi iconostas.

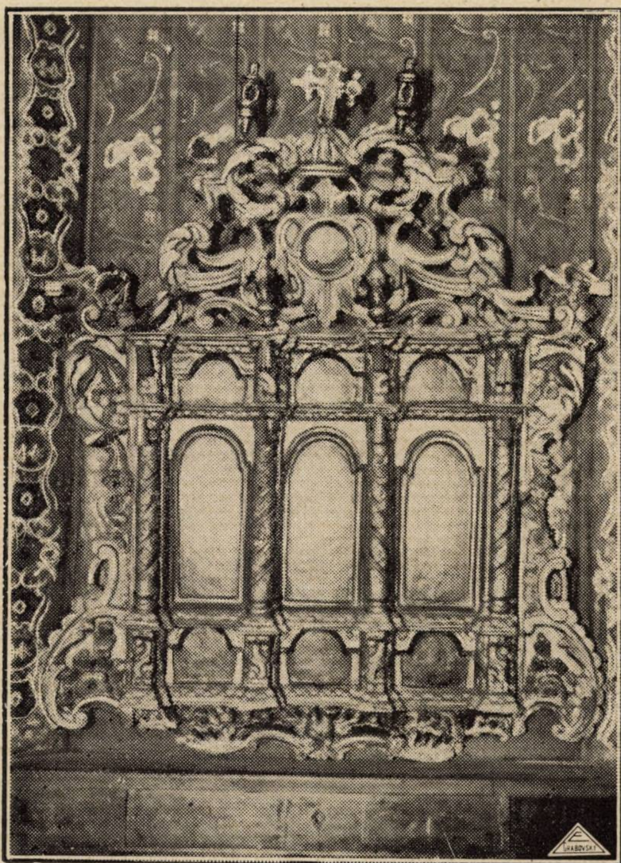
Basarabia nu este lipsită de icoane vechi, dintre care unele destul de interesante. Marea lor majoritate se păstrează şi astăzi în biserici, indiferent de data construcţiei lor, de oarece uşor putea trece acest „mobilier“ bisericesc dela clădirile mai vechi la cele noi care le 'nlocuiau. S'au păstrat astfel o serie de icoane, unele mergînd până'n al XVII-lea veac, dar foarte puţine şi nesigure; mai numeroase din veacul XVIII. Nu deosebite de interes sunt şi puţinele icoane păstrate în colecţii particulare, din care vrem să atragem atenţia asupra unui frumos iconostas, evident de provenienţă străină de partea locului, oricum interesant.

Acum câţiva ani D-l Halippa mi-a făcut cunoştinţa unei doamne bătrîne, Sofia Cocurato, dintr'o veche familie grecească stabilită mai de mult în Basarabia, în posesiunea căreia se păstra un iconostas, adus — după cum se păstra în tradiţia familiei — de pe un vas comercial, unde era păstrat drept talisman creştinesc. Probabil fusese lucrat undeva în Grecia — tradiţia susţinea Muntele Athos — într'a epocă evident mai veche de secolul XVIII, în orice caz nu de prea adîncă vechime.

Inalt de 80 cm. dela bază la capătul de sus cu crucea, lat de 64 cm. şi adânc de 5 cm. în dreptul cadrelor colonetelor, iconostasul este lucrat dintr'un lemn tare, probabil măslin, foarte uscat. Totul este acoperit cu o pastă subţire, dar tare, pe alocuri crăpată de vechime, din ghips aurit în întregime.

Se compune dintr'un cadru pătrat cu latura de 45 cm., împărţit în lungime în trei panouri, despărţite prin 4 colonete de 8 cm. circonferenţă. Aceste sunt de formă învîrtite dela bază până la un pseudo capitel, acoperite cu aceiaşi pastă aurită şi împodobite cu flori colorate în albastru şi gri. Fiecare colonetă e 'nsoţită de câte alte

două şi mai înguste, vopsite în verde, pe laturi; la extremităţile de sus şi jos se continuă cu cîte un mic pilastru, împodobit cu ornamente din vrejuri mari şi despărţite prin capiteluri prismatice. Ele imită obişnuitele sculpturi de lemn dela catapitesmele bisericelor. Panourile sunt împodobite cu picturi.

Iconostasul.

In lăţime cadrul e 'mpărţit în trei zone: două înguste cuprinse între capetele colonetelor, formând şase mici panouri cu picturi, la partea superioară arcuite ca nişte timpanuri semicirculare; un cadru sculptat le împrejmueşte. Aceste trei zone sunt despărţite prin câte o uşoară bandă împodobită cu cute sculptate, element străvechi decorativ, trecut din antichitate şi'n arta bizantină.

Cadrul este îmbrăcat de jur împrejur de sculpturi bogate, lucrate în plin relief, care aminteşte înfluenţa apusană, încă de multă vreme pătrunsă în arta balcanică. In partea inferioară o ramă sculptată à jour din rinsouri cu două palmete mari pe margeni şi la mijloc un vultur bicefal. Pe laturi o sculptură mai lată e formată din rinsouri prinse cu flori vopsite în verde şi roz — deasupra cîte un porumbel în sbor, aşezat pe o rozetă. Colonetele laterale sunt surmontate de doi porumbei similari; colonetele mijlocii au doi porumbei de faţă, cu aripele desfăşurate. La partea superioară iconostasul e 'ncoronat de-o decoraţie sculptată înaltă de 32 cm. peste tot cadrul, formată din bogate rinsouri, între care apar două păseri ce ţin în plisc frunze. La mijloc, între vrejuri, un medalion cu chipul tatălui zugrăvit; deasupra alte rinsouri cu flori susţin o coroană, pe care se 'nalţă crucea Răstignirii la mijloc şi două lampioane pe margeni.

Caracterul sculpturii este acel obişnuit în arta balcanică—atonită dela finele evoluţiei ei, după desfiinţarea imperiului bizantin, când stilizarea orientală este înlocuită de relieful mai accentuat, pe care Renaşterea occidentală l-a răspîndit pretutindeni. In Bulgaria şi'n Principatele romîneşti, ca şi'n Grecia propriu zisă, acest sistem de sculptură în lemn este foarte răspîndit în veacurile XVII şi XVIII.

*
* *

Pictura evidenţiează acelaş caracter oriental — grecesc, în cele 10 reprezentări împărţite pe panourile lungi sau semimedalioanele superioare şi inferioare.

In panourile mici dela zona superioară sunt următoarele ilustraţiuni dela stânga spre dreapta. Arhanghelul Mihail cu aripile întinse, dar fără exagerare, cu sabia de foc în dreapta şi c'un cântar în mâna stângă, este îmbrăcat cu haine de ostaş colorate în auriu şi roş şi cu hlamidă în albastru; el calcă în picioare un demon bătrân, cu carnea colorată închis. O singură inscripţie menţionează О АРХАН. МИХАИЛ.

La mijloc este reprezentată Invierea: Iisus într'un medalion oval de glorie, e îmbrăcat cu o mantie roşie şi ţine într'o mînă crucea cu steag, iar cu dreapta binecuvintează. De-o parte şi alta a mormântului cîte două persoнagii: la dreapta un înger şi-un soldat acoperindu-şi faţa, la stânga doi soldaţi, îmbrăcaţi cu haine ro-

Buna Vestire şi Naşterea Domnului.

mane roşiatice, privesc miraţi minunea. Doua inscripţii И АНА-СТАСІА şi Н ХУ. Pe timpanul din dreapta apare Arhanghelul Gavril, la fel reprezentat ca Sf. Mihail, ţinând o lance în stânga şi globul în dreapta. Inscripţia: О АРХАН ГАВРІИЛ.

In panourile mici de jos, în aceiaşi ordine se află următoarele reprezentări. Sf. Spiridon în mărimea de trei sferturi, îmbrăcat cu haine de mare chiriarh, de culoare roşie şi pămîntie, felonul auriu, nimbul tivit cu roş, binecuvintează cu dreapta, iar în stînga ţine cartea sfîntă închisă. Inscripţia: АГІУ СПИРИДОН. In partea dreaptă a zonei e reprezentat Sf. Elefterie, mai tînăr la faţă şi mai simplu îmrăcat cu haina albăstrie şi mantia roşie; inscripţia АГІУ ЕЛЕУΘЕРІЕ.

In medalionul din mijloc este o scenă care reprezintă tăierea capului Sf. Ion Botezătorul. In faţa unei cetăţi, care formează fondalul, cu ferestre şi metereze, se află un soldat, îmbrăcat ca şi cei din scena învierii, ţinînd în mina dreaptă spada plină de sânge şi'n stânga capul unui mort. Trupul acestuia zace pe trunchiu, îmbrăcat cu blană; capul îl ia pe un talger o tînără, Ierodiada, îmbrăcată într'o mantie roşie cu faldurile bătute de vînt, cu hlamida verzue, cu părul despletit. Inscripţia: ІО ІОН ПРОДРОИМ.

In panourile lungăreţe dela mij'oc sunt scene mai largi sau mai multe. La stânga se reprezintă sus Buna Vestire şi jos Naşterea Domnului. Arhanghelul în mers şi'n sbor, cu aripile desfăcute în oarecare bună perspectivă, aduce vestea bună, care se înţelege din gestul mînei drepte şi zîmbetul feţei, în stînga ţinînd o ramură înverzită. In faţa lui stă Fecioara Maria, îmbrăcată cu haină roşie şi mantie albăstrie, cu mâinile pe piept şi puţin aplecată par'că de greaua sarcină ce i se anunţă. In faţă are un pupitru cu o carte deschisă, deasupra un baldachin luxos, fundalul un zid crenelat; din nouri chipul Tatălui binecuvintează.

Simplistă, dar interesantă e scena Naşterii. Pe primul plan Maica Domnului, îmbrăcată ca şi sus, îngenunche în faţa copilului înfăşat în haină albă; de cealaltă parte Iosif îngenunchiat cu mînile în admiraţie; pe al doilea plan un cal şi-un măgar şi doi îngeri plini de voioşie. Pe-al doilea plan, despărţit distinct de scena din faţă, se văd la stânga cei trei magi călări şi cu coroanele pe cap îndreptîndu-se pe drumuri de munte; la dreapta un înger în sbor vesteşte Naşterea unui personaj abia estompat — în nouri chipul Tatălui care binecuvântează. Inscripţia este И ГЕНІСН ТОѴ ХѴ.

Pe panoul din mijloc sunt trei grupe de personagii. Sus e reprezentată Deisis: Mîntuitorul pe tron împărătesc, îmbrăcat cu haină roşie şi mantie albastră, este însoţit de Maica Domnului şi Ion Botezătorul şi doi îngeri, toţi închinându-se cu smerenie către el. Zona din mijloc e cuprinsă de un sobor de chiriarhi şi sfinţi, aşezaţi în două grupe ce pornesc dela Sf. Impăraţi Constantin şi Elena, cu haine de purpură, ţinînd crucea între ei. Inscripţia O XOPOC ЗHAI OH ЦAH TOH. In scena de jos apare la stînga Abraham bătrînul c'un chip de suflet în braţe, iar la dreapta Mîntuitorul cu crucea în faţa unei rotonde cu uşa înflorată aurit; între ei grădina raiului din mai mulţi chiparoşi.

Pe panoul din dreapta iarăşi două scene. Sub un baldachin cu fund albastru pe coloane roşii se află un bătrîn cu haina albă şi mantia roşie, care ţine în braţele sale un copil cu haine albe şi nimbul roş, spre un tetrapod cu două picioare groase şi acoperit cu o pînză grea închisă. La stânga stă în picioare Fecioara Maria cu mânile la pept, îmbrăcată cu o mantie aurie şi o haină închisă, cu faldurile perfecte ca linii şi colorit; la spate apare Iosif cu o haină albăstrie şi'ncă o femee, dela care se vede numai capul.

In scena de jos se reprezintă botezul Domnului, cu inscripţia И BAПTCIC X XУ. Iordanul este bine reprezentat cu malurile înalte şi frînte, apa de coloare închisă lasă să se vadă transparenţa naturală. Iisus e'nvălit la mijloc cu o haină albă, cu nimb roş-auriu, binecuvîntează cu stînga. Ion Botezătorul stă pe malul stâng, ţinînd în dreapta crucea lungă şi turnînd apa cu cealaltă mînă; e'nbrăcat cu o blană albăstrie, peste care are o mantie roşu-aurie. Pe malul opus trei îngeri îşi manifestă bucuria, unul din ei întinde pînza albă; sunt îmbrăcaţi cu haine albe şi mantii roşii.

Ultima reprezentare din medalionul de sus înfăţişează pe Dumnezeu-Tatăl bătrîn, ţinînd globul într'o mînă, cu cealaltă binecuvîntând; e'mbrăcat cu o haină aurie, plutind pe nouri de culoare roşiatică; în general puţin reuşit, faţa prea plină de pildă.

Caracterele stilistice ale picturii nu sunt atît de strălucite pentru a considera iconostasul descris ca o capo d'operă; nu sunt însă nici de desconsiderat. Liniile desenului sunt trasate deseori nesigur, dar nu sunt niciodată neglijate; coloritul este foarte variat şi bine pronunţat, nu totdeauna însă bine potrivit — numai nouraşii roşiatici, dacă i-am aminti, dau o dovadă despre aceasta. Anatomia, ge-

sturile şi atitudinile personagiilor sunt numai în parte hieratice, aşa cum cer regulile artei creştine orientale; expresia feţei este de cele mai multe ori adecvată stării sufleteşti a personajului respectiv. Imbrăcămintea respectă uneori vechile reguli bizantine; la unele personagii — ca la panoul din dreapta — o adevarată ştiinţă a faldurilor. Compoziţia este stăpînită relativ; interesant e faptul că pictorul cunoaşte chiar perspectiva, cum e cazul la scena Naşterii Domnului.

In general fie din calităţile picturii, fie din arta reliefului, iconostasul face parte din operile tîrzii ale artei bizantino-atonite din ultima epocă, fără a neglija toate calităţile şi defectele acestei şcoli. Deşi în proprietate particulară, el se poate număra printre operile de artă care ar merita să împodobească un muzeu regional. Pentru aceasta am şi 'ncercat micul studiu de faţă.

P. Constantinescu-Iaşi.

REDEŞTEPTĂRI IN ANOTIMP.

Cum melci grei de lumină se joacă'n vârf de plop
Iar ziua-și desgolește mai mult seninu-i scop—
Sonoră, din iatacul umplut cu grei ciorchini
De flori, — se'nalță vocea-ți, ea singură'n vecini,
Și-amiaza lăcrămiază în zările de — argint
C'atât o'nduioșează sfielnicul alint.

Eu, pelerin nostalgic, ți-am răsărit în drum
Și stau să-mi frigă talpa țărâna, nestins scrum,
Și-apoi să plec pe frunte c'un soare tropical
Căci simt în melodie străvechiul îndemn al
Colindelor prin țară, cu toga sfâșiată
De-atâta fluturare pe umeri arși de sloată.

Adeseori voiu trece prin porți și'n porți vor fi
Amurguri împietrite sub zâmbete de zi,
Prin câte-o casă'n taină s'o destrăma ușor
Un cântec fără vină și cântu acest'al lor
Imi va aduce-aminte simbolicu-mi destin, —
Și vei căta pe drumuri pe care nu-ți mai vin...

OCTAV SARGEȚIU.

Laboratorul de Bacteriologie Veterinară. *)

Laboratorul de Bacteriologie Veterinară Chişinău, înfiinţat la 1 Martie 1922, are menirea de a da posibilitate Serviciilor Veterinare să-şi verifice în timpul oportun şi în mod ştiinţific diagnosticele clinice şi necropsice, pentru ca ele să poată apoi să aplice în perfectă cunoştinţă de cauză măsurile cele mai raţionale de combatere.

In acest scop Instituţia a căutat, pe cât i-au fost cu putinţă, să facă faţă menirei sale, cu toate condiţiunile grele de funcţionare pe cari i le-au impus grelele timpuri de groaznică criză economică prin care trecem.

Din citirea atentă a datelor ce vom prezenta, se va vedea cât sunt de dese erorile în diagnosticele clinice şi necropsice chiar şi în boalele comune, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât greutăţile inerente profesiunei medicinei veterinare şi mai ales ale organizărei ei actuale, adesea ori nu dau practicianului posibilitatea de a urmări pe loc evoluţia clinică a boalei şi nici de a face autopsia cadavrului îndată după moarte.

Afară de aceasta, importanţa mereu crescândă a valorei animalelor şi a avântului luat de creşterea animalelor şi rolul mereu crescând ce această ocupaţiune joacă în ansamblul economiei naţionale, impune o creştere de animale cât mai intensivă şi de rase cât mai perfecţionate, pentru ca să se poată obţine maximum de beneficii într'o vreme când producţiunea cerealelor nu mai are nici o posibilitate de debuşeu rentabil.

In asemenea condiţiuni, o cunoaştere *rapidă* şi *precisă* a boalelor molipsitoare ivite printre animale şi punerea la îndemână iarăşi în mod *rapid* a substanţelor imunizante necesare combaterii acestor boale, formează arma indispensabilă care să apere animalicultura de pierderile grave ce i-ar pricinui epizootiile.

In cursul anului 1932, s'au trimis Laboratorului 1669 probe de organe sau uneori cadavre întregi pentru precizarea cauzei morţei şi cari au dat naştere la cercetări pentru următoarele boale:

*) Darea de seamă de activitatea Laboratorului în cursul anului 1932 înaintată Ministerului Agriculturii şi Domeniilor.

1)	Anthrax	637	probe
2)	Durină (probe de sânge)	114	„
3)	Turbare	167	„
4)	Cărbune emfizematos	6	„
5)	Piroplasmoza calului	18	„
6)	Piroplasmoza boului	4	„
7)	Boalele oilor	100	„
8)	Boalele porcilor	187	„
9)	Boalele păsărilor	509	„
10)	Boalele iepurilor de casă	3	„
11)	Probe de alimente de origină animală	11	„
12)	Diverse	21	„
	Total	1669	probe

Un număr de 108 probe s'au trecut în două rubrici deosebite, de aceia totalul de mai sus ar fi de 1777, dar realmente nu sunt decât 1669 probe.

Rezultatul cercetărilor efectuate asupra probelor de mai sus pe boale este următorul:

1) Pentru *anthrax* (cărbune bacteridien), boală care făcea şi mai face încă în multe părţi adevărate ravagii, s'au primit în total 637 probe, din cari una singură cu totul improprie pentru cercetări. Din 636 probe cercetate, 316 au dat un rezultat pozitiv ca provenind de la animale moarte de anthrax iar 320 probe au dat un rezultat negativ, deci nu aveau drept pricină a morţei această boală.

Dacă am repartiza aceste probe la speciile de animale de la cari provin, am avea următorul tablou:

BOALA	Speciile de la cari provin probele	Nr. total al probelor primite	REZULTATUL		
			+ +	— —	Improprii pentru cercetări
Antrax	Bou	327	194	132	1
	Cal	237	82	155	
	Oaie	63	31	32	
	Porc	9	9		
	Capră	1	—	1	
	Total . . .	637	316	320	1

In privinţa anthraxului, din tabelul de mai sus se constată încă odată faptul că această boală este mult mai frequentă la bovidee decât la cai, dar că ea este destul de frequentă la noi şi la oi şi la porci, fiindcă trebue să se ştie că adese-ori o probă reprezintă un *focăr* diagnosticat într'o localitate oare care.

Observaţiunile noastre arată că cel mai bun mijloc de a trimite probe de organe la Laborator pentru cercetări de anthrax, este de a se trimite un os lung, mai ales osul metatars ori metacarp, bine dezarticulat şi bine curăţit de toate părţile moi. Osul trebue să fie *întreg*, adică să aibă toată cavitatea sa medulară închisă, căci măduva ferită de infecţii din afară, va servi la cercetări de diagnostic, iar curăţirea tuturor părţilor moi ca tendoane, ligamente, piele etc., este neapărat necesară fiindcă aceste părţi, fiind uşor putrefiabile, aduc odată cu putrefacţia lor şi putrefacţia măduvei osului, făcând-o astfel improprie pentru cercetări, bacilul anthraxului dispărând repede din organele putreficale.

Pentru ca osul să sosiască la Laborator în stare cât mai proaspătă trebuie recoltat cât mai *repede* după moartea animalului, să fie bine dezarticulat, bine curăţit de toate părţile moi şi apoi să fie bine învelit într'un strat gros de sare de bucătărie bine pisată, lucru ce împedică putreficarea osului în timpul transportului.

Un os recoltat şi trimis Laboratorului în condiţiunile de mai sus, ne permite ca în cel mai mult 24 ore să dăm un răspuns absolut precis.

Prin trimiterea osului, preparat ca mai sus, cadavrul rămâne nedeschis, aşa cum cere şi legea de poliţie sanitară veterinară ca să se oprească răspândirea germenilor acestei grozave boale.

Examenul bacteriologic al pielei, în vederea stabilirei diagnosticului de anthrax în cazuri de mortalitate la vite, cum se făcea mai înainte, este defectuos prin aceia că un rezultat pozitiv arată prezenţa anthraxului, dar unul negativ nu exclude în mod absolut prezenţa aceleiaşi boale.

2. *Durina.* Mult mai puţin întinsă ca în trecut, această boală care atinge tocmai matca, adică iepele şi armăsarii de reproducţie, este aproape dispărută din regiune. Cu ocazia expertizei reproducătorilor, armăsarii particulari autorizaţi sunt supuşi în fie care primăvară la analiza sângelui în privinţa durinei.

In cursul anului expirat s'au trimis 114 probe de sânge în acest, scop din care numai 3 au dat o reacţie pozitivă, iar 111 o reacţie negativă.

3. *Turbarea.* Această teribilă zoonoză a luat o mare extindere în provincia noastră, şi din acest punct de vedere Chişinăul ţine recordul.

Pentru cercetări relativ la turbare, s'au trimis Laboratorului 167 probe din cari 26 au fost improprii pentru cercetări, fie din cauza putrefacţiunei avansate în care sosiau, fie că creerul era zdrobit din pricină că animalele fuseseră ucise prin împuşcare ori lovire în cap.

Din restul de 141 probe supuse cercetărilor prin procedeul Gerlach, 110 ne-au dat un rezultat pozitiv, iar 36 negativ.

Ţinem să reamintim că în chestiunea turbărei, cercetările de Laborator nu au o prea mare importanţă practică, de oare ce, dacă un rezultat pozitiv are valoare, un rezultat negativ nu are nici una, căci cu toate acestea nu se poate exclude prezenţa turbărei, fiindcă leziunile specifice se găsesc numai la 88—90$^0/_0$ din cazuri la animalele moarte *singure* din pricina turbărei şi cu mult mai rar la cele ucise în cursul boalei.

Cercetările experimentale pe lângă că sunt costisitoare, nu pot da un rezultat precis decât după 20—60 zile, ceeace este prea tardiv.

Tabloul aci alăturat ne arată speciile atinse ca şi rezultatul cercetărilor la care au dat naştere:

BOALA	Speciile de la cari provin probele	Nr. total al probelor	REZULTATUL		
			+ +	— —	Improprii pentru cercetări
Turbare	Câine . .	135	89	22	24
	Pisică . .	15	7	7	1
	Porc . .	4	3	1	
	Cal . . .	1	—	—	1
	Bou . . .	11	11		
	Capră . .	1	—	1	
	Total . . .	167	110	31	26

Din cele 167 probe de turbare, 115 provin numai din Chişinău şi din cari 73 pozitive, 21 negative şi 21 improprii pentru cercetări.

4. *Cărbunele emfizematos.* Este mai rar în regiunea noastră dar el nu lipseşte cu totul. Din 6 probe primite, la toate 6 s'a putut pune în evidenţă prezenţa b. Chauvae.

5. *Piroplasmoza calului.* Studiată bine în ultimii ani în judeţul Bălţi, Lăpuşna şi Tighina mai ales, această boală este transmisă la caii din provincia noastră de către forma adultă a căpuşei Dermacentor reticulatus. Parazitul endoglobular întâlnit în Basarabia este deci piroplasma caballi, agentul piroplasmozei adevărate a calului.

S'au trimis 18 probe, găsindu-se piroplasme la 16 iar la 2 rezultatul a fost negativ. Laboratorul cunoaşte astăzi precis localităţile unde boala apare în fie care an, ca şi intervalul de timp în care apare.

Cercetările Laboratorului au dovedit că 0,60 gr. de trypanblau în 60 gr. apă distilată (sau 60 gr. dintr'o soluţie de 1⁰/₀ trypanblau) injectată intravenos o singură dată, dă un rezultat admirabil, toţi caii trataţi vindecându-se repede, chiar cei cu simptome foarte grave.

6. *Piroplasmoza boului.* Studiată din 1926, piroplasmoza bovină este destul de răspândită în Basarabia şi este pricinuită de Babesiella bovis, transmisă la bovideele noastre de către căpuşa Ixodes ricinus. In multe localităţi se cunoaşte apariţiunea boalei ca şi simptomele sale tipice şi numai ivirea boalei în localităţi noui dă loc la cercetări de diagnostic. S'au primit 4 probe din cari la 3 s'a putut pune în evidenţă parazitul endoglobular.

Tratamentul preconizat de noi şi întrebuinţat şi în Franţa, Germania, Suedia şi America de Sud, este foarte eficace: 40 gr. hexametylentetramin în 100 cm. c. apă distilată şi injectată toată cantitatea odată sub piele. Numai în cazurile prea grave este nevoie de a se repeta tratamentul după 24 ore.

7. *Boalele oilor.* In cursul anului expirat ni s'au trimis în total 100 probe de organe s'au cadavre de oi, din cari cele mai multe au fost bănuite de anthrax. Rezultatul cercetărilor se poate vedea în alăturatul tabel:

SPECIA	BOLILE	Nr. probelor trimise	Rezultatul		Observ.
			++	— —	
Ovidee	Anthrax	63	31	32	
	Strongiloza pulmonară	12	12		
	Strongiloza gastrică .	5	5		
	Distomatoza	9	9		
	Helmintiază intestinală	3	3		
	Infecţiuni prin microbi anaerobi	8	8		
	Total. . .	100	68	32	

Trebue să notăm diagnosticarea pentru prima dată în provincia noastră la oile de rasă Karakul a infecţiunilor produse de microbi anaerobi printre cari aşa numita *hepatită necrozantă* pricinuită de b. Oedematiens, germen precis identificat. Cercetări pentru obţinerea de mijloace practice de combatere sunt în curs.

8. *Boalele porcilor.* In ceia ce priveşte boalele molipsitoare ale porcilor, în tabelul aci alăturat se poate vedea numărul probelor, trimise (187) precum şi rezultatul cercetărilor efectuate asupra lor.

Trebue să spunem că în cazurile de rezultat negativ intră adesea probe de organe recoltate de la animalele moarte fie din pricina întoxicaţiunilor alimentare la cari specia porcului este foarte sensibilă, fie de la animalele atinse de boli parazitare, ceeace se întâmplă mai ales cu tineretul care plăteşte un larg tribut acestor boale.

Un număr oare care de probe cu rezultat negativ pentru pesta porcului, pot proveni totuşi de la cazuri de pestă, dar nu ni s'au trimis probe de organe în aşa condiţiuni ca să ne poată permite o pronunţare categorică. In acest scop pe lângă un os lung (tibia) preparat ca şi pentru anthrax, noi cerem să ni se trimită şi rinichiul întreg, împachetat separat, ca şi ganglionii limfatici intestinali şi bronşici.

După cum se poate vedea, rugetul, pesta şi anthraxul sunt boalele cele mai frequente la porci în Basarabia.

SPECIA	BOALELE	Nr. total al probelor	Rezultatul ++	Rezultatul — —	Improprii pentru cercetări
Porcine	Ruget	94	51	43	
	Pesta	61	19	42	
	Anthrax	9	9		
	Trichinoza	8	2	6	
	Helmintiază	6	6		
	Pyobaciloză	2	2		
	Enterocociemie . . .	1	1		
	Pneumonie enzootică	2	2		
	Turbare	4	3	1	
	Total . . .	187	95	92	

9) *Boalele păsărilor.* In ultimii ani creşterea păsărilor domestice a luat un avânt foarte apreciabil şi în Basarabia, constituind una din ocupaţiunile cele mai rentabile, fără a necesita un capital prea mare de investiţiune.

Interesul ce merită avicultura reese şi din numărul mare de probe, adesea recte cadavre, ce se trimit Laboratorului pentru cercetări, care a fost de 509.

In alăturatul tabel se poate vedea foarte detailat, pe specii de păsări, numeroasele boale molipsitoare cari le atacă:

(Vezi tabela pag. 272)

Din examinarea tabelei reese că după holera păsărilor care face cele mai multe ravagii, mai ales dela sfârşitul toamnei către primăvară, coriza aduce pagube cari se măresc din ce în ce, mai ales că pe organismul debilitat din cauza corizei se grefează mai ales holera. Coriza recunoaşte în mare parte drept pricină greşeli de alimentaţiune, când hrana este incomplectă, unilaterală şi lipsită mai ales de vitamine.

Pe lângă leucemia infecţioasă şi diarea albă (pulloroza) la găini, diagnosticate în Basarabia din anii trecuţi, anul acesta am mai

BOLILE	Nr. probelor primite	Specia păsărilor							Observ.
		Găini	Gâşte	Raţe	Curci	Porumbei	Canari	Ouă de găină	
Holera	72	53	5	6	8				
Holera şi coriza în asociaţie	41	41							
Coriza	73	71	—	—	2				
Tifoza	15	15							
Tuberculoza	8	7	—	1					
Guta	5	5							
Leucemia infecţ. . . .	7	7							
Spirochetoza	5	—	5						
Difteria	5	4	—	—	1				
Aspergiloza	4	3	1						
Paratifoza	26	—	—	—	—	19	7		
Helmintiază intest. . .	8	8							
Pulloroză	26	25	—	—	—	—	—	1	
Diverse	214	123	4	22	1	2	2	60	
Total . . .	509	362	15	29	12	21	9	61	

diagnosticat încă o boală nouă, *paratifoza porumbeilor*, o infecţiune produsă de un microb din grupul paratificilor şi anume de tipul Breslau sau Aertricke, adică de unul dintre cei mai periculoşi microbi ai intoxicaţiunilor alimentare la om survenite în urma consumărei de carne infectată de acest germen. La porumbei boala atinge mai ales tineretul şi adese ori este de origină germinativă, adică infecţiunea se transmite dela adult prin ou la puii cari se nasc din ele. Boala este răspândită şi în Chişinău şi la Cetatea-Albă, ca şi în alte părţi.

Cercetările Laboratorului au arătat că vaccinaţiunea, mai ales după înlăturarea din crescătorie a părinţilor purtători latenţi de germeni, dă rezultate foarte mulţumitoare. O boală analogă şi produsă de acelaş germen s'a putut studia în cursul anului trecut într'o crescătorie a unui amator de canari şi boala a putut fi oprită printr'un auto-vaccin administrat pe cale bucală.

In privinţa spirochetozei, încercările de tratament cu *spirocid* ne-au dat foarte bune rezultate.

10) *Boalele epurilor de casă.* Ni s'au trimis 3 cadavre, la două s'a constatat coccidioza intestinală pricinuită de Eimeria perforans iar la unul s'a constatat pasteureloza.

11) *Probe de alimente de origină animală.* Din opt probe de carne de porc, trimise pentru trichinoză la două probe s'a găsit trichinella spiralis.

La trei ganglioni de bou s'au găsit alteraţiuni canceroase.

12) *Diverse.* Cităm un sarcom peritoneal la cal, cancer pulmonar primar la bou, pneumonie lobară la capră, etc.

* * *

Pentru ca serviciile veterinare să poată avea la îndemână toate substanţele revelatoare (pentru diagnostice) şi imunizante de cari au nevoie pentru combaterea epizotiilor, Laboratorul a preparat şi distribuit în cursul acestui an următoarele vaccinuri şi substanţe:

Cultură de cărbune (pentru serovaccinaţiune)	15969	doze
Vaccin unic anticărbunos pentru bovine....	45913	„
Vaccin unic anticărbunos pentru ovidee....	16091	„
Vaccin anticărbunos Pasteur Nr. 1........	4341	„
Vaccin anticărbunos Pasteur Nr. 2.......	2330	„
Vaccin anticărbunos Pasteur Nr. 3.......	110	„
Vaccin contra holerei păsărilor............	18810	„
Vaccin contra tifozei aviare..............	740	„
Vaccin contra paratifozei porumbeilor.....	800	„
Cultură tifosul şoarecilor.................	1000	grame

Din depozitul de seruri cu cari ne-am aprovizionat dela Institutul Pasteur al Facultăţii de Medicină Veterinară din Bucureşti, am distribuit serviciilor veterinare :

Ser anticărbunos pentru bovine.........	44280	cm. c.
Ser anticărbunos pentru cabaline........	75255	„
Ser antirugetic pentru porci............	108585	„
Ser antipestos pentru porci............	6560	„
Ser antitetanic.........................	1960	„
Ser contra holerei păsărilor............	4980	„

In acelaş interval de timp s'au mai distribuit serviciilor veterinare toate substanţele revelatoare (pentru diagnostice) de cari au avut nevoie.

In acest scop maleina şi tuberculina brută s'a primit dela Institutul Pasteur din Bucureşti, diluându-se pe loc la Laborator, unde are loc distribuţia în sticle şi expedierea la cererea serviciilor veterinare respective. S'a distribuit astfel:

Maleină pentru intradermoreacţiune....... 32580 doze
Maleină pentru metoda subcutanată....... 762 „
Tuberculină pentru intradermoreacţiune.... 22177 „
Tuberculină pentru metoda subcutanată... 303 „

Din punct de vedere al acţiunei preventive s'au distribuit deci numai vaccinuri anticărbunoase cari au permis vaccinarea şi imunizarea contra anthraxului (dalacului) a 82.314 *) animale.

Din datele de mai sus reese că vaccinul unic anticărbunos pentru bovine ca şi cel pentru ovine au căpătat predilecţia medicilor veterinari, fiind relativ foarte eficace, foarte practice şi foarte eftine.

In cursul anului 1931 s'au cerut Laboratorului 16407 doze de vaccin unic anticărbunos bovin şi 8979 doze de vaccin unic anticărbunos pentru ovidee iar în 1932 s'a cerut 45.913 doze pentru bovidee şi 16.091 pentru ovidee! Cu toată criza economică groaznică în care ne sbatem cu toţii şi care loveşte în primul rând agricultura, totuş producţiunea Laboratorului creşte cu paşi mari dela an la an. Cele două vaccinuri de mai sus contra anthraxului la bovine şi ovine, constituie specialităţi proprii acestui Laborator şi după cât se vede au câştigat încrederea generală, de oare ce sunt foarte active şi foarte ieftine, căci doza pentru un bou costă numai 4 lei, iar pentru o oaie numai 2 lei şi 40 bani. Aceste vaccinuri sunt foarte potrivite deci pentru vaccinaţiunea generală în masă, care ar trebui neapărat să aibă loc în toate localităţile unde s'au constatat cazuri de anthrax şi anume înainte de a se scoate animalele la păşune.

* * *

In cursul anului 1932, Laboratorul a publicat următoarele lucrări în revistele de specialitate:

1. **Beachtenswerte Fälle aus der Schweinepathologie.** Berliner tierärztliche Wochenschrift. 1932 Nr. 39 p. 625.

*) Se vaccinează de obicei acolo unde a apărut boala deja, sau unde a bântuit in anii trecuţi.

2. **Suipestiferinferinfektionen bei Silberfüchsen.** Deutsche tierärztliche Wochenschrift. Hannover 1932 Nr. 10 p. 274.

3. **Ueber spontane Suipestifer — Infektionen bei Kücken.** Zeitschrift für Infektionskrankheiten, parasitäre Krankheiten und Hygiene der Haustiere. Berlin 1932. Bd. 42 p. 297.

4. **Sur la piroplasmose vraie du cheval et son traitement spécifique par une petite dose de trypanobleu.** Bulletin de la Societé de Pathologie exotique. Paris 1932 T. 30, Nr. 1 p. 18.

5. **Apropos de la mise en évidence de l'action des microbes sur les sucres.** Comptes rendus de la Société de Biologie, Paris 1932 T. 109 p. 246.

6. **Réceptivité du système nerveux central pour le charbon bactéridien.** Comptes rendus de la Sociéte de Biologie, Paris 1932 T. 109 p. 1385.

7. **Sur un cas de tuberculose spontanée, chez le lapin, causée par le bacille du type aviaire.** Comptes rendus de la Société de Biologie, Paris 1932 T. 111 p. 125, şi **Spontane Geflügeltuberkulose beim Kaninchen.** Deutsche tierärztliche Wochenschrift 1932 Hannover, Nr. 48 p. 767.

8. **Diareia albă — bacilară a puilor.** Revista Ştiinţelor Veterinare, Bucureşti 1932 Nr. 10.

Dr. C. Cernăianu
Directorul Laboratorului

PRIMĂVARĂ

E cald şi câmpu-i plin de soare,
S'a'ntors iar dulcea primăvară
Să-mi umple inima cu versuri
Ţesute'n linişţea de seară.

Surâd crenguţele 'nverzite
La lăcrămioarele din glastre
Şi vesel trilul ciocârliei
Răsună 'n depărtări albastre.

E sărbătoarea re'nvierii
Şi-a tinereţii fericire,
Când uiţi că viaţa te înşală
C'o nestatornică iubire.

Şi zi şi noapte ne'ncetat
Mereu acelaş dor răsare,
Să pleci necunoscut de nimeni
Să vezi ce-i dincolo de zare.

Sergiu Sârbu.
(din vol. „Visurile vieţii")

Imnul Basarabiei Unite

I.

Ridică ţi fruntea, Moldovene
De sub zăbranicul greoi
Sub care drumurile tale
Tînjeau, ca florile sub sloi;
Sub care-a sufletului vlagă
Zăcea ca 'n negru ţintirim,
Şi-ţi turbura, perfid, izvorul
Din care 'n veci ne re'noim.

Venit-a ziua de răsplată
A 'ndureratei ispitiri,
Făcând mai dulce deşteptarea
Din veacul tristei umiliri,
Căci iar suntem un trup şi-un suflet
Pătrunşi de-acelaş gând şi dor,
Copii ai patriei iubite
Dintr'o tulpină şi-un izvor...

II.

O scumpă Unire,
Tu nimb de iubire,
Tu faci ca să crească
Tu faci să rodească
Puteri nepătrunse
In hăuri ascunse
Ca valuri de unde
Semeţe, profunde
Ce pleacă, trezite
Spre zări aurite.
A vieţii făclie
Tu ţii veşnic vie,
Pe robii 'n cătuşă

Ridici din cenuşă
Le dai iar balsamul
Sperării — şi ramul
Nădejdilor sfinte
Le pui înainte,
Unindu-le braţul
Le mângăi nesaţul
Dorinţelor scumpe
Ce pieptul le rumpe,
De' clipe de Bine
De zări mai senine,
De dulce răpire
De vis şi iubire !..

Sergiu-Victor Cujbă

Moldova şi Basarabia

1807—1817

BOERII, TREPTELE BOEREŞTI ŞI SLUJBELE INDEPLINITE.

In special, după 2 acte: unul din 1810 şi altul din 1817.

Notiţe bibliografice: A se vedea „Lista boerilor Moldoveni la 1810" [Arhiva Senatorilor din Chişinău, dos. No. 1775, publicată de Radu Rosetti, vol. III, pag. 17—26] şi „Lista dvorenilor din Basarabia la 1817" ibidem, pag. 27—30].

* * *

Dăm mai jos, în ordine alfabetică, tabloul tuturor boerilor din Moldova şi Basarabia între anii 1807—1817, arătând în dreptul fiecăruia la ce treaptă boerească se găsea în acel răstimp, ce anume slujbe au îndeplinit şi la ce anume date din lăuntrul lui. La sfârşit, vom trage cuvenitele încheieri din această sistematizare.

*

1. *Adam Constantin;* la 1810, este Vel Clucer şi conduce Isprăvnicia de Cârligătura.

2. *Adam* [Avram ?] *Ianachi* [Enache]: la 1810, ca Vel Sulger, este Sameş al Isprăvniciei de Iaşi.

3. *Afenduli Alecu:* grec; la 1810, este Vel Paharnic.

4. *Alecu:* la 1810, este Ceauş de Aprozi.

5. *Alicsandri* [Alexandri, Alexandru] *Iordache:* la 1800, 1810, este Vel Şatrar; la 1808, conduce Isprăvnicia de Tomarova [+ Ismailul]; la 15 Octombrie 1809, conduce Isprăvnicia de Greceni: la 1817, ca dvorean, este Titularnii Sovietnik.

6. *Anastasă Alexandru:* la 1810, ca Vel Sardar, este diac de Visterie.

7. *Anastasă:* la 1810, este Căpitan de Darabani.

8. *Anastasiu Vasile:* la 1810, este Vel Sulger; la 1817, dvorean.

9. *Andrieş Manolachi:* la 1810, este Vel Medelnicer şi conduce Isprăvnicia de Dorohoiu; la 1817, este dvorean.

10. *Andrieş Vasile:* la 1810, este Vel Jignicer.

11. *Angheli:* grec; la 1810, este Vel Pitar.

12. *Antoni:* la 1817, este dvorean [din Medelnicer].

13. *Apostoli ot Galaţi*: la 1810, este Vel Medelnicer.

14. *Apostoli ot Roman:* la 1810, este Vel Medelnicer.

15. *Arghiri* [Arghir] *Grigoraş* [Grigore]: la 1810, este Vel Sardar; la 1817, dvorean.

16. *Aslan Constantin:* la 1810, este Vel Căminar.

17. *Aslan Hagi Neculai:* la 1810, este Vel Medelnicer.

18. *Avram Neculai:* la 1810, este Vel Pitar.

19. *Avram*: la 1810, este Vel Şatrar.

20. *Bahrimescu Irimia*: la 1810, este Vel Jignicer.

21. *Balaban Sandu:* la 1808, este Vel Sulger, mai înainte fiind Vel Şatar.

22. *Balasaki Dumitrachi*: la 1817, este dvorean.

23. *Balş Alecu* [mai sigur: Iordache]: la 1808, 1810, ca Visternic este membru în Divanul Intăi.

24. *Balş Constantin* [Costache]: la 1808, conduce Logofeţia Ţării de jos, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc: la 1810, ca Logofăt de Ţara de jos este membru în Divanul Intăi.

25. *Balş Constantin*: la 1808, conduce Vornicia Ţării de jos, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc; la 1810, este Vornic de Ţara de jos.

26. *Balş Costache*: la 1809, 1810, este Ban; la 15 Iulie 1809, conduce Isprăvnicia de Iaşi.

27. *Balş Grigore:* la 1809, 1810, este Spătar; la Noembrie 1809, conduce Sărdăria de Orheiu [+ Lăpuşna].

28. *Balş Iancu* [Ioan]: la 1810, este Vel Comis; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Sovietnik.

29. *Balş Iordache:* la 1810, este Agă.

30. *Balş Iordachi:* la 1810, este Vel Gramatic şi conduce Armăşia.

31. *Balş Iordachi:* la 1810, este Vel Căminar.

32. *Balş Lupu:* la 1810, ca Vornic de Ţara de jos, este membru în Divanul Judecătoresc.

33. *Balş Neculai:* la 1808, 1810, este Logofăt de Ţara de sus; la 1808, membru în al doilea Departament.

34. *Balş Neculai:* la 1810, este Spatar.

35. *Balş Teodor:* la 1810, ca Vornic de Ţara de jos, conduce această Logofeţie, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc.

36. *Balş Teodor:* la 1810, ca Spatar, conduce Vornicia Ţării de sus, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc.

37. *Balş Teodor:* la 1810, este Ban.

38. *Balş Vasile:* la 1810, este Vel Căminar.

39. *Bantaş Filip:* la 1810, este Vel Şatrar.

40. *Bantaş Ion:* la 1810, este Vel Stolnic; la 1817, dvorean.

41. *Barbu Neculai:* la 1810, este Vel Clucer.

42. *Barbu Ştefan:* la 1807, este Vel Medelnicer, mai înainte fiind Şatrar.

43. *Başotă Ioniţă* [Ioan]: la 1810, este Vel Căminar; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Sovietnic.

44, *Başotă Ioniţă :* fiul Banului Ştefan Başotă, la 1810, nu este încă boerit.

45. *Başotă Neculai:* la 1810, este Postelnicel.

46. *Başotă Teodor :* la 1810, ca Ban, este membru în al doilea Departament; la 1817, ca dvorean, este Nadvornii Sovietnic.

47. *Başotă Ştefan:* la 1810, este Ban.

48. *Bădărău Ion:* la 1810, este Vel Şatrar.

49. *Bădărău Mihalachi:* la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Reghistrator.

50. *Bănulescu Ioniţă:* la 1810, este Căpitan de Darabani; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Bender. [+ Căuşani (Bugeac), Ackerman şi Kilia].

51. *Beldiman Alecu:* la 1810, este Ban.

52. *Beldiman Dimitrie* [Dumitrachi]: la 1809, 1810, este Vel Stolnic; dela 15 Iulie 1808 şi pînă la 1 Iunie 1810, conduce Isprăvnicia de Roman.

53. *Bibire Iordachi:* la 1807, este Vel Pitar, mai înainte fiind Vel Şatrar.

54. *Bibiri Mihalachi:* la 1817, este dvorean, Sameş al Isprăvniciei de Bender.

55. *Bodescu Constantin:* la 1817, ca dvorean, este Titularni Sovietnik.

56. *Bogdan Dimitrie:* la 1808, 1810, este Vornic de Obştie; la 1808, este membru în al doilea Departament; la 1810, conduce Hătmănia.

57. *Bogdan Gheorghe:* la 1810, este Vel Căminar.

58. *Bondre Dumitrache:* la 1807, este Vtorii Visternic, mai înainte fiind Postelnic agiesc.

59. *Borş Chiriac:* la 1810, este Vel Pitar.

60. *Bosie Iordachi:* la 810, este Vel Sulger.

61. *Bote Carp:* la 1810, este Vel Şatrar.

62. *Boteanu Constantin:* la 1810, este Vel Şatrar.

63. *Botescu Manoli:* la 1810, este Vel Şatrar.

64. *Botez Ion:* la 1810, este Vel Stolnic.

65. *Botez Lupul:* la 1810, este Postelnicel.

66. *Botezatu Constantin* [Costachi]: la 1810, este Vel Sărdar, la 1817, dvorean.

67. *Botezatu Ilie:* la 1810, este Vel Pitar; la 1817, dvorean.

68. *Botezatu Ioan:* la 1817, este dvorean.

69. *Bran Ion:* la 1810, ca Vel Sulger, este diac de Visterie.

70. *Brănişteanu Ioniţă:* la 1910, ca Vel Pitar, este Sameş al Vorniciei de Botoşani.

71. *Bucşănescu Iordachi:* la 1810, ca Vel Căminar, este ipistat la Logofeţia de Visterie.

72. *Bucşănescu Ştefan:* la 1810, este Vel Medelnicer.

73. *Buhăescu Sandu:* la 1817, este dvorean.

74. *Buhuş Gheorghe:* la 1810, este Ban.

75. *Buhuş Ioan:* la 1810, este Vel Jignicer.

76. *Buhuş Toader :* la 1810, este Vel Medelnicer; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Cârligătura.

77. *Burcă Ioniţă :* la 1810, este Vel Medelnicer.

78. *Burda Apostol :* la 1808, este Clucer şi conduce Isprăvnicia de Bender [+ Căuşani (Bugeac), Ackerman şi Kilia]; la 1817, este dvorean.

79. *Burgheli Constandin :* la 1810, este Vel Sărdar.

80. *Buşălă Andrei :* la 1817, este Vel Căpitan.

81. *Buşilă Petrachi :* la 1810, este Vel Jignicer.

82. *Buzăscu Neculai :* la 1817, este dvorean.

83. *Buzdugan Panaite :* la 1810, este Vel Jignicer.

84. *Buzichi Anton* : la 1817, este dvorean.

85. *Buzne Anton :* la 1809, 1810, este Vel Şatrar ; la 15 Octombrie 1809, conduce Isprăvnicia de Herţa.

86. *Buzne Manolachi :* la 1810, este Postelnicel.

87. *Calimah Alecu:* la 1809, 1810, este Vel Căminar; dela 1 Mai 1809 şi pînă la 1 Mai 1810, conduce Vornicia de Botoşani.

88. *Calmuschi Iordachi* [Gheorghe]: la 1810, ca Vel Sulger, este diac de divan; la 1817, dvorean.

89. *Cananău Şerban:* la 1810, este Spătar.

90. *Canano Constantin:* la 1808, ca Vel Spătar, este membru în Departamentul Pricinilor Străine; la 1810, este Stolnic.

91. *Canano Costachi* [Constantin]: fiul Spătarului Ioan Canano, la 1810, nu este încă boerit; la 1 Aprilie 1810, este membru în Departamentul pricinilor străine.

92. *Canano Iancu:* la 1810, este Vel Căminar.

93, *Canta Alecu:* la 1810, este Vel Comis; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Neamţ.

94. *Canta Constantin:* la 1810, este Ban; la 1817, dvorean [din Polcovnic].

95. *Canta Costache:* la 1810, ca Vornic de Aprozi, conduce Agia.

96. *Canta Ilie:* la 1810, ca Ban, este membru în al doilea Departament.

97. *Canta Iordache:* la 1810, este Logofăt de Ţara de jos.

98. *Canta Iordache:* la 1810, este Vel Sărdar.

99. *Canta Ştefan:* la 1817, este dvorean [din Sărdar].

100. *Canducuzino Alexandru:* la 1817, ca dvorean, este Deistvitelnii Sovietnik.

101. *Cara Toma:* la 1809, este Ban; dela 1809 şi pînă la 1 Aprilie 1810, membru în Departamentul trebilor Criminale.

102. *Caracaş Manolache:* la 1810, este Vel Şatrar.

103. *Carp Costin:* la 1810, este Vel Căminar.

104. *Carp Dimitrie:* la 1810, este Căpitan de Darabani.

105. *Carp Iacovache:* la 1810, este Vel Medelnicer.

106. *Carp Ioan:* la 1810, este Vel Paharnic.

107. *Carp Ioan:* la 1810, este Vel Medelnicer.

108. *Carp Ioan:* la 1807, este Vel Sărdar, mai înainte fiind Vel Sulger; la 15 Iulie 1809, conduce Isprăvnicia de Vaslui.

109. *Carp Toader:* la 1807, 1809, este Ban, mai înainte fiind Vel Paharnic; la 15 Septembrie 1809, conduce Isprăvnicia de Iaşi.

110. *Carpuzi Constantin:* la 1817, este dvorean.

111. *Casiean*: la 1810, este Vel Pitar.

112. *Catargiu Constantin*: la 1810, este Spătar.

113. *Catargiu Iordache*: la 1810, este Spătar.

114. *Catargiu Neculai*: la 1810, este Vel Paharnic; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Asesor.

115. *Catargiu Panaite*: la 1817, este dvorean [din Spătar].

116. *Catargiu Petrachi*: la 1809 1810, este Vel Paharnic; la 1 Decembrie 1810, conduce Isprăvnicia de Soroca; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Asesor.

117. *Catargiu Ștefan*: la 1807, este Vel Căminar, mai înainte fiind Șatrar.

118. *Catargiu*: la 1817, ca dvorean, este General Maior.

119. *Cațichi Constantin*: la 1810, este Vel Stolnic.

120. *Cațichi Vasile*: la 1817, este dvorean.

121. *Cazimir Constantin*: la 1810, este Vtori Paharnic.

122. *Cazimir Gheorghe*: la 1817, ca dvorean, este Titularnii Sovietnik.

123. *Cazimir Grigore*: la 1817, ca dvorean, este Titularnii Sovietnik.

124. *Cazimir Ioan*: la 1817, este dvorean.

125. *Cazimir Panaite*: la 1810, este Vel Căminar; la 1817 ca dvorean, este Kolejschii Sovietnik.

126. *Cazimir Petrache*: la 1810, ca Vel Paharnic, este Sameș al Casei răsurilor.

127. *Cărste Constantin*: la 1810, este Vel Clucer.

128. *Cărste* [Cristea] *Ion*: la 1810, este Vel Paharnic; la 1 Ianuarie 1810, conduce Isprăvnicia de Cârligătura.

129. *Cârjă Ioan*: la 1810, ca Vel Sulger, este Sameș al Pârcălabiei de Covurlui [Galați].

130. *Cerchez Costantin*: la 1807, este Vel Stolnic, mai înainte fiind Șatrar.

131. *Cerchez Ioniță*: la 1810, este Vel Sărdar.

132. *Cerchez Mihalache*: la 1810, este Spătar.

133. *Cerchez Neculai*: la 1810, este Vel Clucer; la 1817, dvorean.

134. *Chendre Ioan*: la 1810, este Vel Sulger.

135. *Cheșcu Ioan*: la 1810, ca Vel Stolnic, este membru în Departamentul pricinilor străine.

136. *Chiriac Vasile*: la 1810, ca Vel Sărdar, este diac de Visterie.

137. *Chiriac*: la 1810, este Vel Căminar.

138. *Chiriac*: la 1810, este Vel Paharnic.

139. *Chiruş Constantin*: la 1817, este dvorean.

140. *Chişcă Iordachi*: la 1810, este Vel Sulger.

141. *Ciohodariu Constantin*: la 1810, este Vătav de Copii.

142. *Ciolac Ilie*: la 1810, este Vel Pitar.

143. *Ciucă Panaite*: la 1810, este Vtori Comis.

144. *Ciuhureanu Gheorghe*: la 1810, este Vel Sulger; la 1817, dvorean, conduce Isprăvnicia de Iaşi.

145. *Ciure Fotachi*: la 1810, este Vel Sulger.

146. *Ciure Tudurache*: la 1807, este Vel Paharnic, mai înainte fiind Vel Clucer.

147. *Ciute Gheorghe*: la 1810, este Vel Jignicer.

148. *Codreanu Dumitru*: la 1807, este Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Şatrar.

149. *Codreanu Grigori*: la 1810, este Treti Postelnic.

150. *Codreanu Ioniţă* [Ioan]: la 1810, este Vel Stolnic; la 15 Ianuarie 1810, conduce Isprăvnicia de Fălciu.

151. *Codrescu Ianachi*: la 1810, este Vel Stolnic.

152. *Conachi Costachi*: la 1808, ca Postelnic, conduce Vornicia Ţării de sus, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc; la 1809, 1810, este Vel Comis; la 1 Noembrie 1809, conduce Starostia de Putna.

153. *Conachi Gavril*: la 1810, este Vornic de Ţara de jos.

154. *Constantin ot Mitropolie*: la 1810, este Vel Clucer.

155. *Constantin*: la 1810, este Vtori Paharnic.

156. *Corvin Lupul*: la 1810, este Vel Şatrar.

157. *Corvin Vasile*: la 1810, este Vel Pitar.

158. *Costache Constantin*: la 1810, este Postelnic.

159. *Costache Grigoraş*: la 1810, este Spătar.

160. *Costache Ioan*: la 1809, 1810, este Vel Stolnic; la 15 Octombrie 1809, conduce Isprăvnicia de Fălciu.

161. *Costache Mihalache*: la 1810, este Spătar.

162. *Costache Neculai*: la 1810, este Vel Comis; la 1 Mai 1810, ca Vtori Logofăt, conduce Vornicia de Botoşani.

163. *Costache Vasile*: la 1810, este Vornic de Ţara de jos.

164. *Costin Matei*: la 1810, ca Vel Clucer, este condicar la Divan.

165. *Cotăia Mihalachi*: la 1817, este dvorean.

166. *Cozma Toma*: la 1807, este Ban, mai înainte fiind Paharnic.

167. *Criste Vasăle*: la 1817, este dvorean.

168. *Cristescu Neculai*: la 1810, este Vel Clucer.

169. *Cristian Enachi*: la 1817, este dvorean [din Medelnicer], Sameş al Isprăvniciei de Iaşi.

170. *Crucerescu Grigore*: la 1808, 1810, este Vel Medelnicer; la 1808, conduce Isprăvnicia de Tomarova [+ Ismailul].

171. *Crupenski Constantin*: la 1810, ca Spătar, conduce Vornicia Ţării de sus, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc.

172. *Crupenski Costache*: la 1810, este Ban; la 1 Iunie 1810, conduce Isprăvnicia de Roman.

173. *Crupenski Grigore*: la 1810 este Vel Sărdar; la 1 Februarie 1810, ca Medelnicer, conduce Isprăvnicia de Ismail.

174. *Crupenski Ianachi*: la 1810, este Vel Medelnicer.

175. *Crupenski Ioniţă*: la 1810, este Vel Sărdar.

176. *Crupenski Iordachi*: la 1910, este Spătar.

177. *Crupenski Iordachi*: la 1810, este Ban.

178. *Crupenski Matei*: la 1810, este Vtori Logofăt; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Sovietnik.

179. *Crupenski Sandu*: la 1810, este Ban.

180. *Crupenski Sandu*: fiul Banului Constantin Crupenski, la 1810, nu este încă boerit.

(Va urma).

Const. Teodorescu

CRONICA

INSEMNĂRI

Un poet basarabean necunoscut. Socotim că n'ar fi lipsit de interes actual de a vorbi, la cronica acestui număr jubiliar al revistei noastre, de un poet basarabean pe cât pare complectamente necunoscut până acum. Numele şi opera lui nu le-am găsit pomenite nicăeri, în nici o lucrare privitoare la cultura românească în Basarabia înainte de unire.

E vorba de *Dimitrie Donia.*

De viaţa lui atât de tragică şi de soarta tristă a operei sale s'a ocupat acum vre-o 25 de ani o revistă din Bucureşti, prin pana cunoscutului scriitor Artur Gorovei.

D-sa a publicat în vol. XII al „Revistei Române" o interesantă contribuţie documentară în legătură cu originea, viaţa şi producţia poetului basarabean Dimitrie Donia.

După cum însuşi o arată în articolul respectiv, d. Gorovei are legături sufleteşti cu Basarabia. Asta l'a şi îndemnat să aştearnă pe hârtie ceiace ştia despre poetul moldovean de peste Prut.

Mama d-lui Gorovei s'a născut în Basarabia, în judeţul Hotin. Mama boerilor Cazimir, proprietarii moşiilor Văscăuţi, Cipliuţi şi Ienăuţi era soră cu tatăl mamei d-sale, Banul Iancu Borş.

Până la vârsta de doisprezece ani autorul datelor despre Dimitrie Donia a copilărit pe aceste moşii. Moşia Ienăuţi se învecina cu moşia familiei Donia, între membrii căreia se afla şi Dimitrie pe care ni-l evocă d. Gorovei.

Poetul Dimitrie Donia avea şi el o moşie în judeţul Hotin, în apropiere de târguşorul Lipcani. Donia era însurat şi avea copii.

După cum ni-l descrie d. Gorovei, poetul Donia ducea o viaţă desordonată. El era extrem de cheltuitor şi destrăbălat. In scurt timp şi-a văzut averea minată şi sărăcia apropiindu-se cu paşi repezi. Toate strădaniile sale — ne povesteşte d. Gorovei — de a pune frâu patimilor n'au ajutat la nimic. Văzând că nu poate găsi în el puterea de a se desbăra de viciile aducătoare de nenorociri, ca să nu-şi nenorocească complectamente familia, a luat o hotărâre eroică: a părăsit domiciliul familiar, stabilindu-se împreună cu *Tokarski*, profesorul copiilor săi, la Botoşani.

Asta era prin anul 1865. Tokarski a rămas profesor la Botoşani iar Donia a plecat peste graniţă. La început se ştia că el trăeşte în Turcia, apoi ii s'a pierdut cu desăvârşire urma şi nu s'a mai ştiut nici odată nimic despre el.

Din câte ştia d. Gorovei, Dimitrie Donia a scris mult, şi într'o limbă românească aproape impecabilă.

Una singură din poeziile lui Donia, intitulată *„juneţea"* a încăput in mâinele d-lui Gorovei datorita unor împrejurări, pe cari d-sa le povesteşte în articolul din care extragem aceste amănunte. Din conţinutul acestei poezii se desprinde o stare sufletească de depresiune şi derută care îşi are obârşia în epoca când nefericitul poet se pregătea să-şi părăsească familia pentru a-i da posibilitate să-şi refacă averea.

Iată această poezie în întregime;

JUNEŢEA

S'au creiat cu zori o floare!
La aprins s'au desvelit,
Cătră-amiază ea mai moare,
Cu-asfinţitul au murit!

Dureroasă închipuire
Cu al juniei nostru tip!
Floarea este omenirea
Inflorirea al vieţii timp.

Aşa trece a mea junie,
Aurite mulţumiri;
Sănătate, bucurie,
Au rămas numai mâhniri.

Şi mâhnirea cu un munte
Va pica pe cap albit;
Imi va aduce moartea-aminte
C'a mea oară mi-a venit.

Voiu muri! şi pe vecie
Ziua bună-mi voi lua
Dela locul de pruncie
Unde muma mă purta.

Se va trece al meu nume,
Parcă n'ar fi existat
Cum se trece tot în lume,
Ce ca mine e creat.

Intr'o ţară pusteită
Poate eu voi putrezi,
Poate fi-va chiar năimită
Mâna care m'a 'nveli.

Tu fiinţa mea iubită,
Cărei tot am hărăzit,
Nici de cum nu fi uimită
Când vei şti că am murit.

Spre răsplată d'adorare
Ce al meu suflet au simţit,
Las' să-ţi pice o lăcrămare
P'acel trup ce te-ou iubit!

Săcriu, ţărna va străbate
Pân' la mine în mormânt,
Pân' la buzele-mi uscate
Ce-ţi rostise jurământ.

Au atâta mulţumire
N'oiu fi 'n stare de gustat?
O urâtă prevestire
Mie-mi spune necurmat

Că departe eu de tine
De-acel loc ce m'am născut,
De-a mea casă, de al meu bine,
In păduri voi fi căzut.

Şi tu scumpo, nu-i fi 'n stare
Acel colnic de găsit,
Ce eu plin de întristare
L'am luat spre rătăcit.

O speranţă mie-mi spune
Că iar scumpă te-oiu vedea,
Insă nu aice 'n lume,
Ci acolo vom şedea.

Unde nu e viclenire,
Nu se cere jurământ,
Unde nu e adormire,
Nu se ştie ce-i mormânt.

Versurile acestea, scrise acum 65 de ani, denotă incontestabil un suflet şi o inspiraţie de poet autentic. Ce păcat că scrierile lui s'au pierdut odată cu urma autorului. D. Gorovei ne spune că o cucoană, rudă deaproape cu poetul, a vândut manuscrisele lui cu kilogramul unui băcan din Fălticeni.

Poate că astăzi se mai găseşte în viaţă cineva dintre aceei cari l'au cunoscut pe Donia, sau ştiu ceva despre el şi lucrările sale. Aceştia ar avea datoria să aştearnă pe hârtie amintirile lor pentru a fi cunoscute şi de alţii. Revista noastră le stă la dispoziţie.

Al. Terziman

Presa şi Unirea — Cu prilejul jubileului Unirii au apărut în presa periodică şi zilnică din ţară şi străinătate numeroase articole cu privire la însemnătatea acestei sărbătoriri pentru România. In cele ce urmează spicuim unele din însemnările cari ne-au căzut sub ochi şi ni s'au părut mai interesante.

Este, în special, interesant articolul d-lui *V. Barnovschi* publicat în „Adeverul", în care e relevată celebra butadă a lui Petre Carp: „Drumul spre Ardeal trece prin Basarabia".

Pentru complectarea portretului lui Petre Carp, despre care generaţia actuală a uitat aproape, vom reimprospăta, drept proelogomena la cele scrise de d. Barnovschi, o caracterizare a răposatului profesor Anghel Demetrescu, făcută în numărul din 15 Martie 1901 a „Nouei reviste Române", ce apărea pe atunci în capitală sub conducerea d-lui Rădulescu-Motru.

„Fabula cu care Ducesa de Orléans căuta să explice caracterul faimosului Regent al Franţei, se poate, cu uşoare schimbări aplica d-lui Carp. Toate zînele, afară de una—povestea Ducesa de Orléans—au fost invitate la leagănul Ducelui şi toate au fost foarte darnice cu noul născut. Una i-a acordat distincţiune, alta o inteligenţă superioară, a treia frumuseţe, etc. Dar

o zînă răutăcioasă, care nu fusese invitată, veni cea din urmă, şi, de oare-ce nu putea desface ceeace făcuseră surorile ei pentru favoritul lor, puse câte un defect în fiecare calitate. In caracterul d-lui Carp este de asemenea o unire stranie de însuşiri opuse. Studiază chestiunile în principiu, dar nu-şi dă osteneală de a le aprofunda în amănunte, chiar când acelea sunt esenţiale; este un excelent parlamentar şi un abil debater, *dar cu vorbe imprudente strică adesea efectul celor mai bune din discursurile sale; e în stare să dea într'un moment cu piciorul unei situaţiuni, pentru care a lucrat ani întregi, şi apoi să implore de la generositatea adversarului un locşor în Parlament; aci ia o atitudine severă, aci se coboară la glume copilăreşti cu oameni ce nu sunt de seama d-sale; aci e de trufie petulantă, aci de o familiaritate neînţeleasă.*

„Din acest amestec de însuşiri eterogene a eşit un caracter unic. De aci felul cu totul opus în care-l judecă chiar acei ce-l simpatizează".

După Unirea Basarabiei.— Sărbătorirea unei aniversări naţionale nu poate să fie complectă, fără o pioasă pomenire a celor căzuţi pentru fericita izbândă.

Ţara, sărbătorind zilele acestea redobândirea Basarabiei, se cuvine să nu uite pe bătrânul Petre Carp, marele învins al acestei sfinte cauze ce a triumfat, parcă în pofida lui.

La izbucnirea războiului mondial Carp avea 75 de ani, deci de mult nu mai putea înţelege de cât cu logica, mai ales că niciodată nu fusese un intuitiv; iar în vremea neutralităţii noastre n'a avut destule informaţii. Iată explicaţia intransigenţii şi a exagerărilor lui.

Logic, vedea în izbânda Rusiei nu numai pierderea definitivă a Basarabiei şi desăvârşirea desnaţionalizării moldovenilor de peste Prut, dar şi înglobarea unei treimi din regat în coridorul rusesc al Dardanelelor. Ardealul, zicea el, poate să mai aştepte, căci Miteleuropa nu va putea să fie decât federalistă; iar România, strajă tare la Nistru, va şti să se facă ascultată la Berlin.

Dar a fost şi neîndestulător informat. Atât pentrucă nu credea că are ceva de aflat, cât şi din vina acelor ce ar fi putut să-l informeze. Maiorescu, Marghiloman şi Brătianu, de procedau cu el generos prieteneşte, puteau să-i sdruncine convingerile, însă, şefii conservatorilor, din zăcăşie. iar şeful liberalilor, din rancună pentru „fierul roşu", l-au lăsat să se adâncească în abstracţiunea gândirii lui. Şi totuşi, nu se poate spune că aceştia ar fi pus rancunele lor mai presus de interesele neamului. Interesul ţării a fost mai bine slujit prin aceia că Petre Carp a rămas o ameninţare şi rezerva unei alte politici. Fiecare dintre ei şi-ar fi putut scuza perfidia de a fi lăsat pe Carp în postul cel mai primejdios, cu versul unui mare general dintr'o mare creaţiune literară:

mais comme à sa bravoure on n'en compare aucune
c'est mon roi que je sers en servant ma rancune.

* * *

Carp, convins cu orbire de atotputernicia militarismului german, socotea că războiul, prelungit de Anglia, America şi România, avea să se sfârşească la începutul anului 1917. O mică anecdotă, puternic sugestivă: In ajunul ocupării Bucurestiului, conu Petrache şi-a făcut ceva provizii. Intr'o drogherie, după ce i se împachetase cumpărăturile, se răsgândeşte şi mai cere două săpunuri, spunând către cel care-l întovărăşea: „Poate că în primele zile după încheierea păcii toate or să fie o leacă mai scumpe — eu sunt prevăzător".

Petre Carp n'a văzut decât un aspect al problemei române, i-a exagerat importanţa şi a luptat cu fana-

tism pentru el. Intregirea Moldovei era singurul ideal pe care-l credea posibil, ba chiar singurul pe care-l preţuia ca folositor deocamdată. Deaceia la consiliul de coroană din 1914 a fost pentru intrarea în război imediat împotriva Rusiei. Deaceia a scos ziarul „Moldova" titlu simbolic şi rezumativ al crezului său. De aceia la consiliul de coroană din 1916 a spus acea vorbă îngrozitoare, totuşi bine de înţeles şi logică din punctul lui de vedere. In acelaş timp însă, a avut tăria să nu treacă limitele legalităţii. Chiar vestita lui telegramă către rege, n'a fost decât faptă de sfetnic care dă un sfat, e drept, necerut, dar care sfat pentru aceasta, nu devine act de rebeliune.

După pace cu puţin înainte de a muri, Carp mi-a spus odată:

„Cu toată înfrângerea Germaniei, fără prăbuşirea Rusiei idealul naţional tot nu se înfăptuia. Se dovedeşte acum, că am avut dreptate când am afirmat în Cameră şi am scris în „Moldova" noastră, că drumul în Ardeal nu putea să fie decât prin Basarabia. Ei au profetizat căderea Germaniei, noi pe a Rusiei; toţi ne-am înşelat în parte, şi toţi am avut in parte dreptate. Am auzit însă că unii caraghioşi se laudă că ei au prevăzut şi sdrobirea Rusiei şi dezmembrarea Austriei... Să nu-i stucheşti între ochi? Aceştia totuşi or să treacă in analele ţării drept geniali cugetători istorici... România asta are prea mult noroc, ca să mai aibă nevoe şi de oameni de stat".

Mulţi l'au auzit vorbind în felul acesta.

* * *

Istoria marelui război şi a păcii este acum aproape complect lămurită. S'ar părea că va rămâne un adevăr definitiv, că *drumul în Ardeal nu putea duce decât prin Basarabia.* Dar în acest caz, prin această profeţie şi formulă, Petre Carp va lua rang în istorie printre marii gânditori politici.

Carp merită această încununare a vieţii lui de om de stat, cu toate că în criza pentru întregirea nemului n'a văzut destul de just şi a fost un învins politiceşte. In acea epocă, Petre Carp a avut rostul şi soarta precursorilor; a apostolului care exagerează, cade, dar netezeşte drumul izbăvirii. Fără Carp şi fără acţiunea lui, sacrificiul pe care România îl oferea viitorilor aliaţi în vremea tratativelor pentru intrarea în război, ar fi fost mai puţin învederat; iar discuţiile dela congresul păcii despre drepturile noastre asupra Basarabiei ar fi fost mult mai anevoioase.

Dar Petre Carp va rămâne în istorie, mai ales prin disciplina morală ce ţara românească a învăţat dela el. Personalitatea lui va fi mereu simbolul spre care totdeauna se vor îndrepta cei buni din viaţa noastră politică Azi, discipolii lui şi fiii lor, frământaţi de nostalgia lozincei „asanarea morală", luptă împrăştiaţi prin diferite partide, unde îşi dovedesc nobila obârşie politică, prin corectitudinea şi prin idealismul lor în cadrul programelor fatal evoluate. Petre Carp în anarhia morală românească a fost ca un cristal aruncat într'un haos chimic, care face să se precipite şi să se conglomereze toate cristalele pulverizate ce rătăcesc risipite în lichidul tulbure. Astfel se clarifică totul în univers: un punct de sprijin în natură, un om într'o societate, ajunge.

Carp, pildă luminoasă de morală politică de cugetare istorică şi generator de energii binefăcătoare, rămâne mai mult părintele acestui încercat popor, decât Carp, legiuitorul înţelept, ori chiar dacă ar fi fost conducătorul fericit în marea criză de întregire.

D. V. Barnoschi

„Adevărul"

Unirea Basarabiei. Se împlinesc 15 ani de când Basarabia noastră a revenit oficial şi pentru totdeauna să se aşeze lângă pământul Patriei întregite. Spun oficial, pentrucă din gândurile şi din inima românească ea nici odată n'a fost smulsă, fiind implântată acolo adânc de lumina şi mai ales de credinţa nesdruncinată. în dreptatea lui Dumnezeu, a dascălilor noştri cu suflet de foc.

Timpul vieţii de şcolar totdeauna ne apare luminos şi în cadrul acesta ne amintim cu drag şi respect de figurile profesorilor, mai ales de acela care din credinţele lor scrise pe suflet ne-au împărtăşit şi pe noi. Ne-au pregătit pentru visul de întregire al neamului, vis pentru care mulţi din noi au adormit laolaltă cu strămoşii veacurilor româneşti.

Profesorul, care-şi înţelege sublima lui menire, trăeşte puternic în sufletul şcolarilor săi. Dar ca să dea suflet, trebuie mai întâi să-l aibă el. Aici este frumuseţea înălţimelor curate, dar tot aici şi abisul întunecat al prăvălişului.

Când se sărbătoreşte o unire de pământ strămoşesc cu pământ strămoşesc, trebuie să o spunem mai răspicat, că noi cei din regatul lui Carol I şi Ferdinand I, întotdeauna în visurile noastre cele mai îndrăzneţe am văzut o unire de frate cu frate, pe când fraţii din robie, la răsărit ridicau o republică, iar la apus o autonomie.

Noi credeam. Noi ceream să ne jertfim. Noi suferearn.

Era la 16 Maiu 1912 la Craiova. Se împlineau 100 de ani de la răpirea Basarabiei.

O aniversare de jale. Tristeţea cădea în noi mai amară, când vedeam steagurile îndoliate arborate pe clădiri.

Pe strada Unirii, profuziune de steaguri şi de doliu naţional. Nu era inimă românească să nu tresară înfiorată.

La şcoală un neastâmpăr dureros. Aniversarea nu era oficială. Ajungeau până şi aici cătuşele celor 100 de ani de lanţ rusesc.

Cărţile nu se arătau pe pupitre. Ceream tricolorul.

Simţeam nevoia să ni-l punem pe piept.

Cu tricolor desfăcut dela caetele de caligrafie şi cu făşii negre sfâşiate din satenul hainelor şi din al şepcelor ne-am făcut cocarde tricolore îndoliate.

Ne frământam închişi în noi şi doream un glas să ne strige durerea tuturor. Şi a venit atunci în mijlocul nostru un profesor din aceia, care şi-a dăruit sufletul la generaţiile de tineri trecute prin luminele lui.

A venit profesorul Vasile Mihăilescu, acela care în orele de istorie ne făcea să simţim şi să trăim toată tragedia neamului nostru.

Tăcere şi aşteptare.

Şcolari... începe cu glas înalt, profesorul nostru cel mai drag. Toată durerea noastră vibra în cuvintele lui, prin care veştejea hoţia făcută de Ruşi prin răpirea Basarabiei. Ruşii acum 200 de ani nici nu erau cunoscuţi. O individualitate i-a ridicat: Petru cel Mare. Individualităţile pot ridica şi pot cobori un popor. Rusul a venit la noi cu evanghelia şi cu crucea şi ne-a înşelat şi ne-a furat. Vor să înmormânteze Basarabia, copleşind-o cu străini şi risipind pe români prin ţinuturile cu zăpezi ale Siberiei.

Vor să ne înmormânteze de vii!... Cu glas tare, cu durere sfâşietoare spune profesorul ultimele cuvinte. Lacrimile îi umplu ochii. Şcolarii strivesc lacrimile între gene, muţi de durerea înfricoşată ce li se coborâse în suflet. Cu frunţile încruntate, cu mânile încrucişate pe piepturi, nemişcaţi, aşteptau ca nişte statui ale răzbunării, dreptatea divină.

Să ne stăpânim durerea şi să arătăm Ruşilor, că azi 16 Maiu 1912, nu serbăm o zi numai de jeluire, ci mai ales una de *reînviere*, termină profesorul Vasile Mihailescu în uralele unei tinereţi, care peste 4 ani mai târziu îşi punea în temelia României-Mari sufletul plin de credinţă în marea biruinţă a Neamului.

Noi, bieţi regăţeni, cu apostolii şcolei am crezut, cu ei ne-am jertfit. Cu ei-am biruit, făcând unirea cea mare. ***Pandurul.***

„Oltenia Economică".

Streinii despre Basarabia. Cu prilejul aniversării Unirii Basarabiei, d. Václav Srp, un amic ceho-slovac al românilor, publică în suplimentul ilustrat al ziarului „Venkov" un articol informativ sub titlul „Jubileum rumunscké Besarabie" — jubileul Basarabiei româneşti. Autorul insistă asupra caracterului românesc al pro-

vinciei noastre, asupra trecutului ei în strânsă legătură cu istoria românilor din Principatele Dunărene, asupra politicei de opresiune pe care a exercitat-o Rusia ţaristă în Basarabia, asupra stărilor de gospodărie rurală înapoiată, care predomină la noi din pricina politicii greşite ce s'a făcut aici în trecut şi asupra votului Sfatului Ţării din 27 Martie 1918, care a dezlegat problema de seculară protivnicie între ruşi şi români. Autorul socoate că Basarabia încorporată în statul român ar putea să servească pe viitor ca mijlocitoare pentru stabilirea unor raporturi de bună vecinătate între ruşi şi români.

Articolul d-lui V. Srp este însoţit de zece clişee cu vederi şi tipuri basarabene. Printre clişee este şi fotografia d-lui Jan Kolbaba, preşedintele coloniei ceho-slovace din Chişinău, consulul Cehoslovaciei la noi, proprietarul de câteva decenii a magazinului de instrumente muzicale din Capitala Basarabiei şi socru al d-lui V. Srp. P. H.

Solidaritatea — organul Asociaţiei corpului didactic din judeţul Soroca, fondat în Ianuarie 1923. Numărul de Martie este consacrat în întregime Unirii Basarabiei. D. Paul Vataman, profesor de istorie la liceul „A. D. Xenopol" din Soroca, semnează un documentat articol întitulat „Din mişcarea naţională a Basarabiei". Preţioase amintiri din timpul reînvierii Basarabiei", stăruind asupra cursurilor învăţătoreşti din 1917, asupra „primului teatru românesc" în Soroca, asupra „presei româneşti în judeţ" şi altele, semnează d-l Gheorghe B. Boieriu, astăzi profesor în Timişoara, iar pe atunci unul din propagandiştii culturali pe cari ni i-a dăruit Ardealul, cu numeroşii lui refugiaţi de pe timpul războiului, în frunte cu d. Onisifor Ghibu. Mai sânt apoi articole semnate de d. d. V. Ciobotaru şi Gh. Rusu, tot asupra Unirii Basarabiei ca Patria.

Revista „Solidaritatea" se prezintă frumos şi merită toată încurajarea.

Abonamentul 100 lei pe an. P. H.

REVISTE ŞCOLARE

„Unirea" este revista pe care o scot dela începutul acestui an, elevii liceului de băieţi, „Alexandru Donici" din Chişinău.

Este pentru noi o deosebită satisfacţie sufletească văzând că elevii liceului în localul căruia s'a votat unirea Basarabiei, scot acum, după 15 ani dela Unire, această revistă de modestă şi tânără contribuţie la ideea Unirii sufleteşti.

Până acum au apărut din această revistă 4 numere.

In ultimul număr apărut — numărul 4—închinat Unirii, d. Ion Macovei, directorul liceului, face istoricul acestui liceu.

Elevul P. Osuhovschi scrie „O sfântă aniversare, 15 ani dela Unirea Basarabiei". Sumarul revistei este complectat cu mult material referitor la Basarabia şi o cronică a vieţii şcolare. Partea lirică conţine câte-va poezii închinate Unirii Basarabiei, premiate de revistă cu ocazia unui concurs instituit pentru cel mai bun imn închinat Unirii. Premiul I a fost câştigat de elevul clasei a 7-a Vitalie Ciolac pentru poezia:

Imnul Unirii pe care o reproducem aici:

In cânt, în poemul întregului neam
Vibra ca o viaţă divină,
Simbolul dorinţei, simbolul de hram —:
Unirea,

Şi visul acelor ce zac în mormânt,
Şi glia pământului nostru,
Aveau pe scrijale acelaş cuvânt:
Unirea.

Dar sânge şi lacrimi n'au curs în zadar
In luptă cu firea păgână,
In cerul dreptăţii s'a tras un hotar
Se'nchează suflarea română.

Unirea de cuget, de fraţi şi surori,
De sânge, priviri, năzuinţă,
Unire de cântece, grâne şi flori,
De crez, mântuire, dorinţă.

...Şi tu eşti ferice, durerea-ţi se frânge
Natura întreagă-ţi serbează mărirea
E scrisă în ceruri e scrisă cu sânge:
Unirea.

Ii dorim revistei să propăşească, să se desvolte mult, şi să devină revista tinerei generaţii din Basarabia.

Frângurele este titlul unei reviste şcolare şi cercetăşeşti, litografiată pe care o scoate de şapte ani Asociaţia Culturală „C. N. Iancu" de pe lângă Şcoala Normală „Al. Vlăhuţă" din com. Şendriceni jud. Dorohoi. O scriu profesorii şi elevii.

In numărul 54—55 pe Martie-Aprilie anul curent, revista a închinat câteva pagini actului Unirii Basarabiei. Pe pag. 742—743 elevul Raşcu S. din clasa a VII-a, semnează un inimos şi plin de nădejdi articol intitulat „9 Aprilie 1933".

In corpul revistei găsim reprodus articolul d-lui Pan Halippa „Trecut, prezent şi viitor", publicat în revista „Tribuna" an I (1932) No. 4—5, şi două doine din Basarabia luate din colecţia folclorică a d-lor Ovid Densuşianu şi I. A. Candrea.

Iar pe coperta revistei este înfăţişată stema Basarabiei.

Revista apare lunar şi costă 20 lei exemplarul — abonamentul e 100 lei anual.

Revista societăţii tinerimea română, care apare de 51 de ani în capitala ţării sub direcţia d-lui profesor universitar D. Pompeiu, conţine în numărul 6 pe Februarie din acest an câteva articole privitoare la Basarabia. Astfel Arhimandritul Scriban iscăleşte un articol intitulat „Din luptele pentru limba românească în Basarabia. Jubileul unei reviste", în care arată împrejurările în care s'a născut revista „Luminătorul", dela apariţia căreia au trecut 25 ani. D. N. S. Dumitrescu semnează un articol despre „B. P. Haşdeu şi Tinerimea Română", iar d. Mihail Drogomirescu, profesor la Facultatea de Litere din Bucureşti, în articolul „B. P. Hasdeu", face o ascuţită analiză a operei literate a marelui basarabean.

AL. D.

CRONICA IDEILOR

Influenţa psihologiei sociale ruseşti asupra Basarabiei. — O convorbire extrem de interesantă am avut-o acum câtva timp cu un regăţean, tânăr magistrat, om de fină inteligenţă şi cu sincera dorinţă de a înţelege psihologia Basarabiei înainte de a o judeca. E foarte rară această din urmă calitate, căci la noi, şi în special în lumea politică, Basarabia de obicei este judecată cu mare autoritate, fără însă a fi studiată cu seriozitate. Sentinţa se dă fără măcar să fie ascultat inculpatul, adică istoria Basarabiei, şi mai ales istoria ei modernă; de aci miile de neînţelegeri între Basarabia şi acei regăţeni cari ar dori s'o vadă asemănătoare unui judeţ din Moldova sau Muntenia: Bâcul Basarabean să semene cu Siretul sau cu Dâmboviţa, iar basarabenii să semene ca două picături de apă cu eroii din ultimul roman al lui Cezar Petrescu, sau în cazuri extreme, când caracterul basarabeanului nu se potriveşte cu caracterul eroilor din „Calea Victoriei" i se spune basarabeanului că este înstrăinat... Această pronunţare se dă chiar dacă basarabeanul este un cetăţean absolut loial sau sincer patriot şi naţionalist român.

Convorbitorul meu dimpotrivă îşi dă perfect de bine seamă că Basarabia care a trăit mai bine de o sută de ani sub influenţa culturei ruseşti n'a putut evita influenţa acestei culturi şi aceasta cu atât mai mult, cu cât sub regimul vechi întreaga viaţă rusească a fost reglementată prin legi şi nu rămânea nici un domeniu de viaţă care să-şi păstreze autonomia şi independenţa lui faţă de stat. Aceasta în ceiace priveşte cultura oficială; dar mai rămâne domeniul imens al culturei neoficiale care şi ea exercită o influenţă foarte mare asupra tuturor claselor şi turor na-

ţionalităţilor din fosta Rusie. Vorbim în special de literatura rusească. Dacă un Dostoevschi sau Tolstoi au exercitat o influenţă enormă asupra literaturei franceze, sau engleze şi germane, ar fi natural ca şi psihologia basarabeană să nu rămână indiferentă faţă de operile acestor scriitori cu nume mondial. Ar fi natural deci, ca tipul basarabean, cel puţin tipul intelectual, să difere într'o măsură oare care de tipul regăţean sau transilvănean create sub alte înrâuriri culturale. Şi dacă tipul basarabean în calităţile lui psihologice seamănă mai mult cu eroii lui Cehov, decât cu eroii lui Caragiale, nu e nimic ciudat şi neaşteptat în acest fapt care, de altfel, desigur se datoreşte influenţei nu numai a literaturei ruseşti, ci a întregului ansamblu al vieţei sociale şi politice ruseşti. Deci pentru a înţelege mai bine calităţile spirituale ale intelectualului basarabean e nevoie să cunoaştem şi tipul intelectualului rus precum şi mediul în care s'a desvoltat şi format acest tip.

In treacăt fie zis, la noi dese ori se face o confuzie între eroii bolnăvicioşi ai lui Dostoevschi şi însăşi persoana autorului. E o eroare teribilă, căci Dostoevschi care de altfel suferea de epilepsie, a fost de o minte şi de o morală perfect sănătoase. Cu intuiţia sa genială el a înţeles şi cu talentul său puternic ne-a descris chipurile bolnăvicioase din viaţa rusească din vremea lui, viaţa care se sbătea pe atunci între idealul creştinismului şi idealul revoluţiei. In romanul său „Strigoii" Dostoevschi ne-a dat un tablou zguduitor al triumfului spiritului revoluţionar. In acest roman profetic, precum şi în celelalte romane ale sale, Dostoevschi e mereu de partea idealului creştin în sensul cel mai înalt al cuvântului.

Dostoevschi a creiat o întreagă şcoală „creştină" în literatura rusă. Ba chiar mai mult: de numele lui e legată epoca renaşterei uimitoare a filosofiei creştine ruseşti, renaştere care pare-se în vremea noastră a atins punctul ei culminant.

De fapt tot ce este bolnavicios, tot ce este anarhic, tot ce este distructiv în sufletul intelectual basarabean, creiat ca tip, ca purtător al unei oarecare ideologii şi psihologii din timpul dominaţiunei ruseşti, se datoreşte exclusiv influenţei fatale a Revoluţiei ruseşti divinizate.

Revoluţia rusească, în general vorbind, n'a avut niciodată un caracter naţional, ci întotdeauna, sau abstract-poporanist sau abstract-internaţional. Purtătorii ideologiei revoluţionare. n'au fost „opoziţia Majestăţii Sale", ci duşmani de moarte nu numai ai ţarului dar şi ai statului; sublinIem: şi ai statului. Intre stat şi guvern pe de-o parte şi purtătorii ideologiei revoluţionare, pe de altă parte a fost o ruptură permanentă. Erau doi duşmani pe vecie; probabil nici moartea nu-i putea împăca...

E foarte important ca cetitorul, mai ales cetitorul regăţean să înţeleagă caracterul acestei duşmănii, căci ea a avut un rol fatal în desvoltarea evenimentelor istorice în Rusia, influenţând adânc nu numai cercurile pur revoluţionare ruseşti, dar şi cercurile opoziţioniste în sensul cel mai larg al cuvântului Dar cine în Rusia n'a fost în opoziţie cu guvernul şi cu regimul ţarist în ultimele decenii şi mai ales în anii răsboiului? Până şi persoanele cele mai apropiate ţarului au trecut în lagărul opoziţiei! Zicem opoziţiei, şi nu a revoluţiei, căci existau în Rusia şi partide de stânga cu programe mai moderate, partide care cereau reforme şi erau refractare revoluţiei, cum a fost de pildă partidul constituţionalist-democrat al lui Miliucov. Dar până şi aceste partide burgheze şi naţionaliste erau adânc influenţate de psihologia revoluţiei. Nici aceste partide n'au fost „opoziţia Majestăţii Sale" în sensul democratic al cuvântului, adică o opoziţie loială.

Evenimentele din anul 1917 dovedesc pe deplin această afirmaţiune a noastră. Cultul revoluţiei care domnea în cercurile radicale a influenţat adânc până şi tactica acestor partide de opoziţie burgheză, căci ele au fost nevoite să ţină seamă de psihologia opiniei publice creiată şi

ea sub influenţa acestui cult. In această privinţă se cere anume ca un partid de stânga să-şi manifesteze în mod public duşmănia şi dispreţul său faţă de regimul existent. Un contact direct cu „regimul„, chiar un contact pur personal sau de rudenie, era capabil să compromită pentru totdeauna pe ori şi cine, să distrugă popularitatea ori şi cui

Iată un exempiu concludent. Este vorba anume de faimosul „caz Şaliapin" care a avut loc încă în epoca de înainte de războiu. Cântând în opera imperială din Petersburg în prezenţa ţarului, Şaleapin la un moment dat, urmând iniţiativa corului, se aşează în genunchi şi cântă imnul imperial. Faptul părea cu atât mai natural, cu cât se prezenta în acea seară opera patriotică „Viaţa pentru ţar".

La români acest caz (dacă aşezarea în genunchi în prezenţa Regelui ar fi obiceiul pământului) ar trece neobservat. Alta era însă atmosfera în Rusia. Când publicul a aflat despre cele întâmplate la teatrul imperial, o adevărată furtună de protest împotriva lui Şaliapin a izbucnit în întreaga ţară. Scandalul era extraordinar. Toată presa, afară de cea naţionalistă l'a atacat pe Şaliapin cu violenţă. Prietenii din lagărul de stânga renunţau la legăturile ce le întreţineau cu Şaliapin.

Şaliapin moralmente a fost impresionat atât de adânc de această campanie, încât chiar acum, după 20 de ani, în amintirile sale încearcă să se scuze faţă de opinia publică rusă de cele întâmplate atunci.

S'a prăbuşit monarhia, s'a prăbuşit imperiul, a pierit statul naţional rus, idolul revoluţiei s'a scufundat în sânge, au dispărut vechile idealuri, s'a transformat nu numai psihologia, dar şi psihica omului rus, şi totuşi Şaliapin, un geniu artistic recunoscut şi cinstit de întreaga lume civilizată, simte nevoia încă odată să se scuze pentru cele întâmplate, să susţină că nu a lui a fost iniţiativa aşezării în genunchi faţă de ţar...

Acest caz ne poate da o idee fidelă despre acea ruptură, acea prăpastie ce a existat între „regimul" şi societatea rusă, prăpastie ce în momentele grele ale istoriei ruseşti a fost fatală şi pentru stat şi pentru societate

E foarte interesantă caracteristica psihologiei ruseşti, tocmai în aspectul acelei rupturi despre care am vorbit, caracteristică ce ne-o dă marele filosof rus contimporan N. Berdeaieff în cartea sa intitulată „Psihologia religioasă rusească şi comunismul ateist".

„Ruptura („расколъ"), zice N. Berdeaieff, este un fenomen caracteristic şi determinant al istoriei ruseşti".

Momentul critic în istoria rusească (din acest punct de vedere) trebue considerat mijlocul veacului XVII şi anume evenimentul mare care poartă numele de „rascol", ceiace înseamnă ruptura, sciziunea. E vorba anume de opera realizată în biserica rusească de patriarhul Nicon şi care a constat în corectarea tuturor greşelilor ce s'au strecurat în cărţile bisericeşti cu ocazia copierei lor, precum şi greşelilor ritului ortodox. O mare parte a poporului credincios s'a răsvrătit, ceiace a provocat o ruptură în Biserica rusă, ruptură care n'a fost reparată nici până acum.

Sensul adevărat al rupturei, Berdeaieff îl vede în convingerea adâncă a poporului cum că oficialitatea bisericească şi cea de stat au trădat credinţa dreaptă ortodoxă şi cu aceasta au trădat şi idealul poporului rus şi anume idealul „Moscovei, care este a treia Romă". Deci ruptura chiar în prima ei fază n'a fost o ruptură pur religioasă, dar şi politică.

Această ruptură s'a adâncit extraordinar sub Petru cel Mare cu revoluţia lui culturală. Introducând în Rusia elementele culturei apusene, Petru cel Mare a introdus de fapt o cultură cu totul străină vechei culturi ruseşti. De aci duşmănia poporului, sau cel puţin a unei mari părţi a poporului, faţă de acest ţar care în legendele creiate a fost poreclit „Anticrist".

Cu Petru cel Mare dispare „împărăţia pravoslavnică". Până şi în Bi-

serica oficială iau naştere curente împotriva culturei europene, care a devenit cultura oficială.

Această stare psihologică de ruptură faţă de oficialitate şi deci faţă de autoritate şi de stat, cu timpul a evoluat în forme secularizate, pătrunzând în cercurile intelectuale, deseori ateiste, şi luând forme tot mai mult şi mai mult politice, dar păstrându-şi esenţa ei religioasă. Intreg secolul XIX trece sub semnul rupturei între stat şi societate. Ia naştere poporanismul revoluţionar: scriitorii radicali ateişti, ca Belinschi, Dobroliubov, N. Cernâşevschi, Pisarev, N. Mihailovschi dau lovituri grele regimului, zguduindu-l până la temelie. Se dau lovituri grave religiei şi Bisericei, care şi ea este o parte a statului. Cu tot ateismul conducătorilor însă, mişcarea rămâne profund idealistă şi esenţialmente religioasă, deci fanatică şi eshatologică. Dumnezeu este combătut, dar în mod inconştient este substituit de Dumnezeul Revoluţiei. Lumea este plină de suferinţi şi de rău. Lupta contra lor este şi o luptă împtriva lui Dumnezeu care a creiat această lume. Autoritatea este un rău, căci ea susţine răutatea lumei şi suferinţele poporului. Idealul poporaniştilor a fost fericirea poporului care a fost divinizat sau mai bine idolatrizat.

Trăsătura caracteristică a acestei mişcări a fost substituirea motivelor religioase cu cele sociale. Socialismul rusesc a fost în realitate un fenomen religios. Lupta pentru dreptatea socială a fost principalul scop al socialismului. Tot ceiace nu se potriveşte cu acest scop este un rău, şi cum întreaga cultură cu toate valorile ei nu serveşte direct intereselor socialismului şi a poporului, având un sens absolut, ea a fost pur şi simplu negată. E cunoscută tuturora formula lui Pisarev, pare-mi-se, după care, o pereche pe cizme pentru popor fac mai mult decât toate operile lui Leonardo da Vinci. Aşa s'a creiat nihilismul cultural, politic şi religios rusesc, care culminează actualmente în ideea comunistă.

Dar ar fi o mare greşală să nu subliniem încă odată caracterul idealist şi esenţa religioasă a acestui nihilism rusesc. E foarte caracteristic faptul că principalii creatori ai acestui nihilism, ca un Dobroliubov sau Cernâşevschi, au fost fii de preoţi. Nu mai puţin caracteristic este şi faptul că în momentul crizei socialismului idealist, în momentul când a venit să-i ia locul socialismul ştiinţific, adică marxismul, din acest socialism au eşit cei mai de seamă filosofi religioşi precum şi teologi ruşi şi cari fac slavă filosofiei ruseşti contimporane, cum sunt Serghie Bulgacov, N. Berdaieff, S. Frank şi alţii. Acest fapt caracterizează în cel mai înalt grad esenţa religioasă a socialismului rusesc.

Am spus, că nihilismul idealist rus a trecut pe la sfârşitul veacului trecut printr'o criză serioasă. In cea mai mare parte el a fost absorbit de marxism, în altă parte el a evoluat în direcţia religioasă, creiându-se prin aceasta şcola religioasă — filosofică contimporană.

In forma lui marxistă socialismul rusesc nu şi-a perdut esenţa lui religioasă deghizată, devenind însă în schimb mai realist, mai practic, ceeace i-a şi asigurat succesul în revoluţia din anul 1917. Şi încă o deosebire a socialismului rusesc în forma lui comunistă: educat fiind în şco'ile filosofice marxiste, cari neagă nu numai individualitatea omului, dar şi insuşi omul, ca personalitate, el a devenit mai crud şi mai sângeros.

Dar care sunt faptele concrete de influenţă a nihilismului rus în Basarabia. Şi unde sunt urmele acestei influenţe?

In forme neorganizate, am spune pur psihologice aceste urme continuă să existe în spiritul de opoziţie faţă de regimul actual de care este pătrunsă o foarte neinsemnată parte a cercurilor intelectuale basarabene. In forme semi organizate, în forme politice adică, el continuă să inspire unele formaţiuni de partide, cum este de pildă formaţiunea steristă. Este adevărat că aceasta din urmă formaţiune este lipsită de spiritul revoluţionar, precum şi de esenţa re-

ligioasă a nihiliştilor ruşi, căci d. Stere nu se roagă de loc Dumnezeului Revoluţiei şi nici nu va vărsa măcar o picătură din sângele lui pentru popor, totuşi radicalismul, şi am spune maximalismul politic al sterismului îi trădează originea lui adevărată....

D. Remenco

CĂRŢI STRĂINE

M. Tibal. Le Probleme de Minorités, Paris 1929.—Aceasta broşură a trecut puţin observată de publicul nostru, deşi ea conţine de o parte un articol care priveşte România direct, şi de altă parte — articole interesante în genere.

D. Tibal examinează sursele dreptului minoritar, pe cari le reduce la două: 1) sursa democratică şi 2) sursa romantică.

Libertatea şi egalitatea, acaparate de individ, în mod cu totul firesc duceau la libertate şi egalitate pentru fiecare naţiune sau minoritate naţională.

Dacă principiul democratic insistă asupra omogenităţii genului uman, asupra noţiunii de masse, romantismul, dimpotrivă, favorizează diversitatea şi eterogenitatea, noţiunea individualităţii naţionale, trăsăturilor ei originale.

Ideea naţională se impune prin două organizaţiuni mari, cari reprezintă ideea internaţională în societatea modernă: biserica catolică şi socialismul.

Autorul distinge două teze opuse în practica actuală internaţională: 1) „dreptul" minorităţilor, 2) „protecţiunea" minorităţilor. Deosebirea extremă se reduce la faptul că partizanii protecţiunii văd în protecţiune un fenomen temporar, trecător, pe când apărătorii dreptului minoritar ar dori ca acest drept să fie permanentizat, recunoscut şi organizat în lumea internaţională.

Autorul este de părere că după ce a triumfat tolereanţa religioasă vine era toleranţei naţionale. Actualmente preocupaţiilor naţionale se opun preocupaţiile economice şi sociale. Mergem spre internaţionalism care va slăbi conflictele şi divergenţele naţionale.

De Martonne dă o descriere scurtă a repartiţiei minorităţilor naţionale pe întreaga întindere a României.

In sfârşit Bouglé defineşte două concepturi în chestiunea minorităţilor: germană a materialismului fatalist şi cea franceză a spiritualismului voluntarist.

Prima tinde la un federalism fragmentar, a doua la un regim liberal unitar, la „association et collaboration".

Autorul exprimă speranţa că poate Societatea Naţiunilor va găsi un compromis practic între aceste două concepţii.

In rândul cărţilor, consacrate chestiunii minorităţilor, această broşură o socotim foarte utilă.

A. Boldur.

Din actualităţile culturale sovietice. — Tânărul dramaturg *V. Chirşanov*, ale cărui teme dramatice din viaţa de toate zilele a Sovietelor se bucură de un deosebit succes („Drumurile se cutremură" şi „Oraşele vînturilor") a mai scris decurînd o nouă dramă *„Sud"* în care autorul şi-a ales ca temă criza din Europa apuseană. Ca un bun psiholog şi critic al societăţii actuale, V. Kirşanov ne înfăţişează reflexul crizei în viaţa familiară a micei burghezii dintr'un orăşel provincial nemţesc.

Autorul ne dovedeşte o cunoaştere profundă a situaţiei sociale din Europa apuseană. Drama „Sud" pare a fi rezultatul observaţiilor şi impresiilor sale câştigate cu ocazia unei călătorii prin Europa.

După cît se poate observa, drama sovietică pătrunde în cele mai actuale teme—fapte necunoscute încă de dramuturgia actuală a Europei Centrale şi apusene.

Alt dramaturg Sovietic *Iurii Oleşa*, autorul romanelor dramatizate „Zavistie" şi „Catalogul faptelor bune", a terminat decurînd două drame „Omul negru" şi „Moartea lui Sand".

Mare discuţie s'a produs în lumea Sovietică cu ocazia filmului „Otcina

mea" regisat de Zarha şi Cheifece. De notat că în acest film pentru prima dată s'a încercat să se evidenţieze ritmul vieţii în rîndurile armatei roşii.

* * *

Decurînd a apărut volumul jubiliar a 15 ani de guvernare sovietică („15 let sovetskogo stroitel'stva", Leningrad — Moskova 1932). Aflăm articole interesante, din care se poate desprinde întreaga viaţa social-culturală din Rusia actuală. Acest sbornic înainte de-a vedea lumina şi — poate chiar în timpul tiparului — a suferit multe modificări. Se pare că autorii temelor din sbornic nu şi-au putut dezvolta subiectele de „consolidare sovietică" aşa după cum le dicta conştiinţa. ci — se observă cît colo că cenzura sovietică veghează şi deoarece sbornicul e menit să treacă graniţele statului sovetic, a fost schilodit şi „periat" în aşa hal ca cetitorul din „lumea păcătoasă" a burgheziei să nu priceapă prea mult din tainele „progresului şi consolidării" statului sovietic.

Aflăm articolele următorilor reprezentanţi ai „consolidării" sovetice : *I. Trainin*: „Federaţia sovietică şi problema naţională". *E. Sorin*: „Centralismul democratic, principiul de bază a consolidării guvernului sovietic".

T. Mihailov: „Dezvoltarea aparatului administrativ sovietic teritorial". *N. Celanov:* „Aparatul sovietic şi problemele lui de îmbunătăţire". *Alîmov şi S. Studenichin*: „Reconstrucţia aparatului de stat". *Amfiteatrov* şi *L. Ghinţburg*: „Administrarea gospodăriei şi dreptul economic în al 15-lea an de dictatură proletară". *G. Levin* şi *I. Suvorov*: „Sovietele şi construcţia socialismului". Sbornicul este însoţit de tot soiul de statistici şi tablouri din fabricile şi focarele de cultură proletară.

O expoziţie de revistologie slavă.— In sala de expoziţii de pe lângă biblioteca centrală a oraşului Praga şi'a inaugurat expoziţia de revistologie ilustrată slavă.

Expoziţia a fost organizată de Asoc. Femeilor Slave în colaborare cu Institutul slav, Arhivele slave de pe lângă ministerul de externe ceh, legaţiile bulgară, jugoslavă şi poloneză.

Patronajul expoziţiei a fost conferit D-lor: Pancio Dorev, ministrul Bulgariei la Praga, Proislav Grisogono ministrul Jugoslaviei, Vaclav Grzybowski ministrul Poloniei şi primarul oraşului Praha, D-l K. Baxa.

Animaţia expoziţiei a fost intensificată de conferinţa D-lui I. Horák, prof. Universitar şi decanul facultăţii de Litere dela Praga. Din această conferinţă s'a putut releva, spiritul de înţelegere şi colaborare dintre popoarele frăţeşti slave. Ca străin în acest cerc slav, am fost adînc impresionat de felul practic şi chibzuit a spiritului creator slav. Relaţiile frăţeşti a popoarelor slave prin intensificarea culturii şi cunoaşterei reciproce, iată un fapt, de care popoarele romanice nici nu se preocupă.

* * *

Guvernul ceh, în anul acesta, a creiat două legi importante: legea pentru împrumutul muncii şi legea impozitului pe cupon. Lozinca preşedintelui republicei Cehoslovace, T. G. Masaryk, „de vrea lumea să lucreze, nu trebuie să ascundă paralele", ne dovedeşte că T. G. Masaryk are încredere în puterea de muncă a poporului cehoslovac şi că în actuala criză nu sunt vinovaţi oamenii de stat, ci populaţia care nu înţelege să dea curs liber banului pentru a-şi îndeplini datoria ei în vremurile actuale. Punctul acesta de vedere s'a adeverit, deoarece pentru împrumutul muncii nu şi-a dat obolul decît populaţia ce face parte din clasa mijlocie, pe cînd marii proprietari, bancheri şi industriaşi dovedesc lipsa de patriotism şi dezertarea dela datoria socială. Această lăcomie de bani a celora înstăriţi, s'a dovedit a fi dăunătoare capitalismului şi toate urmările grave să ştie că le vor suferi stăpînii lacomi ai capitalului.

E. G.

Tipografia Băncii Centrale Cooperative — Chişinău
str. Principele Nicolae No. 25

APEL

Repetăm apelul nostru din luna trecută și rugăm pe abonați noștri, cari nici până în prezent nu s'au pus în curent cu plata, să grăbească a ne trimeti sumele datorate pe anul 1932.

Abonamentul la revistă este numai de 120, deci accesibil și pentru pungele cele mai modeste.

Toată stăruința noastră este de prisos și nu vom putea ține aprinsă pe meleagurile noastre această făclie, dacă sprijinitorii ei, abonații, nu-și vor face datoria, de a-și achita abonamentele.

Cu începere din luna următoare se va înceta trimiterea revistei celor ce nu-și vor fi achitat abonamentul pe anul trecut, afară de acei ce ne vor scrie să li se continue trimiterea revistei și vor arăta termenul înăuntrul căreia î.i vor achita abonamentele.

Credem că aceasta este ultima rugăminte ce-o facem și nu va mai fi nevoe să revenim.

Cu toată stima

AD-ȚIA REVISTEI

A V I Z.

La administraţia revistei se găseşte spre vânzare colecţia revistei „Viaţa Basarabiei“ din anul 1932, conţinând 816 pagini bine legate:

1. Colecţia pe hârtie obicinuită . . . . . 200 lei
2. Colecţia pe hârtie velină . . . . 250 lei

La cerere se expediază contra ramburs.

Administraţia revistei

Rugăm stăruitor pe prietenii şi abonaţii revistei să o dea spre cetire tuturor doritorilor, îndemnându-i să se aboneze.

La prima cerere, se va trimite oricui numerele apărute.

Rugăm adresa să fie dată exact, arătând şi oficiul poştal.

Administraţia revistei „V. B.“

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi lei 500.

Preţul 30 lei